

Frivillig arbeid – et grensefenomen

**En antropologisk undersøkelse av Misjonsalliansens
volontørtjeneste i Bolivia**

Masteroppgave ved Sosialantropologisk Institutt

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2009

Tonje Borgejordet

Sammendrag

Frivillig arbeid i "den tredje verden" har hatt stor ekspansjon de siste årene. En tendens som karakteriserer denne trenden, er at skillet mellom veldedighetsarbeid og turisme stadig blir mer flytende. Turistaktiviteter kombineres med voluntørtjenesten. I denne oppgaven har jeg søkt å komme nærmere en forståelse av frivillig arbeidsturisme som et grensefenomen mellom turisme og bistand. I kjølevannet av denne undersøkelsen har det oppstått en rekke utfordringer, som har krevd ulike tilnærminger. Utgangspunktet for analysen er likevel en klassisk antropologisk tilnærming til "det nære feltet", som i dette tilfellet innebærer Misjonsalliansens voluntørtjeneste. Gjennom et 6 måneders feltarbeid studerte jeg volontørenes liv. Summen av deres uttalelser, handling og forståelser av frivillig arbeid har konstruert mine empiriske funn.

Mine informanter viste seg å ha en tvetydig forståelse av *frivillig arbeid*. Forestillingene oppsummerer jeg i to rådende diskurser; "en bistandsdiskurs" og "en liberalistisk markedsdiskurs". *Frivillig arbeid* forstås både som en altruistisk handling og som en unik form for turisme - både som gave og vare. Til tross for denne tvetydige forståelsen heller praktisk gjerning i stor grad mot turisme. Gjennom en nærmere undersøkelse av volontørenes forventninger og opplevelser, søker jeg å komme nærmere en forståelse av gapet mellom intensjon og handling. I lys av mine empiriske funn konkluderer jeg med at frivillig arbeid som grensefenomen, ikke kun kan forstås som et resultat av en kommersialiseringsprosess, men som et behov som har vokst frem.

Forord

Først og fremst vil jeg rette en takk til Misjonsalliansen. Deres åpenhet om sitt arbeid og positive innstilling til forskning, har gjort dette feltarbeidet mulig. Jeg må også takke utsendingene i Bolivia for tillitt til min vurderingsevne i forskerrollen, til ikke å overskride volontørenes private grenser.

Den største takken må likevel gå til voluntørkullet våren 2008 for stor åpenhet og inkluderingssevne, tross min sære interesse av å studere deres liv. De har vært enestående – ikke bare som forskningsobjekter, men også som venner.

En stor takk til min veileder Esben Leifsen som har måttet ta del i min faglige hodepine, og bistå med en opprydning i mine "forsnirklede" tanker om økonomisk antropologi. Esben har også vært en stor faglig inspirasjon, og en flittig korrekturleser.

En varm takk til min enestående familie som har stilt opp på alle måter, og minnet meg om at det finnes et liv etter masteroppgaven. Jeg vil også benytte anledningen til å sende noen varme ord til mine kjære venner for full forståelse for at jeg har isolert meg fra all sosial omgang. Alle mine nærmeste ønsker jeg å takke for deres uvurderlige støtte og for at dere alltid har tro på meg.

Oslo, mai 2009

Tonje Borgejordet

Innholdfortegnelse

Sammendrag	I
Forord.....	II
Kapittel 1: Introduksjon til felten.....	1
Innledningvis	1
Problemstilling og analyse	3
<i>Frivillig arbeid</i> eller voluntørturisme	4
Felten.....	7
Metodiske tilnærminger	14
Oppgavens oppbygning.....	20
Kapittel 2: Frivillig arbeid - mellom turisme og bistand	23
Innledningsvis.....	23
Historisk endringsperspektiv på sivilt samfunn i Norge.....	24
Økt interesse for frivillig arbeid.....	25
Kommersialisering og "turistifisering" av frivillig arbeid.....	27
En turistifisering "på bakken"	30
<i>Frivillig arbeid</i> - mellom en liberal markedsdiskurs og en bistandsdiskurs	34
Etisk politisk forbruk	40
Varen og gaven som uforenlige.....	44
Avslutningsvis	49

Kapittel 3: Salg av opplevelse.....	51
Innledningsvis.....	51
Usynlig fattigdom.....	52
Eksotisk fattigdom.....	58
Salget av en opplevelse.....	63
Avslutningsvis.....	75
Kapittel 4: Kampen om å gi.....	77
Innledningsvis.....	77
Volontørturisme versus masseturismen.....	78
Frivillig arbeidsturisme - en annerledes vare.....	80
Fra introduksjonsuke til arbeid.....	82
Møtet med en annen virkelighet.....	87
Selvrealisering i kontrollerte former.....	93
Avslutningsvis.....	97
Kapittel 5: Frivillig arbeidsturisme som trend.....	99
Innledningsvis.....	99
<i>Frivillig arbeid</i> som grensefenomen.....	100
Risikosamfunnet.....	102
Litteraturhenvisninger.....	107

Kapittel 1: Introduksjon til felten

Innledningvis

Et møte med Misjonsalliansens volontørtjeneste i Ecuador er bakteppet for mitt valg av tema – frivillig arbeidsturisme. Som en del av min bachelorgrad i sosialantropologi utvekslet jeg til Guayaquil, Ecuador. Før undervisningen ved det lokale universitetet startet bodde jeg i organisasjonsboligen til Misjonsalliansen. Organisasjonen har et volontørprogram der norske ungdommer reiser ned for å jobbe som frivillige i deres prosjekter. I de tre ukene jeg bodde der fikk jeg tilknytning til voluntørmiljøet og innblikk i "volontørlivet". Dette var en fascinerende opplevelse som vekket alle antropologinstinkter i meg.

Guayaquil er kjent som industriens hjerte i Ecuador, og er den største havnebyen med over to millioner innbyggere. Den består av veldig varierte bydeler, der nordområdene er svært velstående, mens byen ellers er omgitt av det FN definerer som slumområder. Det vil si svært marginale distrikter uten tilgang på rent vann, grunnleggende infrastruktur og/eller sanitet (Wikipedia, 2009 a). Misjonsalliansens organisasjonsbolig ligger på nordsiden av byen, skjermet av høye murer og sikkerhetsvakter. Som besøkende fikk jeg omvisning i de marginale områdene der organisasjonen jobber. Prosjektområdene bestod av endeløse områder med bambushus på stolper. Slummen er svært kriminelt belastet, og voluntørene ble derfor frarådet å oppholde seg der utenom arbeidstid. På morgenen tok voluntørene buss ut til de marginale områdene, der de arbeidet på dagtid. Etter en arbeidsdag blant de fattige, dro de tilbake til organisasjonsboligen, og "luksuslivet" med svømmebasseng og andre fasiliteter. I helgene reiste de gjerne til kysten, eller på lengre ferieturer i Ecuador,

eller til nabolandene. Kombinasjonen av turisme og bistandsarbeid fascinerte meg. Hvordan kan "community-work"¹ blant fattige, kombineres med turistaktiviteter? Er ikke dette to motstridende praksiser moralsk sett? Forsøket på å svare på disse spørsmålene har like mye blitt en studie av egen tankegang, som av volontørenes livsstil og forestillinger. Hvorfor reagerte jeg på denne sammensetningen? Dette er noen av de spørsmålene som var utgangspunktet for mitt feltarbeid.

Misjonsalliansens volontørtjeneste i Ecuador ble inspirasjonen for feltarbeidet. Reisen gikk likevel til en annen destinasjon denne gangen. Valget falt på organisasjonens volontørprogram i Bolivia. Organisasjonsboligen lå i hovedstaden La Paz, mens prosjektområdene lå i utkantbyen - El Alto. I motsetning til slumdistriktene i Guayaquil er El Alto kjent som et relativt trygt sted på dagtid, der lommetyver er turistens største trussel. Jeg ønsket å undersøke volontørtjenesten, uten at kriminalitet fungerte som en barriere for volontørenes tilstedeværelse i de marginale områdene. Min hypotese var at volontørtjenesten ville befinne seg i et skjæringspunkt mellom turisme og bistand, der volontørene selv kunne styre sin deltagelse innenfor de to aktivitetene.

Jeg ønsker å presisere at min oppgave ikke er en normativ vurdering av volontørenes livsstil, eller organisasjonens volontørprogram. Organisasjonens arbeid har imponert meg, og alle kan vi kjenne oss igjen i voluntøren som delt mellom engasjement i fattigdomsproblematikk, og en vestlig livsstil. Likevel ser jeg det fruktbart å belyse hvor enkelt det er å sjonglere mellom to så ulike verdisystemer – bistand og altruisme på den enes siden og turistaktiviteter på den andre. Volontørtjenesten fungerer som en ekstrem sammenstilling av disse to verdisystemene. Videre følger en redegjørelse for de mer nøyaktige forskningsspørsmål som har dannet grunnlaget for min analyse.

¹ Community-work= arbeid i et lokalsamfunn. Jeg vil bruke denne betegnelsen fremover i oppgaven, da vi ikke har et godt ord for det på norsk.

Problemstilling og analyse

Oppgaven tar for seg internasjonalt frivillig arbeid som et grensefenomen mellom turisme og bistand. Internasjonalt frivillig arbeid blir på mange måter et paradoks i vestlig tankegang, ettersom praksisen kan sies å være todelt mellom en altruistisk giverhandling og en turistaktivitet som en del av den profittmaksimerende markedøkonomien. Min hovedproblemstilling er: Hvorfor befinner voluntørtjenesten seg i skjæringspunktet mellom en altruistisk intensjon og turistaktiviteter? Denne problemstillingen må igjen deles opp. I spørsmålet om hvorfor frivillig arbeidsturisme er et grensefenomen følger det et spørsmål om hvilke grenser som trues. Min hensikt er å besvare dette spørsmålet med ulike tilnærminger.

For å besvare dette spørsmålet har jeg hovedsakelig benyttet meg av et mikroperspektiv. Deltakende voluntører i den studerte organisasjonens voluntørprogram i Bolivia har vært mine hovedinformanter. Jeg har likevel startet med å undersøke temaet med et "falkeblikk". Forskningsspørsmål i et makroperspektiv har vært: Kan det sies å ha skjedd en kommersialisering av det frivillige arbeidet? Eller har markedet og forbrukeren blitt mer idealistisk? En gjennomgang av rapporter har vært sentral i analysen på makronivå. Både det historiske endringsperspektivet på frivillig arbeid, og oversiktsrapporter for etisk politisk forbruk og voluntørturisme, er relevant her. Falkeblikket har gitt en nyttig indikasjon på hvordan grensene mellom markedøkonomiske prinsipper og idealisme er i ferd med å oppløses.

For å forstå frivillig arbeid på et mikronivå har jeg studert mine informaners forståelse av frivillig arbeid. Gjennom deres handlinger, uttalelser og refleksjoner om fenomenet har jeg

samlet et omfattende datamateriale. I kjølevannet av dette datamaterialet har diskursanalyse blitt et viktig verktøy for å se mine informanters forståelse av frivillig arbeid, som en del av en vestlig, og i større grad norsk, tankegang (en mer detaljert metodebeskrivelse kommer senere i kapittelet). I tillegg ser jeg det fruktbart å undersøke organisasjonens fremstilling av frivillig arbeid, som en sentral kunnskapsoverfører blant mine informanter.

Forskningsspørsmål er her: Hvordan kan frivillig arbeid som en altruistisk handling kombineres med liberalistiske markedsprinsipper? Føles det ikke problematisk å dra på en fin restaurant rett etter en har tilbrakt en dag blant fattige mennesker? Hvorfor kombineres disse to aktivitetene så hyppig? For å finne disse svarene, har jeg måttet stille spørsmål som kan blottlegge motivet for og forventningene til den reelle opplevelsen. Hva ønsker en å oppnå gjennom frivillig arbeid? Hvordan oppleves det frivillige arbeidet? Differensen mellom disse svarene mener jeg er nøkkelen til en forståelse av frivillig arbeid som grensefenomen mellom bistand og turisme.

I det følgende vil jeg presentere mitt teorivalg gjennom et dilemma jeg ofte har måttet ta stilling til, i forbindelse med eget ordvalg i oppgaven.

Frivillig arbeid eller voluntørturisme

Sosiologiske perspektiver som har omhandlet voluntørturisme og turisten er sentrale i min oppgave, men denne litteraturen har også stilt meg ovenfor et dilemma i forhold til kategorisering av voluntørene som bistanndsarbeidere eller turister. Wearing er den mest

profilerte sosiologen i studiet av frivillig arbeidsturisme. Wearing (2001) definerer volontørturister som:

“Those tourists who for various reasons, volunteer in an organized way to undertake holydays that might involve aiding or alleviating the material poverty of some group in society, the restoration of certain environments or research into aspects of society or environment” (Wearing, 2001:1).

Hans definisjon av volontørturisten er ganske diffus. Det er vanskelig å måle om hovedintensjonen er hjelpearbeid eller ferie (Raymond i TRAM, 2008:9). Mine informanter fremmet ulike intensjoner ved oppholdet, men hos alle var det en blanding av turisme og hjelpearbeid som var bakteppet for volontørtjenesten. Naturligvis varierte det i hvilken grad de ulike formålene ble fremmet. Wearings definisjon gir heller ikke en indikasjon på hva slags type aktør som står bak organiseringen av volontørtjenesten (Raymond i TRAM, 2008:9). Er det en NGO² eller en reiseoperatør? Derav gir han uttrykket “volontørturist” et ganske fritt tolkningsrom.

Organisasjonen brukte ordet *volontører*, og mine informanter fulgte denne ordbruken. Dette ordet er blottet for turisme, som jeg mener har vært en sentral intensjon blant mine informanter. Likevel vil også jeg kalle mine informanter for *volontører*, da det var slik de oppfattet seg selv. Organisasjonen som en misjonsorganisasjon er ingen turoperatør. På grunn av den nære tilknytningen til turisme er det likevel nærliggende å putte organisasjonens volontørprogram i kategorien - volontørturisme. Grunnen til at jeg har hatt betenkeligheter med å kategorisere volontørtjenesten som volontørturisme er at det ordet plutselig havner nærmest turisme. Hjelpearbeid eller tjeneste tilsløres av turisme. Dette

² NGO (Non-governmental organization) = Ikke-statlig organisasjon

føles feil i forhold til mine informaners intensjon om å hjelpe andre. Likevel er det denne beskrivelsen som ligger nærmest mine informaners voluntørtjeneste i praksis. Løsningen har blitt en slags gylden middelvei, der jeg kategoriserer voluntørtjenesten som frivillig arbeidsturisme. Til tross for at dette ordet kan sies å tilsvare det Wearing (2001) kaller voluntørturisme, gir ordet plass til *arbeid*, som jeg mener er en viktig del av mine informaners intensjon. Ved å bruke definisjonen – frivillig arbeidsturisme i stedet for voluntørturisme, får jeg nedtonet en normativ klang. Gjennom oppgaven vil jeg også gjøre bruk av det emiske uttrykket *frivillig arbeid*. Det vil være uthevet i *kursiv* likt som andre emiske uttrykk og uttalelser.

Det er skrevet få antropologiske tekster om internasjonalt frivillig arbeid med hovedfokus på volontørene. Antropologer har i hovedsak konsentrert seg om den påvirkningen frivillig arbeid har på vertssamfunnet. Fagtekstene er skrevet ut ifra et kritisk perspektiv på bistand, der mottakersamfunnet er et offer for bistandens negative innvirkning. Min interesse for temaet har ikke vært å veie konsekvensene av det frivillige arbeidet. Målet med feltarbeidet har ikke vært å danne grunnlaget for en normativ vurdering om hvorvidt frivillig arbeid, per definisjon, er bra eller dårlig. Studiet har konsentrert seg om frivillig arbeid som en aktivitet i skjæringspunktet mellom bistand og turisme. Gjennom oppgaven er målet å komme nærmere en forståelse av frivillig arbeid som et grensefenomen mellom bistand og turisme, og altruisme og selvrealisering. Boka "Gavens makt" (2003), av Knut Nustad, har gitt meg et nyttig perspektiv på den norske forståelsen av bistand som en altruistisk handling. Ellers er analysen i liten grad tilknyttet den retningen som betegnes som utviklingsantropologi. Økonomisk antropologi har derimot fått en sentral plass i min analyse av frivillig arbeid. Vestlige perspektiver på gaven og moralske forestillinger tilknyttet markedet utgjør kjernen i min analyse.

Felten

Byen La Paz strekker seg fra nede i dalsøkket som ligger på 3300 m.o.h. og opp mot høysletta på 4000 m.o.h. De 700 høydemeterne i differanse er ikke bare en indikator på "tynnere luft". Høydemeterne fungerer også som et markant skille mellom overklassen, som lever nederst i dalen av La Paz, og de fattige som har bosatt seg på høysletta i utkantbyen El Alto (Gill, 1994:2). Den høye beliggenheten til La Paz har gjort at de rike har flyttet nedover, i stedet for oppover som er har vært vanlig i byer (Fløgstad, 2000:244).

Økt urbanisering har ført til at El Alto, som tidligere forstad, fikk bystatus i 1985 (Lazar, 2008:47). Siste folketelling skjedde i 2001, da ble innbyggertallene oppgitt å være 1, 552 146 i La Paz, og 647 350 på El Alto (INE). I dag er El Alto med sine 896 772 innbyggere på god vei til å ta igjen folketallet i La Paz. Den hurtige urbaniseringen skjedde som resultat av jordbruksreformer og senere en politisk omstrukturering av økonomien i henhold til neoliberalistiske prinsipper. Disse politiske endringene gjorde at mange mistet jobbene sine først som jordbrukere og så som minearbeidere. Byen er derfor preget av et fattig folkeslag som har blitt tvunget til å reise fra sitt hjemsted. Samtidig har byen bygget opp en særegen identitet som innfødt, da over 75 % er selvidentifiserte ayamarindianere (Lazar, 2008:47).

De neoliberalistiske foretakene førte til at et mangfold av NGO'er har tatt over driften av statens oppgaver. Disse NGO'ene har startet mange småskalaprosjekter som skal bekjempe fattigdom, men involverer seg ikke i storskala prosjekter som infrastruktur, kloakksystemer og elektrisitet. NGO'ene er i hovedsak fra Nord-Amerika og Vest-Europa, men også lokale organisasjoner har blitt opprettet (Gill, 2000:32).

Misjonsalliansen ble opprettet i 1901. Siden da har de drevet sitt diakonale arbeid i Asia. I dag jobber Misjonsalliansen i ti land; Kambodsja, Vietnam, Kina, Filippinene, Taiwan, Japan, Liberia, Brasil, Ecuador og Bolivia. I 1970 utvidet de sitt arbeid til Latin-Amerika. Bolivia var det første landet de startet opp i. Etter hvert har de startet prosjekter i Ecuador og Brasil. Helsetilbud og kirkesamarbeid har vært organisasjonens hjertebarn. I senere tid har de utvidet satsningsområdet. Organisasjonens største prosjektområde i Bolivia har vært i La Paz og El Alto. Her har de drevet med utbygging av helsesektoren og utdanningssektoren, i samarbeid med lokale grasrotorganisasjoner. Mikrofinans har også blitt et satsningsområde (Misjonsalliansen, 2006). I tillegg til disse satsningsområdene, har de i senere tid startet prosjekter rettet mot miljøtiltak og fritidstilbud for ungdom. Misjonsalliansens prosjekter i Bolivia ble nasjonalisert i 1997. Arbeidet foregår i dag gjennom den bolivianske organisasjonen; Mision Alianza de Bolivia³ (MANB). Misjonsalliansen er fortsatt tilknyttet Bolivia, og har et tett samarbeid med MANB (Misjonsalliansen, 2005).

Volontørtjenesten

Volontørtjenesten ble først satt i gang i 2001, i Ecuador. I 2003 opprettet Misjonsalliansen volontørprogrammet i Bolivia (jf. nettverksleder). Volontørprogrammet i Bolivia har utplukkede prosjekter voluntørene kan jobbe innenfor. Helse og utdanningssektoren er der de fleste voluntørene havner. Her jobber voluntørene på skoler som hjelpelærere i engelsk, og på helsesentre som assistenter. Det legges vekt på at volontørstillingene skal være assisterende. Lokalt eierskap er en viktig del av policyen til Misjonsalliansen. De lokale institusjonene, skoler, helsesentre, tannlegeklinikker, handikapsentre og barnehjem, er startet i samarbeid med lokale grasrotorganisasjoner. Organisasjonen har bistått institusjonene med økonomiske midler, men en egenandel fra lokalbefolkningen har vært

³ Mision Alianza de Bolivia= Misjonsalliansen av Bolivia. Jeg vil heretter bruke forkortelsen MANB.

obligatorisk i samarbeidet. Organisasjonens mål er at institusjonene skal bli selvdrevne og uavhengige av støtte. Volontørene skal derfor ikke være en av de ansatte, men en assisterende hjelp.

Volontørene kan også delta i prosjekter utenfor helse og utdanningssektoren. Prosjektet "Fotball krysser grenser" ble startet i 2002. Målet har vært å gi barn og ungdom på El Alto en fritidsaktivitet som bidrar til å holde dem borte fra det problematiske gatemiljøet. El Alto som by er merket av et statlig fravær, hvor rett og orden ikke har noen overordnet makt. Politiet er sjeldent å se i gatebildet, og lokalbefolkningen har liten tiltro til dem. Alteñosene har lenge vært vant til å måtte ta loven i egne hender. Gjengdannelser er et resultat av det statlige fraværet. Gjengene blir sterke aktører, som ungdom på El Alto kan bli fristet til å søke trygghet hos (Nordvik, 2007). Fotballprosjektet skal fungere som et alternativ til et gjengmiljø, der ungdom kan påvirkes i "positiv retning". Her kan volontørene delta som assisterende fotballtrenere, da antallet fotballtrenere er alt for lite i forhold til barn og ungdom som ønsker å delta.

Volontørene er ønskede informasjonsmedarbeidere. Arbeidet består i å dokumentere organisasjonens prosjektvirksomheter gjennom artikler på Misjonsalliansens hjemmeside. En del av arbeidet blir da og å reise ut for å samle inn informasjon. Dagsturer ut i prosjekter i La Paz-området, i tillegg til lengre turer ut i rurale distrikter, er grunnleggende for mediearbeidet. Av mitt voluntørkull var det tre som arbeidet innenfor media (alle tre med relevant utdanning). Disse jobbet med å lage en informasjonsstrategi. Hyppigere oppdatering av nettsiden til lokallaget for Bolivia var et av punktene på listen. Målet var å få frem informasjon om så mange av prosjektene som mulig- både for støttemedlemmer og andre. Å sende artikler til norske aviser var også en ny taktikk i informasjonsarbeidet.

Organisasjonen har pleid å ha noen voluntører som har jobbet som ungdomsledere i kirker. Dette er for øvrig et mindre vanlig voluntørarbeid. I mitt voluntørkull var det én som jobbet innenfor dette. Vedkommende skiftet imidlertid til å bli fotballtrener, da arbeidet ikke fungerte som forventet. I neste avsnitt vil jeg gi en nærmere presentasjon av voluntørkullet jeg var en del av, og den "nære felten".

Volontørene

Volontørkullet jeg var en del av bestod i alt av femten voluntører. Fire av disse voluntørene hadde svært korte opphold på under to måneder. Ellers falt marginen for mine informanternes opphold fra alt mellom to og seks måneder. Volontørene har i varierende grad blitt mine informanter. Mine hovedinformanter befinner seg blant de elleve voluntørene som hadde lengre opphold enn to måneder. Alle voluntørene var jenter på mellom 18 og 25 år. Utsendingene⁴ bemerket at det ikke var uvanlig med et overtall av jenter, men at det pleide å være noen gutter og. For ordens skyld vil jeg redegjøre for mine hovedinformanternes arbeidsplasser. Tre jobbet som engelskassistenter på skoler, inkludert meg selv. Derest jobbet fire som fotballtrenere, to av disse jobbet også innenfor media der det jobbet tre voluntører. To ferdigutdannede sykepleiere jobbet som assistenter på et helsesenter. Mens én fortsatte å jobbe på et barnehjem, hvor hun hadde jobbet tidligere.

Misjonsalliansen skiller kontraktmessig mellom de frivillige som innlemmer oppholdet som en del av sine studier, og de som kommer kun på frivillig basis. Fire av mine informanter hadde kontrakt som student, da de gjorde sin voluntørtjeneste i forbindelse med en studieoppgave. Likevel regner jeg alle innunder kategorien voluntør. Det ble vanskelig å skille mellom studiebaserte og "frivillig- baserte" voluntørtjenester, da intensjonene for arbeidet ofte gikk på tvers av de formelle årsakene til oppholdet. Tidvis

⁴ Utsendingene = Norske ansatte som arbeider i Misjonsalliansens prosjekter. Dette innebærer et lengre opphold i et av prosjektlandene (vanligvis fire år). Utsendingene lønnes av Misjonsalliansen.

kan betegnelsen "volontørene" virke generaliserende, da den ikke skiller mellom subjektene, men uttrykker en monokultur. Dette er ikke tilfellet. Mine informanter var selvstendige individer med hver sin særegne oppfattelse. Likevel var det en del fellestrekk. Grunnen til at jeg i liten grad personifiserer dem, er at jeg har sett det som formålstjenelig å fremme fellestrekkene ved deres opplevelser og forestillinger. Jeg fokuserer på subjektene i lys av de kunnskapstradisjonene som har påvirket dem.

Volontørlivet

Den første måneden i oppholdet ble voluntørene fordelt mellom et barnehjem og et handikapsenter som begge lå i nærheten av organisasjonsboligen. I denne perioden arbeidet de tre timer om dagen. Grunnen til de få arbeidstimene var at startfasen var en innføringsperiode, hvor spanskundervisning krevde en stor del av dagen. Denne første måneden skulle fungere som en "myk start", der voluntørene i liten grad ble tvunget ut i lokale kontekster. På ett vis var dette en myk start. Organisasjonsboligen ligger i et fint strøk i den sørlige delen av La Paz, der de i liten grad ble eksponert for fattigdom. I denne perioden kunne voluntørene holde seg i den nedre delen av byen, som er betraktelig mer vestlig enn sentrum av La Paz. Gradvis oppsøkte voluntørene sentrum som lå 400 meter høyere enn organisasjonsboligen. I denne perioden nærmet de oss seg sentrum ved hjelp av turistguider (eksempelvis Lonely Planet).

Til tross for at voluntørene bare jobbet tre timer om dagen, var dette en hard arbeidsøkt. Barnehjemmet var et statlig barnehjem med få ressurser. Voluntørene ble fordelt mellom de ulike avdelingene, der to og to ble plassert sammen i et *casita*⁵. Arbeidet bestod av å stimulere barna sosialt. Dette var i utgangspunktet en hyggelig oppgave. Problematisk ble det likevel, da kaos og anarki kanskje er de ordene som best beskriver arbeidsplassen.

⁵ Casita= betyr "lite hus" på spansk. Barnehjemmet bestod av fem små hus som hver rommet rundt 15 barn. Disse enhetene var satt sammen av barn i forskjellige aldersgrupper. Hvert hus hadde to faste ansatte som jobbet på skift. Dette var bolivianske damer som fungerte som en overansvarlig autoritet i huset.

Barna var helt ville etter oppmerksomhet fra voluntørene; de skrek, kranglet, kloret og sloss. Selvskading var også en utbredt taktikk for å få voluntørenes oppmerksomhet. En annen utfordring var den manglende hygien. Barnehemmet hadde ikke råd til bleier, og ungene tisset på seg stadig vekk. Voluntørene opplevde også mange hyggelig stunder på barnehemmet, men samtidig ble de overveldet av en følelse av hjelpeløshet i kaoset. De var ofte utslitt da de kom hjem. Handikapsenteret var i likhet med barnehemmet preget av få ressurser – både i forhold til antall ansatte og materielle ressurser. I tilstedeværelsen på handikapsenteret opplevde voluntørene mange psykiske påkjenninger i forhold til hvordan de ansatte behandlet beboerne. Begge disse institusjonene ble ansett som krevende arbeidsplasser.

El Alto var foreløpig i et "urørt" område, der voluntørene kun hadde vært på et kjent marked, "16 de Julio", som står oppnevnt i turistbøkene. Dette var imidlertid et kaotisk besøk. I et hav av markedsboder med milevis av salgsområder uten skilter, var det umulig å finne frem. Av frykt for å bli syke, spiste ikke voluntørene maten de serverte i bodene, og offentlig toaletter var ikke å se. Voluntørene måtte derfor reise ned igjen etter noen timer, for å dekke sine grunnleggende behov. Dette var deres første møte med El Alto, stedet mange av voluntørene senere kom til å tilbringe sin arbeidstid.

Etter en introduksjonsuke der voluntørene fikk en innføring i organisasjonens prosjekter i Bolivia, spredte voluntørkullet seg til ulike prosjektområder. Voluntørene valgte selv hvilket prosjekt de ville arbeide innenfor. Prosjektene ble valgt i henhold til interesse, men også utdannelse, for de som hadde kommet så langt. Mine elleve hovedinformanter ble spredd ut til ulike prosjekter. Alle jobbet de på El Alto, med unntak av to (volontøren som fortsatte å jobbe på barnehemmet, og voluntøren som jobbet hundre prosent som informasjonsmedarbeider). Hverdagen bestod av en arbeidsreise på en time hver vei. Minibusser som humpet seg oppover den svingete stigningen på 700 høydemeter ble

transportmiddelet volontørene benyttet seg av. Vanlig antall busskifter var to ganger – først i La Paz, så på kanten av platået før reisen bar innover på El Alto. Priser og destinasjoner ble ropt om kapp i et virvar av transportmidler som konkurrerte om kundene. Morgenen på El Alto hadde startet for flere timer siden, da volontørene var på sin siste bussetappe klokken halv åtte. Folk var i full gang med sine daglige gjøremål. Lave damer med markante ansiktstrekk og store fargerike skjorter, rullet sine mattraller langs veien der de var godt i gang med sitt daglige salg. I underetasjen på murhusene langs veien hadde de små butikkene startet salget av sin varierte beholdning, med alt fra apotekvarer til telefonsamtaler og kioskvarer.

Volontørene arbeidet et variert antall timer, ettersom hvilken type jobb de hadde. Fotballtrenere og informasjonsmedarbeiderne hadde varierte arbeidsdager, mens volontørene som jobbet i helse og utdanningssektoren jobbet rundt seks timer hver dag. Da arbeidsdagen var over, reiste volontørene direkte ned igjen til organisasjonsboligen, i den sørlige delen av byen. Mange var slitne etter en dag med et fremmed språk og en fremmed kontekst, der psykiske og fysiske behov ble fortrenget. Organisasjonsboligen fungerte som en "norsk boble", der volontørene søkte tilflukt etter en lang arbeidsdag. Eventuelle utflukter fra organisasjonsboligen senere på dagen var ofte forbeholdt vestlige butikker, restauranter, kafeer og utesteder i sentrum av La Paz, eller i sørsonen. Helgene ble ofte benyttet til lengre turistturer, da volontørene hadde fri fra fredag til søndag. Denne todelte livsstilen mellom community-work og turisme er grunnlaget for min analyse av frivillig arbeidsturisme.

Metodiske tilnærminger

Tilnærming til felten og feltutfordringer

Forskningsgrunnetaget for oppgaven er basert på et seks måneders feltarbeid fra januar til juni 2008. I oktober 2007 tok jeg kontakt med Misjonsalliansen. Jeg fremla da en forespørsel om å få utføre feltstudiet av frivillig arbeid, gjennom deres volontørtjeneste i Bolivia.

Sammen med deres nettverksleder (♀) kom jeg frem til en løsning der jeg ville bli ansatt som deltidsvolontør. Å ansette meg som deltidsansatt ville bli en *"vinn – vinn situasjon for begge parter"*, uttalte nettverksleder. En måned senere fikk jeg en mail fra en utsending (♂) i Bolivia, som uttrykte en litt annen tone til mitt prosjekts anliggende. Utsendingen uttrykte sterk skepsis til prosjektgjennomførelsen. At jeg skulle være del av voluntørmiljøet jeg studerte kunne bli høyst problematisk for deres voluntørmiljø. Gjennom en klargjørende prosjektbeskrivelse med utdypet fremgangsmåte, kom forhandlingen med utsendingene i Bolivia i gang. Vi gjorde en avtale på at jeg ikke skulle kontakte voluntørene for å spørre om tillatelse, før vi alle var samlet i Bolivia. Om de da ikke ønsket å være mine informanter, fikk jeg vinkle prosjektet i en annen retning.

Møtet med voluntørene gikk overraskende smertefritt. Det var ingen som gav uttrykk for at de ikke ønsket å delta i prosjektet. En viss skepsis til meg som observerende aktør var likevel merkbar. Jeg var derfor opptatt av å trå varsomt, og opptre diskret i forskerrollen den første tiden. Etter hvert som tiden gikk og vi ble bedre kjent, ble det lettere å fremme min forskningsagenda. Likevel var jeg bevisst på å holde en lav profil som observatør i organisasjonsboligen, i respekt for voluntørenes hjem.

Mitt feltarbeid foregikk i hjemlig egne, da det var en studie av et norsk ungdomsmiljø.

Kritikk rettet mot hjemmeantropologi er (ironisk nok) at det ofte er problematisk å få tilgang på informantenes hjem (Frøystad, 2003:32). Dette blir omtalt som bivirkningen av å kjenne kulturelle koder. I mitt feltarbeid var ikke tilgang et problem. Deltidsstillingen var et gullkort med tanke på at jeg fikk en naturlig plass i voluntørmiljøet. Jeg observerte voluntørmiljøet, samtidig som jeg var en del av det. Med min stilling som engelskassistent på en skole var mitt liv tilnærmet likt volontørenes - jeg var en av "dem". Den eneste forskjellen var at jeg arbeidet en dag mindre i uka. Etter en uke, signerte jeg en kontrakt som gav meg like rettigheter og ansvarsområder som de andre volontørene.

Det som ble problematisk var at arbeidet som engelskassistent tok mye av min tid, som heller kunne vært brukt til å være med volontørene på jobb. Volontørene jobbet fire dager, mens jeg jobbet tre. Det ble da bare torsdagen jeg hadde muligheten til å bli med volontørene som jobbet på dagtid. Samtidig tok jobben mye ekstra energi. Det hendte at jeg var med fotballvolontørene som jobbet på ettermiddagen, men jeg var ofte for sliten. Det positive var at jeg fikk oppleve en normal volontørhverdag, og kunne kjenne meg igjen i mange av temaene de brakte opp. Marianne Lien mener hjemmeantropologiens styrke er blikket innenfra. Antropologer i hjemlig egne, kan gjennom egen erfaring, forstå innfløkte kulturelle koder som skjuler seg bak følelsesfenomener som skam, tabuer og humor (Lien, 2001). Oppmerksomheten mot mine volontørers følelsesreaksjoner, har vært avgjørende for å forstå mine informanternes syn på det frivillige arbeidet. Volontørenes skuffelser og gleder har vært uunnværlige for å måle forventninger mot den realiteten som møter dem. Volontørtjenesten ble også min inngangsport til kontakt med lokalbefolkningen, og deres syn på volontørene.

Wearing (2001) skriver i sin bok om voluntørturisme at forskeren må være posisjonert som både forsker og volontør for å forstå de frivilliges meningsunivers.

"(..)the researcher needs to understand behaviour as volunteers understand it, learn about their world, learn their interpretation of self in interaction and share their definition. In order to accomplish this, the researcher must understand the world from the volunteer's perspective. The researcher therefore must be both a volunteer in the world and an observer of the volunteers in that world" (Wearing, 2001:118).

Dette perspektivet er grunnsteinen i antropologisk metode. Likevel er det ofte antropologer ikke har muligheten til å bli en av de observerte. De kan leve som dem, prøve å gli inn eller gå i ett med dem, men ofte forblir de et fremmed element i de studertes samfunn. Min rolle ga meg en unik mulighet til å forstå "volontørenes virkelighet". Ikke bare som antropolog i hjemlig egne, men som volontør. Som sitatet av Wearing (2001) beskriver, har deltakelsen som frivillig gitt meg en god forståelse av deres verden og hvordan de kontekstualiserer seg selv i denne verdenen. Ved bruk av uttrykket "deres verden" mener jeg at voluntørene har en felles virkelighetsoppfatning. Ikke misforstå meg - de frivillige havner i ulike situasjoner, og like situasjoner oppfattes individuelt. Likevel tror jeg den konteksten voluntørene plasseres i avler en viss likhet i voluntørenes oppfattelse av oppholdet. Som del av et organisasjonsmiljø påvirkes en av organisasjonen som en overordnet kunnskapsoverfører.

Spørsmålet er da- hvordan kan jeg ha opparbeidet distanse til den kontekstuelle forståelsen? Svaret står nok i stil med fagets største fordom. Skepsis har vært rettet mot hjemmeantropologien i frykt for "hjemmeblindhet" (Frøystad, 2003:39). Under mitt feltarbeid prøvde jeg å medisinerer meg selv mot hjemmeblindhet etter alle kunstens regler – selveksotifisering, naiv observasjon, komparasjon, språkbevissthet. Ingenting fungerte.

Mine notater hadde ingen analytisk distanse i fortellerstemmen. I stedet var de ladet med følelser. Jeg var en del av feltet, jeg var en av de observerte. Først da jeg kom hjem falt min analytiske avstand på plass. Jeg var da nødt til å gjøre "feltarbeid" i egne feltnotater for å igjen fortolke datamaterialet (Wadel, 1991:160). Gjennom denne prosessen har jeg trukket ut de viktigste tendensene i mitt datamateriale. Disse fellestrekkene har jeg igjen fortolket i et diskursanalytisk perspektiv (nærmere redegjørelse følger i kapittel 2). For å markere denne analytiske distansen omtaler jeg volontørene i "de-form", selv om jeg var en av dem under feltarbeidet. I noen av mine empiriske eksempler bruker jeg imidlertid "vi-form", da jeg ønsker å gjengi inntrykkene jeg opplevde som deltakende volontør.

Til tross for hjemmeblindheten mener jeg at jeg har fått med meg mange nyttige perspektiver. "Blikket innenfra" har gitt meg et fenomenologisk perspektiv på volontørenes opplevelser. Stoller (1989) er opptatt av at det vi ser, formes av våre opplevelser. Opplevelser formes av vår kropp og våre sanser. Han er inspirert av kroppsfilosofen, Marley Ponty, som vektlegger at kroppen er grunnleggende for å kunne forstå. Oppmerksomhet rundt kroppslige opplevelser mener Stoller er viktig for å komme nærmere en "sann" oppfattelse av verden (Stoller, 1989:37). Dette perspektivet blir nyttig i min analyse, da jeg har hatt tilnærmet like kroppslige opplevelser som mine informanter. Kombinasjonen av det fenomenologiske perspektivet sammenlagt med den distanserte diskursanalysen, gir analysen spennvidde.

Innsamling av data

All data er i hovedsak innhentet fra feltarbeidsperioden, januar til juni 2008. Tilleggsdata fra volontørtreff i etterkant av oppholdet har fungert som supplerende data til allerede innhentet materiale. Annen supplerende informasjon har jeg trukket ut av informasjonsdokumenter, rapporter, avisartikler og nettsider.

Tidligere presenterte jeg voluntørkullet jeg var en del av som femten jenter mellom 18 og 25 år. Som beskrevet var alle disse mine informanter, men elleve av dem ble mine hovedinformanter. I tillegg til disse informantene fikk jeg to nære voluntørinformanter fra en annen norsk organisasjon. Dette var to gutter på 19 år som jeg kom i kontakt med, da de flyttet inn i Misjonsalliansens organisasjonsbolig. Gjennom disse guttene fikk jeg også noen informanter som var voluntørkollegaer av dem. Tilfeldige møter på barer og restauranter, gjorde at jeg kom i kontakt med andre internasjonale voluntører. Mange forble imidlertid perifere intervjuobjekter. Mine elleve hovedinformanter fra Misjonsalliansen, i tillegg til de to voluntør-guttene har blitt mine hovedinformanter. Av mine hovedinformanter fremmet halvparten sin kristne identitet, mens den andre halvparten ikke gjorde noe stort nummer ut av sitt kristne trosgrunnlag. Bare en av mine hovedinformanter uttrykte, også overfor de andre, at hun ikke var kristen. Jeg selv er ikke kristen, og var åpen om det. Dette har begrenset min tilgang på samtaler mine kristne informanter hadde seg imellom i forhold til sin tro. Jeg må derfor ta i betraktning at mine funn kan være mangelfulle i forhold til religiøse motiver.

Oppgaven er hovedsakelig basert på deltakende observasjon i form av samtaler, diskusjoner, uformelle intervjuer, og en mer passiv observasjon. Den deltakende observasjonen foregikk hovedsakelig i mine informanters fritid, en også i kontekster der de norske organisasjonsrepresentantene samlet voluntørene. Samhandling mellom voluntørene har vært mitt viktigste materiale. Denne samhandlingen foregikk inne i voluntørboligen, og ute på ulike fritidsaktiviteter.

Tidlig i oppholdet så jeg for meg at voluntørenes jobb kom til å bli en viktig arena for innsamling av data. Det viste seg å være problematisk å være med voluntørene på jobb. Voluntørene var i assistentstillinger, der de alltid var på vakt for ikke å trække den

overordnede på tærne. Et besøk måtte derfor nøye planlegges, og forhåndsvarsles. Til tross for at jeg også ønsket å studere dem i sin arbeidskontekst, bød dette på en del implikasjoner. Jeg har derfor fokusert på volontørenes ideer og forestillinger av frivillig arbeid. I studiet av frivillig arbeid som en forestilt gaverelasjon, har det vært viktig å se på relasjonen mellom volontører og lokalbefolkning. Jeg har i mindre grad studert den direkte samhandlingen med lokalbefolkningen, men heller konsentrert meg om volontørenes opplevelse av relasjonen.

Besøkene på de andres arbeidsplasser ble ikke en kilde til interessante observasjoner, men mer enn kartlegging av volontørens jobbsituasjon. Samtidig ble mine besøk nøkkelen til at volontørene fortalte meg hverdagshendelser fra jobben. Arbeidet var sjeldent et tema i organisasjonsboligen, bare på de organiserte volontørsamlingene på tirsdager ble volontørene samlet for å fortelle utsendingene om arbeidssituasjonen. Ellers ble det bare snakket om jobb med de med samme type arbeid som en selv. Besøkene ble derfor inngangsbilletten til den innsikten det krevdes for å kunne bli involvert i jobbsamtaler. Jeg avventet besøkene fordi jeg tenkte de ville gi meg mer når volontørene hadde blitt bedre kjent med sine arbeidsoppgaver. I ettertid ser jeg at jeg burde vært flinkere til å gjøre disse besøkene tidlig i arbeidsfasen, da det åpnet en bakdør inn i deres arbeidshverdag.

Etter besøkene ble jeg innlemmet i en del historier fra hverdagssituasjoner. Dilemmaer så vel som hyggelige hendelser var en del av denne informasjonspakken. Det jeg fortsatt manglet var et mer helhetlig inntrykk av hvordan de opplevde voluntørtjenesten. Voluntørlivet var et aktivt liv, der det var lite rom for ettertanke. Løsningen ble å skape en intervjukontekst, der volontørene ble "tvunget" til å reflektere over sin helhetlige opplevelse av oppholdet. Intervjukonteksten skapte jeg i organisasjonsboligen, der jeg intervjuet volontørene enkeltvis uten andres tilstedeværelse. Her snakket de om voluntørtjenesten, og oppholdet i en oppsummerende form. Formelle intervjuer ble en

viktig metode for å forstå voluntørenes oppfatning av den konkrete voluntørtjenesten. I tillegg gav det meg en mal på deres forståelse av frivillige arbeid som konsept. Jeg lagde en intervjuguide som jeg fulgte mer eller mindre. Guiden låste ikke strukturen på intervjuet, men det var nyttig å stille hovedspørsmålene likt for å se differansen i svarene voluntørene ga. Halvstrukturerte intervjuer ble dermed et viktig verktøy i innsamlingen av datamateriale. Gjennom intervjuene brukte jeg opptaker for å kunne konsentrere meg fullt og helt om hva som ble sagt. Jeg stilte spontane bispørsmål der jeg følte det var formålstjenelig.

Gjennomgående var organisasjonens innflytelse på voluntørenes forståelse - både i forhold til det bolivianske samfunnet, og betydningen av organisasjonens og de frivilliges tilstedeværelse. Dermed ble det viktig å studere kontekstene der organisasjonen fungerte som kunnskapsoverfører. *Introduksjonsuka*, en uke der voluntørene fikk en innføring i organisasjonens prosjekter og verdier, ble spesielt viktig. Tirsdagsmøtene ble også en viktig observasjonsarena for samhandling mellom voluntører og organisasjonsrepresentanter. Utenom disse møtene organiserte utsendingene en del aktiviteter der voluntørene ble invitert, eksempelvis bursdager, 17.mai-feiring og grillsamlinger. Dette var også interessante arenaer for en analyse av det norske fellesskapet.

Oppgavens oppbygning

Denne oppgaven består, i tillegg til denne introduksjonen, av fire kapitler. Andre kapittel, *"Frivillig arbeidsturisme – mellom bistand og turisme"*, fungerer som en teoretisk tilnærming til frivillig arbeid som et grensefenomen. Kapittelet leder leseren inn i kjernen av den teoretiske analysen. Analysen veksler mellom et makroperspektiv på frivillig arbeid som

fenomen, og et mikroperspektiv der jeg beskriver mine informanters praksis og holdninger voluntørtjenesten. Jeg starter med å gi en rask historisk gjennomgang, som belyser kommersialiseringsprosessen av frivillig arbeid. Ved å presentere Misjonsalliansens voluntørtjeneste som nært knyttet til turisme, viser jeg hvordan skillene mellom det kommersielle og det idealistiske er flytende også på "bakkenivå". En tidligere antropologistudent, Hedvig Bergem (2008), skriver i sin masteroppgave om rettferdig handel som grensefenomen på et diskursivt nivå⁶. Dette perspektivet har inspirert meg til å se frivillig arbeidsturisme som et grensefenomen mellom en bistandsdiskurs og en markedsdiskurs. Jeg mener diskursene avler en kontrasterende forståelse av frivillig arbeid – som både gave og vare. Det interessante blir å se hvordan disse kontrasterende diskursive skillene kan fungere side om side.

I tredje kapittel, *"Salget av opplevelser"*, ser jeg primært på forholdet mellom volontør og organisasjon. Empiri fra introduksjonsuka utgjør basen i dette kapittelet. Jeg ser på organisasjonens rolle som "kunnskapsoverfører", og hvordan den er med på å forme voluntørenes oppfattelse av egen rolle, samt av det bolivianske samfunnet. Jeg undersøker også hvordan organisasjonen påvirker voluntørmiljøet, preget av et sterkt norsk samhold. Videre argumenterer jeg for at dette kan sees som en del av en omfattende nettverksbygging, og en type markedsføring av organisasjonen. Kan denne omfattende verdioverføringen og nettverksbyggingen sees som en ny form for misjon? Eller er det voluntørenes forventninger og ønsker, som styrer måten voluntørtjenesten organiseres på?

Oppgavens fjerde kapittel, *"Kampen om å gi"*, omhandler voluntørenes møte med den bolivianske virkeligheten. Jeg starter kapittelet med å presentere teoretiske perspektiver på frivillig arbeid som en unik vare, og mindre "salgbar". Oppholdet er knyttet til

⁶ Jeg vil her rette en takk til Marianne Lien, som gjorde meg oppmerksom på fellestrekk mellom frivillig arbeid og rettferdig handel.

forventninger om unike og autentiske opplevelser, gjennom community-work og interaksjon med lokalbefolkningen. Møtet med arbeidet og det bolivianske samfunnet blir likevel ikke helt som forventet. Volontørene blir ofte passive i arbeidet, da lokale forhold ikke alltid er lagt til rette for volontørenes assistanse. Mange føler seg lite nyttige i den konkrete arbeidssituasjonen, og slik blir den altruistiske intensjonen vanskelig realiserbar. Arbeidet blir et sted der "gode historier" skapes, men samtidig en problematisk sfære der egne grenser trues. Dette er selvrealiseringens paradoks- et ønske om utvidet horisont, men ikke endring.

I oppgavens femte og siste kapittel, "*Frivillig arbeidsturisme som trend*", viderefører jeg mine empiriske funn og analytiske poeng. Frivillig arbeidsturisme har hatt en voldsom ekspansjon de siste årene. I dette kapittelet diskuterer jeg mulige årsaker til hvorfor denne aktiviteten har blitt så populær. Deretter sammenligner frivillig arbeidsturisme med andre hurtigvoksende trender i samfunnet. Kapittelet fungerer som en åpen avslutning der frivillig arbeidsturisme som grensefenomen sees i en større sammenheng.

Kapittel 2: Frivillig arbeid - mellom turisme og bistand

Innledningsvis

Tilbudet om volontørtjeneste i "den tredje verden" har økt i Norge, likt som på verdensbasis. Avstanden mellom bistand og turisme har blitt mindre, både i turistnæringen og i bistandsorganisasjoner. Frivillig arbeidsturisme har blitt en ettertraktet aktivitet. Bakgrunnen for utformingen av en slik type turisme, hviler på en rekke økonomiske og sosiale premisser, som igjen er et resultat av lokale og globale prosesser. Jeg vil starte kapittelet med å gi en historisk gjennomgang av endringsprosesser i sivil samfunn i Norge. Målet er ikke å gi et varselrop om undergangen av kollektive verdier, men å vise hvordan moralske forestillinger om *frivillig arbeid* knyttes til en sterk altruistisk intensjon, tross en mer individrettet praksis. Når denne ideen møter turismen og det "egoistiske markedet" kommer indre verdisystemer i konflikt. Dette vil jeg belyse på mikronivå gjennom empirisk data fra eget feltarbeid. Kapittelet preges likevel bevisst av et makroperspektiv, da jeg ønsker å gi en diskursiv analyse av frivillig arbeidsturisme i skjæringspunktet mellom bistand og turisme.

Min oppgave er ingen normativ diskusjon av frivillig arbeid, men en diskursiv tilnærming til fenomenet. En sentral påstand i dette kapittelet er at *frivillig arbeid* blir et grensefenomen mellom en liberal markedsdiskurs og en bistandsdiskurs. Mye av litteraturen som direkte omhandler frivillig arbeidsturisme tar i liten grad for seg spenningsforholdet mellom altruisme og turisme, i tillegg er den svært posisjonert. Mer generell teori innenfor økonomisk antropologi utgjør derfor den teoretiske kjernen i oppgaven. Den faghistoriske

diskusjonen om skillet mellom vare og gave har vært spesielt fruktbar. Den har truffet det jeg mener er hjerteroten av det moralske paradokset ved frivillig arbeid.

Historisk endringsperspektiv på sivil samfunn i Norge

En nasjonal frivillig sektor utviklet seg for alvor i forbindelse med den radikale demokratiske bevegelsen i siste halvdel av 1800-tallet. Norge var da i union med Sverige, og kampen for Norges selvstendighet var en viktig del av et voksende sivilt engasjement. Mange sivile grupperinger dannet nasjonale frivillige organisasjoner i forbindelse med denne frigjøringskampen (Sivesind et. al 2002:12). Som en undertrykt nasjon har vi utviklet en sterk tradisjon for sivil engasjement. En sosial kamp for arbeiderklassen stod sentralt i frivillig sektor. Denne tradisjonen endret seg etter oljefunn og etableringen av velferdsstaten på 60-tallet. Med dette fulgte et voksende fritidssamfunn. Frivillig sektor gikk fra å bestå av en rekke sosiale bevegelser, til interesseorganisasjoner. Grunnlaget for organisasjonene var ikke lenger ideologibasert, men mer funksjonsorienterte (Sivesind et. al 2002:121). Det skjedde en vekst av organisasjoner rettet mot fritidsaktiviteter, og mer individbaserte aktiviteter, mens det var betydelig nedgang av humanitære og misjonsorganisasjoner hvor målgruppen var "the community at large". Velferdsstaten overtok mange av oppgavene til de humanitære organisasjonene som jobbet mye innenfor helse på hjemmebane. De største humanitære organisasjonene har blitt stående igjen, men deres hovednisje er nå prosjekter i "den tredje verden" (Sivesind et. al 2002).

Informasjonen er hentet fra en ISF⁷-rapport om endringer i norsk frivillig sektor. Rapporten forteller oss at folk ikke lenger velger medlemskap på grunnlag av et ideologisk engasjement, men på grunnlag av hva de ønsker å fylle fritiden med. Mange bekymrer seg

⁷ ISF = Institutt for Samfunnsforskning

for at vi blir mer individualistiske i våre valg, og at vi deltar i ønske om eget personlig utbytte. Noen hevder at frivillige organisasjoners rolle i samfunnet er i ferd med å svekkes, som samlende aktør for kollektive verdier. Sivesind (2006) spør seg om dette er en irrelevant bekymring da det uansett har skjedd en økning av antall frivillige engasjerte.

Økt interesse for frivillig arbeid

Deltakelsen i norsk frivillig sektor er rekordhøy sett i internasjonal sammenheng (Salamon i Sivesind 2006:1). Karl Henrik Sivesind (2007) fra ISF rapporterer økt aktivitet i norsk frivillig sektor. Folk jobber riktignok færre timer gjennomsnittlig i året, men flere bidrar. Han mener grunnen til denne utviklingen er at organisasjonene har blitt flinkere til å fordele og organisere arbeidsoppgaver etter folks behov for fleksibilitet i en travel hverdag. Den frivillige arbeidssektoren er hele tiden nødt til å tilpasse seg folks ønsker og behov. Tallene i rapporten viser imidlertid en beskjeden nedgang blant ungdomsaktivitet i sektoren. I sammenheng med denne nedgangen blant ungdom på hjemmebane, synes jeg det er interessant å trekke frem ungdoms engasjement for frivillig arbeidsturisme på verdensbasis.

Frivillig arbeidstjeneste i utlandet er ikke et nytt fenomen. Mennesker har alltid reist ut som eventyrere, oppdagelsesreisende eller krigere. Norges lange misjonstradisjon har blitt løftet frem som forløper til Norge som bistandsnasjon. Misjonsorganisasjonene var de første som vendte blikket utover mot andre land, begrunnet med et ønske om å bedre folks levekår gjennom en kristen omvendelse. Nustad (2003) mener det kristne historiesynet muliggjorde institusjonaliseringen av utviklingen. Denne lineære historieforståelsen la grunnlaget for tanken om utviklingsstadier som kan plasseres på en tidsakse (2003:8). American Field Service (AFS), grunnlagt i 1914, regnes som den første organisasjonen med voluntørtjeneste

i utlandet (TRAM, 2008:30). AFS jobbet for å rekruttere frivillige ambulansekorps til amerikanske troppers bidrag i første verdenskrig. Til tross for at frivillig utenlandstjeneste har en sentral plass i vår historie, er det først i senere tid det har vokst fram et marked for denne type opplevelsesnisje.

I dag assosieres ofte *frivillig arbeid* med bistandsarbeid i den tredje verden. En nær forbindelse mellom frivillig arbeid og utviklingsarbeid har vokst fram, da stadig flere organisasjoner jobber mot dette feltet. Over 90 % av volontørprogrammene som tilbys er stedsbundet til Asia, Afrika eller Latin-Amerika (TRAM, 2008:5). En reise til den tredje verden har blitt en sentral del av det å jobbe som frivillig. Til tross for at det i større grad handler om å hjelpe de trengende, handler det også om en større reiseopplevelse. Slik kan en kanskje si at det har skjedd en "turistifisering" av det frivillige arbeidet.

Over 70 % av de opererende volontørorganisasjonene vi har i dag ble startet etter 1980. Antallet organisasjoner etablert per år ble doblet fra 80- til 90-tallet (TRAM, 2008:30). Samtidig har turistnæringen lenge hatt en enorm vekst. Frivillig arbeidsturisme har økt i takt med den voksende turistnæringen, som en av de mange kreative turistnisjene som har blomstret opp (Novelli, 2005). Nasjonale turistkontorer har observert turistmarkedets interesse for frivillig arbeid, og begynt å annonsere volontørtjenester på sine websider (TRAM, 2008:5). Det har også vært en økning av handelsorganisasjoner som benytter seg av interessen for frivillig arbeid. Konkurransen mellom frivillige organisasjoner har økt, samtidig har handelsorganisasjoner begynt å spise seg inn på deres "nisje" (TRAM, 2008:5). Et resultat av den økte konkurransen er at markedsføringen har blitt mer offensiv og tettere knyttet til turisme.

Turistnæringen er ikke lenger forbeholdt de velstående, men er i større grad et allemannseie. Det har blitt vanligere blant unge å reise ut på lengre utenlandsopphold.

Målgruppen for voluntørturisme er i aldersgruppen 18 til 25 år (TRAM, 2008:44). Unges interesse for denne turistnisjen er interessant sammenlignet med nedgangen i frivillighetsarbeid på nasjonalt nivå. Er det slik at ungdom velger frivillig arbeidsturisme fremfor å jobbe i norsk frivillig sektor? Dette aspektet vil jeg ta med meg videre som et tankekors i diskusjonen av *frivillig arbeid* som grensefenomen mellom bistand og turisme.

Kommersialisering og "turistifisering" av frivillig arbeid

I min historiske gjennomgang av frivillig arbeid i Norge, redegjorde jeg for hvordan frivillig arbeidssektor har fått en økning av interesseorganisasjoner. I en rapport til ISF skriver Enjolras (1999) om frivillige organisasjoner i sportssektoren. Enjolras belyser et endringsperspektiv der frivillige organisasjoner blir dratt nærmere det kommersielle markedet. Økt konkurranse mellom det voksende antallet av frivillige organisasjoner har resultert i noe han kaller "marketisation" av organisasjonene (Enjolras, 1999:5). Kampen om statlig støtte og organisasjonsmedlemmer har ført til en aggressiv markedsføring. Enjolras mener en individualisering av sport er en årsak til/et resultat av kommersialiseringsprosessen (Enjolras, 1999:5). Sport blir nå sett som en mulighet for individet og ikke lenger en kollektiv rett. Enjolras mener derfor for at sport har blitt en vare (Enjolras, 1999:5).

Sportssektoren legges fram som et soleklart eksempel på kommersialiseringsprosessen av norsk frivillig sektor. Denne trenden har imidlertid også skutt fart innenfor organisasjoner som driver med internasjonalt frivillig arbeid. Som tidligere nevnt har antallet humanitære og misjonsorganisasjoner i Norge sunket. I et samfunn der folks fritid i økende grad er en gode, har de blitt utsatt for hard konkurranse. Et mer liberalt og internasjonalt marked resulterer i økt konkurranse innenfor deres nisje, men også i fritidsnisjen på et mer generelt

plan. Økt konkurranse henger sammen med et økt behov for fritidsaktiviteter. Tidligere i kapittelet fremla jeg data som bekreftet økt engasjement for frivillig arbeidsturisme. Denne type turisme har blomstret opp, med et stort antall nyetablerte operatører. Den harde konkurransen mellom aktørene har ført til en stadig tøffere kamp om i markedsføring og nettverksbygging. Fokuset rettes i større grad mot individets utbytte av voluntørtjenesten. Slik kan en si at det har skjedd en kommersialisering og en individualisering av frivillig arbeid.

Er det mulig å kalle frivillig arbeidsturisme en vare? Noen voluntørprogram må en betale for å delta på. Da kan en enkelt klassifisere *frivillig arbeid* som en vare. Hos Misjonsalliansen betaler en ikke direkte for deltakelse i voluntørprogrammet, dermed kan ikke det frivillige arbeidet sies å være en vare i samme forstand. Likevel inneholder voluntørtjenesten det samme som de voluntørprogrammene som selges av turoperatører. Enkelt sagt kan en si at økt velferd og globaliseringsprosesser har resultert i det noen vil kalle en kommersialisering av det frivillige arbeidet. Bedre økonomi har gitt flere muligheter, og behovet for selvrealisering har vokst fram. Konkurransen om folks fritid bunner i et økt fokus på selvrealisering.

Selvrealisering har blitt et nøkkelord i dagens samfunn; det har endret vårt forskningsperspektiv på turisme. Tidligere så en på turisten som en som flyktet fra sin hverdagslige arbeidskontekst. Turisten var en passiv observatør som ikke påvirket vertssamfunnet (Neil og Wearing, 1999:280). Dette synet på turisten har fått en dramatisk endring i antropologien. Turisten er selv aktiv i konstruksjonen av sine turistopplevelser, og det er en konstant interaksjon mellom turist, sted og vertssamfunn. Selvrealisering står nå sentralt som noe en ønsker å oppnå gjennom turisme. Cohen og Tayler belyser strukturelle likheter mellom turisme og fritid, ved at begge aktivitetene fungerer identitetskapende og som en kultivering av ens selvbevissthet (i Neil og Wearing,

1999:281). Senere har Wearing (2001:87) skrevet om frivillig arbeidsturisme at det gir opplevelser som påvirker ens verdier, og på den måten former det ens forståelse av egen identitet. Gjennom frivillig arbeidsturisme skjer det altså en selvrealisering på flere plan, men som frivillig arbeidsturist møter en også opplevelser som har potensialet til å kunne endre voluntøren på et etisk verdinivå.

Hvilket selvrealiseringsaspekt som fremheves i markedsføringen av voluntørtjenesten varierer. Turisme blir brukt eksplisitt som trekkplaster i organisasjoners markedsføring. Gjennom turisme er det mulig å satse på en bredere målgruppe. Stadig flere gründere etablerer seg som selgere av såkalte "work and travel-pakker". Spesielt for disse reisene er at de kombinerer frivillig arbeid med organiserte turistturer. Et eksempel er firmaet X-plore, et turistbyrå som har spesialisert seg på dette konseptet for ungdomsreiser. Firmaet er nå norsk, men har etablert solide nettverk som et begynnende datterselskap av Work and Travel Company i Australia (X-plore, 2009). Dette er bare et av mange eksempler på nyetablerte foretak innen frivillig arbeidsturisme.

Den stadige kommersialiseringen av frivillig arbeid gjør at det blir vanligere å kombinere arbeid i utviklingsprosjekter med turisme. Misjonsalliansen som diakonal bistandsorganisasjon markedsfører ikke voluntørprogrammet i direkte tilknytning til turisme. Turisme er et lite brukt trekkplaster. Likevel er turisme en populær aktivitet blant voluntørene. Jeg mener derfor at organiseringen av voluntørtjenesten er avgjørende for hvorvidt frivillig arbeid blir turistifisert. Dette vil jeg vise i en eksplisitt analyse av Misjonsalliansens voluntørtjeneste, der den nære tilknytning til turisme er fremtredende.

En turistifisering "på bakken "

Kombinasjonen av engasjement i fattigdomsproblematikk og turisme har vært interessant i mitt felt. Til tross for at volontørtjenesten bare var et bi-prosjekt i Ecuador, har dette tilbudet blitt utvidet til Bolivia på grunn av stor etterspørsel. Regionleder (♂) for Latin-Amerika fortalte at volontørordningen er noe de har utviklet etter behov hjemmefra: *"Det ble så mange besøkende hos misjonærene som jobbet i prosjektlandene. Det var like greit å lage en mer organisert form for besøksordning"*. Behovet for å delta i utviklingsarbeidet har altså kommet hjemmefra, og har ikke vært en oppfordring fra organisasjonens side. Denne observasjonen er interessant, da den forteller noe om målgruppens behov som styrende for organisasjonens handlinger. Volontørenes behov for å være turister virker sammen med organisasjonens tilpasning til deres ønsker. Misjonsalliansen volontørtjeneste legger til rette for at det er mulig å kombinere arbeidet med turisme. Organisasjonen hadde lagt opp til et fire dagers arbeidsløp. Dermed jobbet de fleste volontørene fra mandag til fredag, slik at de kunne reise i helgene. Volontørene hadde også et par uker fri. Disse dagene var det mulig å splitte, og bruke når det passet dem. Volontørene la da strategiske planer for hvordan de skulle bruke dagene for å få sett mest mulig av Bolivia, og noen andre reisemål i Sør-Amerika.

Gjennom denne tilretteleggelsen ble organisasjonen en slags oppfordrer til turisme. Men viktigere var deres støtte av turistaktiviteter som en vesentlig del av samholdet blant volontørene. I forbindelse med karnevalet i Oururu (en by som ligger tre timer utenfor La Paz) ble volontørene oppfordret til å dra, da det hadde blitt en slags volontørtradisjon. Ellers ble de tipset om turistmål som utsendingene var fornøyde med. Det var og en volontørtradisjon å skrive ned "gullfunn" i en spesiell bok – en god restaurant, et fint turområde, et hyggelig herberge, eller et bra busselskap. Turistguiden ble videreført til de

neste volontørkullene. Slik ble tidligere populære turistaktiviteter gjenopptatt av de nye volontørkullene.

Under mitt opphold ble organisasjonen også en turoperatør. Den bolivianske administrative lederen (♀) for volontørboligen, så sitt snitt til å begynne med lokalturisme. Administratoren hadde tidligere arbeidet i en mikrokredittorganisasjon, der hun hadde jobbet med fattigdomsbekjempelse på "bakkeplan". Volontørenes turistengasjement ble en gylden sjanse til å mobilisere våre penger til fattige landsbyer, samtidig som en del av overskuddet kunne gå til volontørboligen. Volontørenes verdi som turister ble utgangspunktet for hennes etiske turisme. Hun gjennomførte et "pilotprosjekt", med mitt volontørkull. Administratoren leide en minibuss, som tok volontørene ut til en landsby på høysletta utenfor El Alto. Her fikk volontørene delta på tradisjonell dans, og spise typisk boliviansk høylandskost. Etterpå gikk turen videre til den kjente turistattraksjonen Tiwanaku - ruinene av en historisk aymaraindiansk by. Det ble slik en todelt tur, med både lokalturisme og tradisjonell turisme. Prosjektet ble ansett som vellykket, og det ble fastslått at flere turer skulle organiseres med neste volontørkull.

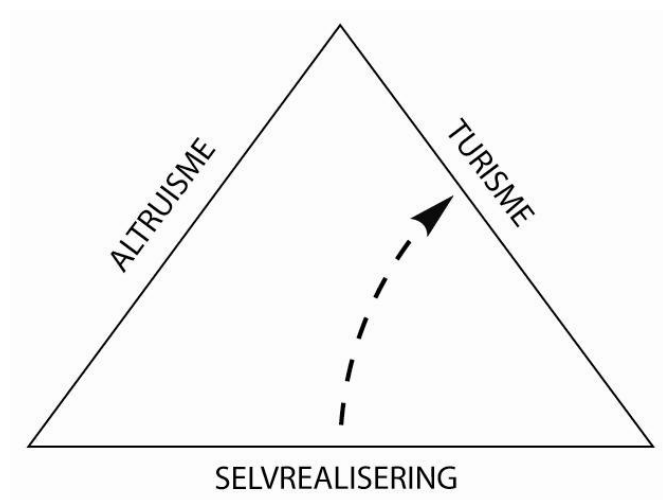
Samtidig med denne oppfordringen til turisme, appellerte utsendingene til selvstendig engasjement i volontørtjenesten. Volontørkullet fra sesongen før mine informanternes tid, hadde vært aktive initiativtakere. Legenden om han som hadde startet ekstraundervisning for elevene etter skoletid, ble videreført av Misjonsalliansens utsendinger. De var også opptatt av å formidle hvordan volontørene hadde klart å samle inn penger til en fest på barnehjemmet Misjonsalliansen samarbeidet med⁸. Dette var idealbilder på hvordan volontørene hadde mulighet til å ta "fattigdomsbekjempelsen" i egne hender. Et tidligere kulls kontakt med skopusserne ble også fremmet av organisasjonsrepresentantene som et

⁸ Som jeg nevnte i introduksjonen, var det mange av mine informanter som arbeidet der den første måneden. Arbeid på barnehjemmet eller handikapsenteret den første måneden var en del av det faste opplegget i volontørprogrammet.

eksepsjonelt tilfelle. Disse historiene fungerte som implisitte oppfordringer og påminnelser om en unik mulighet for personlige initiativ.

Lenge hadde mine informanter en plan om å arrangere en reprise av fjordårets fest på barnehjemmet. Likevel skjedde det aldri. En informant uttalte i et intervju, rett før vedkommendes hjemreise: *"Det er synd vi ikke har fått arrangert en fest. Det kjenner jeg at jeg har dårlig samvittighet for. Men tiden har gått så fort. Hverdagen har gått i ett, og når fridagene kommer har vi dratt på tur"*. Flere av mine informanter uttrykte skyldfølelse i forhold til festen de aldri gjennomførte. Turismen kan i dette tilfellet sies å ha tatt overhånd i forhold til den altruistiske tanken bak oppholdet. Til tross for at de fleste av mine informanter har en altruistisk intensjon bak deres frivillige innsats, så glir hverdagen deres lett over i turisme. Turisme assosieres gjerne med besøk av turistattraksjoner og oppsøking av turistaktiviteter. Dette var vesentlig del av volontørenes todelte livsstil. Jeg bruker likevel ordet turisme i en litt bredere betydning, der all oppsøking av "turistsoner" inngår. Med turistsoner mener jeg steder som tradisjonelt oppsøkes av turister. Enten fordi turistene er målgruppe for virksomheten, eller som resultat av at stedet er merket som en interessant turistattraksjon i turistguider. Disse arenaene er ofte tilrettelagt for turister, med salg av vestlig mat, toaletter og minibanker. Min bruk av begrepet turisme beskriver volontørenes oppsøking av disse turistsonene, men også oppsøking av de velstående og mer vestlige sonene i La Paz. Her kunne volontørene nyte vestlige restauranter, kafeer og barer.

Modellen nedenfor viser volontørenes selvrealiseringsmål kontra volontørenes aktiviteter.

Figur – Modell-trekanten illustrerer volontørenes intensjoner, mens pilen illustrerer hvordan praktisk gjerning i stor grad heller over mot turisme.

Trekanten beskriver forholdet mellom selvrealisering og praksis. Modellen er ment som et godt redskap å tenke med. Den viser hvordan turistpraksisen lett overskrider den altruistiske målsetningen. Denne realiteten mener jeg bunner i at volontørene har en tvetydig forståelse av *frivillig arbeid*. Disse sprikende forståelsene søker jeg å kartlegge gjennom diskursanalyse. Jeg har etablert to diskursordner, jeg mener oppsummerer mine informanters forståelse – "en liberalistisk markedsdiskurs" og "en bistandsdiskurs". Dette kan ikke sies å være emiske diskurser, da mine informanter selv ikke er aktive brukere av disse kategoriene. De to diskursene fremstår som idealtyper mine informanters utsagn og handling kan plasseres innenfor. Jeg anser de to konstruerte diskursene som fruktbare for en videre analyse av *frivillig arbeid* som et grensefenomen.

***Frivillig arbeid-* mellom en liberal markedsdiskurs og en bistandsdiskurs**

I dette kapittelet har jeg fremlagt rapportresultater av utviklingen i norsk frivillig sektor. Utviklingen presenteres som mindre ideologibasert og mer individorientert. Frivillig arbeidsturisme har vært på frammarsj i markedet. Denne turistnisjen innebefatter bistandsarbeid i "den tredje verden". Er da frivillig arbeidsturisme basert på en ideologi? Eller er det en mer individorientert aktivitet? Mitt empiriske materiale viser hvordan frivillig arbeid havner midt mellom en altruistisk intensjon og en turistpraksis.

Gjennom handlingsdata har jeg studert mine informaners todelte livsstil mellom community-work og turisme. Mine informaners begrunnelse for voluntørtjenesten var også todelte. Ønsket om å *gjøre noe nyttig* var begrunnelsen mange gav meg for valget om å jobbe som frivillig. De hadde lyst til å *gjøre noe for andre som trenger det*. Samtidig med denne altruistiske intensjonen var voluntørene åpne om at de trodde voluntørarbeidet ville gi dem noe tilbake; *utvidet horisont, lære seg spansk, nye vennskap og å lære kjenne en ny kultur* var blant de tingene som oftest ble nevnt. Intensjonen om å *gjøre noe nyttig*, var likevel den uttrykte intensjonen som ble fremmet som hovedintensjon i intervjuer. Det språklige uttrykket *å gjøre noe nyttig* mener jeg betegnet et ønske om å gjøre en altruistisk handling. Min påstand er da at *frivillig arbeid* blir et grensefenomen mellom en bistandsdiskurs og en liberal markedsdiskurs. Videre vil jeg gi en redegjørelse av hvordan jeg vil bruke diskurs som analytisk verktøy.

Diskursanalyse

Den franske filosofen og idehistorikeren Michel Foucault var pioneren i etableringen av diskursanalysen som metodisk verktøy. Antropologer inspirert av Foucault har vektlagt maktaspektet ved diskursbegrepet. Foucault ser diskurser som maktproduserte og maktproduserende innenfor en sosial praksis. Diskurs er en kommunikasjon om mening, og slik en enighet om mening. Gjennom en felles mening blir det språklige og det praktiske forent (Barker, 2000:90). Dette perspektivet anser jeg som fruktbart i en tilnærming til *frivillig arbeid*. Jeg vil imidlertid snu påstanden rundt, og bruke den som et analytisk verktøy. Gjennom komperasjon av språkdata og handlingsdata søker jeg å finne rådende forestillinger om *frivillig arbeid*. Som tidligere nevnt mener jeg at volontørenes utsagn og praksis kan forenes i to "idealdiskurser". Dette er konstruerte rammer jeg trer ned over hodene på mine informanter, som et virkemiddel for å forstå etablerte forestillinger og diskurser i vårt samfunn.

Kunnskapsfelt og kategorier uttrykkes gjennom diskurser. Det blir en form for legitimert kunnskap, og en rådende sannhet (Barker, 2000:90). Om diskurser skriver Foucault: *Discourses constructs, defines and produces the objects of knowledge in an intelligible way while excluding other forms of reasoning as unintelligible* (Foucault i Barker, 2000:90). Denne definisjonen beskriver hvordan diskurser gjør kunnskap forståelig, samtidig som de ekskluderer det uforståelige. Slik former diskurser virkeligheter. Maktaspektet ved å definere virkeligheter gjennom institusjonelt etablerte diskurser er tydelig. Foucauldiansk diskursanalyse er der makt forener det språklige med det praktiske. I min bruk av diskursanalyse søker jeg i liten grad å undersøke maktstrukturer. Istedet ønsker jeg å bruke Foucaults maktperspektiv til å forstå etablerte forestillinger i vårt samfunn. Videre vil jeg se nærmere på diskursanalyse som et nyttig metodisk verktøy for meg.

Tove Thagaard, professor i sosiologi og samfunnsgeografi, knytter diskurser til språklige uttrykk. *Personer etablerer seg selv i forhold til kulturelt etablerte uttryksmåter* (Thagaard, 2003:110). Mennesker uttrykker seg innenfor språkets kulturelle begrepsapparat som setter rammer for klassifisering av temaer. Thagaard (2003) knytter diskursanalyse til språklig data, da i hovedsak samtaler. Hun mener en analyse av samtalen er fruktbar for å forstå kulturspesifikke samtalemønstre. Jeg viderefører Thagaards analyseverdi til å bruke diskurs for å forstå kulturspesifikke kategorier blant mine informanter. Gjennom en analyse av samtaler, har sammenstillingen av turisme og bistand vært fremtredende, likt som i praksis.

Jeg har latt meg inspirere av begge disse perspektivene på diskursanalyse. Den foucauldianske diskursen forener det språklige og det praktiske, i noe han kaller sannhetsregimer (Barker, 2000:90). Jeg forstår Foucaults sannhetsregimer som maktproduserte måter å forstå virkeligheten på. Foucaults maktaspekt blir viktig som et analytisk virkemiddel for å komme nærmere en forståelse av de etablerte forestillingene om frivillig arbeid. Thagaards perspektiv er fruktbart som et metodisk virkemiddel. Hun mener en analyse av samtalen er viktig for å forstå kulturspesifikke kategorier. Selv om ikke Thagaard skriver eksplisitt om makt er hennes fokus lett forenelig med Foucaults maktaspekt ved begrepet. Jeg vil bruke Thagaards metode om analyse av samtaler, sammen med Foucaults sannhetsregimer. Slik blir det en analyse av både utsagnsdata og handlingsdata. Hoem (2001:53) er kritisk til antropologers bruk av diskurs. Hun mener det blir et tomt begrep å gjemme det empiriske materialet bak for å unngå en grundigere analyse av det. Jeg ønsker ikke å redusere empiriens betydning ved å plassere den i allerede eksisterende kategorier. Målet er å kartlegge hovedtrekk i volontørenes flertydige oppfattelse av *frivillig arbeid*. Ved hjelp av diskursene som analyseverktøy ønsker jeg å tydeliggjøre fellestrekk i lys av etablerte forståelser i det norske samfunnet. Volontørene er påvirket av etablerte forestillinger og diskurser i det norske samfunnet. En redegjørelse av

nordmenns forståelse av bistand blir derfor et nyttig virkemiddel for å forstå mine informanternes oppfatning av *frivillig arbeid*.

Bistand som politisk prosjekt

Gjennom historien har Norge vært en integrert del av den europeiske ekspansjonspolitikken. Likevel har det norske selvbylde tatt form i retning av et undertrykt og kolonialisert land. Nustad mener norsk bistand har oppstått i kontrasten mellom dette selvbildet og den faktiske historien (2003:53). Norge hadde lenge hatt interesse for og engasjert seg i ulike former for solidaritetsarbeid i fattige land. Både i form av misjonsvirksomhet, politisk interesse for solidaritet, og via Nansens humanitære arbeid. En norsk utviklingsplan ble en slags buffer mellom vestlige lands politiske interesser, og en opprettholdelse av eget selvbylde som fredsnasjon. Norge som solidarisk fredsnasjon er fortsatt en viktig del av nordmenns selvbylde (Nustad, 2003). Mine informanter forstår frivillig arbeid som en del av denne forestillingen.

Nustad gir et innblikk bak teppet av den utbredte forestillingen, gjennom å presentere bistandshistorien i boka "Gavens makt" (2003). Han peker på bistand som del av USAIDs strategiske alliansebygging under den kalde krigen. Bistanden ble begrunnet med et strukturtilpasningsprogram, som skulle hjelpe landene økonomisk. Jeg ønsker ingen normativ diskusjon i forhold til hvorvidt bistanden har "hederlige" hensikter. Grunnen til at jeg tar opp dette temaet er for å belyse hvordan bistand som et politisk middel overskygges av forestillingen om bistand som en gave. Bistanden har fått et slags romantisert og glorifisert ytre som gjør at en glemmer at den er et politisk middel i en historisk kontekst. Den norske forestillingen om bistand som gave består. Jeg mener mine informanternes altruistiske intensjon inngår i denne romantiserte forestillingen. Videre vil jeg gi en redegjørelse av hvordan jeg tenker meg de to "idealdiskursene".

Frivillig arbeid som turisme

Innledningsvis skrev jeg om de historiske endringene for norsk frivillig sektor. I henhold til de presenterte rapportene har det skjedd en kommersialisering av frivillig arbeid. Frivillig arbeidsturisme har vært en sterkt voksende turistnisje. Frivillig arbeid kan dermed sies å ha blitt en del av turistnæringen og det liberale markedet. For en del av mine informanter var det et ønske om å reise som lå til grunn for voluntørtjenesten. De hadde planlagt en "work and travel-pakke" der voluntørtjenesten var én del av oppholdet, og en "backpacker-tur" utgjorde resten. Til tross for at noen hadde reise som utgangspunkt og resten sa at voluntørtjenesten var grunnen til oppholdet, registrerte jeg ingen forskjell på de to gruppene. Alle voluntørene hadde en tilnærmet lik livsstil under oppholdet. De vekslet mellom "community-work" og en enkel livsstil, til turistaktiviteter og en mer eksklusiv turistlivsstil. Gjennom arbeidsdag kunne voluntørene "leve enkelt", gjennom bruk av minibusser som billigste offentlig transport, og lite pengebruk. På ettermiddagen og kvelden oppsøkte voluntørene ofte de turistsonene, der forbruk var en sentral del av aktiviteten. Disse to livsstilene mener jeg kan oppsummeres i de to analytiske diskursene; "bistandsdiskursen" og "den liberalistiske markedsdiskursen".

Den sosialistiske bistandsdiskursen operer med et verdihierarki der altruistisk giverhandling plasseres øverst. Voluntørarbeidet og engasjementet i fattigdomsproblematikk inngår som en del av denne verdien. I den liberalistiske markedsdiskursen er det et annet verdiregime som regjerer. Verdier som frihet og individualisme står sterkt. Lønnsomhet og verdiskapning er sentrale mål som ikke skal begrenses. Voluntørenes forståelse frivillige arbeidet som en mulighet til å opplevelser og selvrealisering kan forstås som en del av de liberalistiske markedsprinsippene. De to diskursene kan sies å avle ulike moralske systemer. Frivillig arbeid blir et grensefenomen

mellom de to systemene, da det både forstås som bistand og som en form for turisme. Både som gave og vare.

Som tidligere beskrevet var volontørlivet delt mellom community-work og turisme. Selv om volontørene vekslet hyppig mellom disse aktivitetene, hendte det at de påpekte at det føltes galt. Her er det to kunnskapssystemer og verdisystemer, som oppfattes som motstridende. Diskursene som motsetningsfylte blir spesielt fremtredende i mitt felt, der *frivillig arbeid* er et grensefenomen mellom bistand og turisme. Fordi mitt diskursanalytiske perspektiv er inspirert av Foucault, blir det viktig å presisere at jeg ikke oppfatter diskursene som separerte og stengte virkelighetsoppfatninger. Selv om mine informanter "hopper" mellom disse analytiske diskursene, skjer det også forhandlinger mellom diskursive kategoriene. Handling som ble forstått som en del av markedsdiskursen, kunne da forhandles inn i bistan diskursen. Hvis volontørene hadde vært på *shopping* kunne det komme en påminnelse som; *det er jo bra at vi legger igjen penger her*. Slik kunne et kjøp konverteres til bistand. I stadig kontakt produseres og reproduseres diskursene. Mitt diskursperspektiv er påvirket av diskursiv psykologi (Langdridge, 2006:330). Jeg ønsker ikke å redusere mennesket til passivt konstruerte av diskursene, heller ser jeg på mennesket som en aktiv aktør i dannelsen av diskursene.

I redegjørelsen av denne diskursive tilnærmelsen har vist hvordan mine informantere handlinger kan oppsummeres i to "idealdiskurser" – en bistan diskurs og en markedsdiskurs. Frivillig arbeidsturisme blir et grensefenomen mellom bistand og marked. Jeg vil videre undersøke frivillig arbeid som en form for etisk politisk forbruk.

Etisk politisk forbruk

I starten av kapittelet skrev jeg om den økte interessen for frivillig arbeidsturisme. En obligatorisk del av volontørtjenesten er et kjøp av en reise og et opphold. Wearing beskriver frivillig arbeidsturisme som en bærekraftig turisme, og et alternativ til masseturismen. I kjøpet av denne reisen velger en denne typen turistopplevelse til fordel for noe annet. Butcher (i Novelli, 2005:148) beskriver volontørturisme som "moralsk turisme", der en tanker om moral er styrende for kjøpet. Å gjøre et kjøp på et moralsk grunnlag blir en form for etisk politisk forbruk. *Frivillig arbeid* handler altså både om etikk og om forbruk. Slik blir frivillig arbeid en form for etisk politisk forbruk.

Oppmerksomheten rundt etisk politisk forbruk har økt. Jeg anser det som fruktbart å se frivillig arbeidsturisme i lys av endringsperspektiver på EPF. På samme måte som det meste av litteraturen, vil jeg konsentrere meg om EPF som enkeltpersoners kjøp i markeder. Når en handler på et marked, handler det om å gjøre et utvalg blant flere produkter. En velger noe fremfor noe annet. Det interessante for meg blir da å se hvorfor en velger å handle etisk eller politisk korrekt. Hva ligger bak valget om å jobbe som frivillig?

Først en rask gjennomgang av teoretiske perspektiver på EPF. Daniel Miller kaller denne type forbruk for "rød shopping" (2001:118). Begrepet beskriver politisk bevissthet uttrykt i/gjennom shopping. Han ser shopping som noe relasjonelt slik Mauss så på gaven. I et kjøp bygger en opp om en identitet, slik blir kjøpet relasjonelt (Miller, 1995). Millers røde shoppingbegrep blir for smalt sett i sammenheng med mine informanters valg av denne type reise. For mine informanter handlet ikke det frivillige arbeidet om å uttrykke politisk bevissthet, men heller om å utføre en altruistisk handling. En oversiktsrapport fra SIFO⁹

⁹ SIFO= Statens Institutt for Forbruksforskning.

(Terragni et. al 2006) gir etisk politisk forbruk en litt bredere betydning. Etisk politisk forbruk handler gjerne om å uttrykke solidaritet, politiske standpunkter, eller etiske verdier (Terragni et. al 2006:16). Denne definisjonen passer bedre til frivillig arbeid som i hovedsak handler om solidaritet og etiske verdier, med altruisme som nøkkelord. Blant mine informanter opplevde jeg ingen sterk politisk agenda, selv om solidaritetsbegrepet inngår i "bistandsdiskursen".

Rapporten (Terragni et. al 2006) går igjennom nye former av etisk politisk forbruk som har vokst fram, og årsaker til at de har oppstått. Den tar for seg tre hovedperspektiver på hvorfor det har blitt et større marked for EPF. Økt velstand har gitt rom for post-maternalistiske verdier som miljø, fredstiltak og fattigdomsbekjempelse. Blikket rettes utover de nære og mer grunnleggende behovene, som nå er dekket. Et annet perspektiv er det Beck beskriver som "risikosamfunnet" (i Terragni et. al 2006:14). Med dette uttrykket beskriver han oppmerksomheten rundt bivirkningene av teknologisk utvikling og verdiskapning. Etter hvert har en vendt blikket ned på grasrotnivå - mot enkeltmenneskers påvirkningskraft på jordas bærekraftighet. Gjennom EPF er det mulig å legge samfunnsansvar til enkeltindividers handlinger i hverdagen. Noen faglige perspektiver viderefører dette samfunnsansvaret til å være en ny form for politisk deltakelse. Micheletti (Terragni, et. al 2006:15) beskriver denne politiske mobiliseringen som en form for "individualisert kollektiv handling". Enkeltindividers handlinger mobiliseres til et kollektivt uttrykk.

Mønsteret jeg registrerer i disse nye formene for EPF er at de rettes mot enkeltpersoners uttrykk. Før var etisk politisk forbruk rettet mot en kollektiv handling som et politisk middel. Eksempelvis i forbindelse med økonomisk boikott, der en ser fellesskapet som kilde til endring. I dag rettes oppmerksomheten mot enkeltpersoners handlinger som betydningsfulle. Samtidig gir denne oppmerksomheten rundt enkeltpersoners handlekraft

rom for identitetsbygging og selvrealisering. De nye formene for etisk politisk forbruk reduserer ikke forbrukeren til en politisk målrettet aktør, men satser i større grad på forbrukerens behov for identitetsbygging (Terragni et. al 2006:15). Ved å kjøpe egg fra frittgående høner har en ikke nødvendigvis et bevisst mål om at en ønsker å stoppe eggproduksjon uten spesielle etiske hensyn. En tanke om at det føles bedre å kjøpe egg fra frittgående høner kan være nok til å avgjøre kjøpet.

I Millers (2001) studie av "rød shopping" blant middelklassen i London, bunnet folks handlinger sjeldent i en form for altruisme. Valget av det "røde" produktet bunnet ikke i en tanke om etikk, men omhandlet produktets kvalitet. En ide om at varen hadde bedre kvalitet, smakte bedre eller var mer autentisk, var grunnen til produktvalget (Miller, 2001:119). *Frivillig arbeid* utstråler en klar altruistisk agenda, agendaen suppleres likevel med ikke-etiske intensjoner. Raymond (i TRAM, 2008:33) peker på hvordan frivillig arbeid ofte verdsettes som en mer autentisk form for turisme. Det er altså ikke bare den altruistiske tanken som styrer kjøpet, men vurderingen av produktets kvalitet.

Moralsk systemkrasj

Moralsk systemkrasj er et interessant moment i Millers analyse av etisk shopping. Etisk shopping er dyrt. To moralske systemer jobber mot hverandre. Samtidig som en skal handle billig, er det av moralsk verdi å handle etisk riktig. Moralsk systemkrasj er et interessant perspektiv å ta med seg inn i de frivilliges "verden". Hva er det som gjør at en går og kjøper seg en genser rett etter å ha tilbrakt en dag blant de fattige på El Alto? Her er det flere moralske systemer som virker sammen. I tillegg til at en har et mål om å hjelpe andre er det også andre behov som spiller inn. Meg bekjent har volontørene et ønske om å være en "god turist". Som deler av målet om å oppleve Bolivia, skapes et behov for å kjøpe med seg ting hjem til Norge. *Man må utnytte at man er i Bolivia*, var en vanlig påstand blant mine informanter.

Volontørene opplevde daglig det Miller beskriver som moralsk systemkrasj. Stadig drev de en aktiv forhandling mellom motstridende verdier. De tilpasset forståelsen av handling slik at den passet inn i de moralske systemene. Eksempelvis kunne et varekjøp beregnet til volontørenes eget forbruk, forstås som en form for bistand, og da en slags gave.

Volontørene påminnet hverandre om at det beste de kunne gjøre var å bruke penger i Bolivia, slik støttet de den nasjonale økonomien. Her forenes markedsdiskursen med bistandsdiskursen. Kjøpshandlingen legitimeres ved å gi varen gavestatus. I stedet for at den ene diskursen utelukkende separerte den andre, kunne de fungere side om side. Engasjement i fattigdomsproblematikk forekom like ofte på en flott restaurant, som på bussen til arbeidet.

I forhold til konseptet av frivillig arbeidsturisme, skjedde det ikke et moralsk systemkræsje tilknyttet kjøpet av reisen, men heller i forhold til bruken av tid. En del av mine informanter hadde satt sammen sin egenkombinerte "work and travel-pakke". De jobbet den første delen av oppholdet, og reiste i den andre. Dilemmaet gjaldt fordeling av tid mellom frivillig arbeid og reising. En volontør fortalte etter siste dag i arbeid at hun hadde følt seg egoistisk da de ansatte på kontoret hadde spurt om hun ikke kunne bli der litt lenger: "*Hvorfor kan jeg ikke vie litt mer av min tid? ...tenkte jeg*". Den altruistiske givertanken handler på mange måter om tid. Jeg ønsker å se nærmere på de opposisjonelle moralske verdiene som ligger til grunn for det diskursive skillet mellom frivillig arbeid som giverhandling og turismen som nærliggende et varekjøp.

Varen og gaven som uforenlige

I antropologien har gaven og varen lenge blitt oppfattet som to kontrasterende økonomiske prinsipper. Gregory (i Bloch og Parry 1989:462) trakk et skille mellom gaven og varen, som lenge stod som en antropologisk sannhet. Gaven ble karakterisert som et uavhengig objekt, som avhengige aktører utvekslet. Mens varen var et avhengig objekt som ble byttet mellom uavhengige aktører. Dette skillet bygger på en rekke substantivistiske forestillinger om vestlige aktører som rasjonelle; de skiller det økonomiske fra det personlige. Det substantivistiske skillet mellom "vesten" og "resten" har karakterisert gaveøkonomien som irrasjonell, ladet med følelser. Dette skillet har blitt kritisert av den formalistiske retningen for å være et kulturrelativistisk skille. Et forestilt skille som har rot i vestlige forestillinger om gaven og varen. I min analyse blir det vestlige skillet mellom varehandel og gaverelasjoner interessant, som grunnleggende for det diskursive skillet mellom marked og bistand. En videre fordypning i bakgrunnen for skillet blir derfor fruktbar.

Bloch og Parry (1989) er blant dem som mener skillet mellom gaven og varen er etisk, og ikke en rasjonell fakta. I boka "Money and the Morality of Exchange", diskuterer de moralske forestillinger i tilknytning til markedet. De mener vestlig tankegang har fetisjert penger; det vil si gitt penger irrasjonelle egenskaper som en del av vår kulturspesifikke tolkning. Penger blir sett på som et middel til frihet. Via penger kan individer og samfunn løsrive seg. En individuell kortidsvinning der en ikke er ute etter å skape relasjoner, men profittmaksimere. Bloch og Parry (1989:478) relaterer fetisjeringen til et universelt skille mellom kortidsbytte som moralsk og langtidsbytte som umoralsk. Som del av vestlig tankegang har antropologer gjort dette etiske skillet til et skille mellom markedsøkonomi og gaveøkonomi. Fremstillingen har skapt et forestilt skille mellom moderne og tradisjonelle samfunn, heller enn tid som det atskillende grunnprinsipp. Slik har det

oppstått en dikotomi mellom "det moderne" som individuelt og umoralsk, og "det tradisjonelle" som kollektivt og moralsk. Penger blir en del av det moderne, og knyttes til karakteristikken av kortidsbytte som individuelt, profittmaksimerende og umoralsk. Gaven derimot romantiseres med opposisjonelle egenskaper – altruistisk, relasjonsbyggende og moralsk.

De vestlige forestillingene knyttet til penger og gaver kan jeg trekke inn i min diskursive analyse. Tidligere i kapittelet redegjorde jeg for mine informaners uttalelser og praksis som kan oppsummeres i to "idealdiskurser" - en liberalistisk markedsdiskurs og en bistandsdiskurs. I resten av dette kapittelet vil jeg snakke om disse diskursene som kategorier mine informanter aktivt plasserte seg innenfor. Som tidligere beskrevet var ikke dette tilfellet. Likevel ser jeg det formålstjenelig for å tydeliggjøre deres tvetydige forståelse av *frivillig arbeid*, som del av det vestlige skillet mellom gaven og varen. Jeg mener det etiske skillet mellom varen og gaven, blir nøkkelen til hjertetrotten av det diskursive skillet.

Nustad (2003) mener den norske befolknings forståelse av bistand har vært et slags nasjonalistisk prosjekt. Bistand har blitt presentert som en altruistisk handling - en gave. Mine informaners forståelse av *frivillig arbeid* er påvirket av denne historiske fremstillingen. I lys av bistandsdiskursen plasserte de voluntørtjenesten som en altruistisk handling. *Jeg ønsker å gi av meg selv, til de som virkelig trenger det.* Samtidig var voluntørene åpne om sine turistintensjoner ved oppholdet. I sammenhenger der turismen var i fokus, plasserte voluntørene seg innenfor den liberalistiske markedsdiskursen. I markedsdiskursen kom det altruistiske engasjementet i bakgrunnen for turismen. Her ble frivillig arbeid sett som et middel til selvrealisering. *Det er jo for min egen del jeg gjør det. Det frivillige arbeidet har gitt meg mye mer enn jeg har gitt av meg selv.* Det var ikke slik at handling og diskurs alltid samstemte. Voluntørene kunne sitte på restaurant, og diskutere livssituasjonen til barna på barnehjemmet. Det skjedde hyppige skifter mellom diskursene,

som ble brukt om hverandre. Det interessante var hvordan disse diskursene plutselig kolliderte. Disse "kollisjonene" har jeg tidligere beskrevet som moralske systemkrasj. Her ble den todelte intensjonen ved frivillig arbeid tydeliggjort – både som en altruistisk handling, og som selvrealisering. Men hvorfor skjedde disse krasjene? Kanskje er det bare et ønske om selvrealisering som er grunnleggende for det frivillige arbeidet. Kanskje "den vestlige gaven" ikke finnes?

Dette spørsmålet har blitt stilt før. Til tross for en vestlig romantisering av gaven som "uskyldig", har antropologisk teori sett gaven som formålsrettet. Både som relasjonsskapende, men og som et maktmiddel. Marcel Mauss har vært en grunnstein i antropologisk teori om gaven. Mauss (1990) har beskrevet gaven som relasjonelt ladet med forpliktelser. Hans klassiske karakteristikkk knytter gaven til tre forpliktelser - å gi, å ta imot og å gi tilbake (1990:13). Mauss mener gavens rykte som uforpliktende er et resultat av endringer i økonomisk liv. Derrida (i Smedal 2005:7) utfordrer gavens eksistens, og går imot disse forpliktelsene. Derrida ser gaven som kalkulerende av natur, og mener gaven aldri kan være en gave så lenge donoren er bevist på gavetransaksjonen - da har donoren også kalkulert en gjengjeldelse. Enten i form av egen følelse, eller i form av mottakers takknemlighet og gjengjeldelse. Slik mener Derrida at gaven nullstilles i det den utveksles. Gaven blir slik et kortidsbytte, som ikke skiller seg ikke fra annen økonomisk sirkulasjon. Derrida ser tiden som sirkulær. Gaven gjengjeldes i det den gis, slik avslutter den sirkelen (i Smedal, 2005:12).

Smedal mener Derridas sirkulære tid blir feilaktig. Gavens tidsforløp må sees som lineært. En kommer ikke tilbake til utgangspunktet. Slik kritiserer han Derridas syn på relasjoner som statistiske. Gjenytelsen blir ikke en annullering, men en forsterkning av sosiale bånd. Gaven skaper en alliansesituasjon, noe en økonomisk ytelse ikke gjør. Slik fastslår Smedal gavens eksistens (2005:15). Smedal mener likevel at gaven kan sies å være mindre "total"

enn før. Gaven er ikke like viktig i et samfunn der varen er grunnleggende i økonomien, men resiprositeten og den sosiale kraften er like grunnleggende i gavetransaksjonen. Gaven kan derfor ikke reduseres til en økonomisk transaksjon (Smedal, 2005). Gaven kan skilles fra varen ved at den styrker sosiale relasjoner. Dette er konklusjonen Smedal kommer frem til. Et aspekt ved Derridas analyse er likevel interessant: Handlingen er alltid kalkulert til en planlagt gjengjeldelse fram i tid. Dette er en påstand Smedal ikke avkrefter. Slik kan en si at den altruistiske gaven ikke finnes, da gaven alltid er kalkulert. Så finnes da den vestlige gaven?

Neil og Wearing (2001) påpeker at selvrealisering er et bakenforliggende mål med frivillig arbeidsturisme. Blant mine informanter var dette ønsket om selvrealisering tydelig, men denne intensjonen inneholdt også en type altruisme. Det ble vanskelig å kartlegge volontørens intensjoner gjennom en vestlig tankegang der altruisme og selvrealisering blir moralsk kontrasterende. Samtidig har det vært nødvendig å forholde seg til mine informantere oppfattelser om egne intensjoner. *Frivillig arbeid* blir plassert innenfor en bistandsdiskurs, der arbeidet inngår som en gave. Samtidig er volontørene åpne om at de utfører volontørtjenesten fordi de ønsker en form for selvrealisering på ulike nivåer. Hvis jeg nå går tilbake til Bloch og Parrys (1989) etiske skille mellom gave og vare kan det kanskje klargjøre hva en ønsker å oppnå gjennom en "altruistisk handling". Som gave knyttes *frivillig arbeid* til en verdi om det kollektive fellesskapet, frigitt fra "pengesfæren". Hensikten er ikke å få et direkte økonomisk utbytte av arbeidet, men en sosial gevinst. Gjennom en altruistisk handling investerer en i giverglede og andre ikke-maternalistiske verdier (eksempelvis vennskap, opplevelser, kunnskap), som igjen bidrar til å identitetsbygging. Dette er helt opplagt et selvrealiseringsprosjekt med en form for individuell vinning. *Frivillig arbeid* blir likevel en del av den tidligere beskrevne romantiserte gaven, som assosieres med en altruistisk giverhandling. Hvorfor er det slik? Er det den "pengeløse sfæren" som omtaler frivillig arbeid som gave? Eller er det markante

etiske skillet mellom gave og vare, som ikke tillater å plassere volontørtjenesten et sted mellom disse kategoriene?

Sahlins (1988) skiller mellom ulike former for resiprositet; en generalisert resiprositet, og en balansert resiprositet. I den generaliserte resiprositeten underkommuniseres økonomiske kalkuleringer, mens sosiale aspekter ved transaksjonen overkommuniseres. Det ventes en motgave, men denne måles ikke i tid, kvalitet eller kvantitet. Et eksempel på generalisert resiprositet kan være en mors amming av sitt barn. Denne resiprositetsformen styres av sosiale normer, og kan være en enveis utveksling i lang tid. I den balanserte formen skjer det derimot en umiddelbar gjengjeldelse av verdien som er utvekslet. Her er det økonomiske aspektet grunnleggende for resiprositetshandlingen, mens den personlige relasjonen underspilles (Sahlins, 1988:194-195). Hvis en skal se frivillig arbeid relatert til Sahlins to resiprositetsformer vil konseptet kunne plasseres i den generaliserte resiprositetssfæren. Det frivillige arbeidet kalkuleres ikke direkte mot en motytelse fra mottaker. Likevel er det et grunnleggende selvrealiseringsmål ved frivillig arbeidsturisme som gjør det vanskelig å plassere aktiviteten i Sahlins kategorier. Som et resiprositetskonsept kan en kanskje si at det ligger nærmest den generaliserte resiprositeten. Selvrealiseringsdelen ved konseptet gjør det likevel til en handling som kanskje kan sies og "gjenytes" umiddelbart. Jeg mener derfor at frivillig arbeidsturisme må plasseres et sted mellom de to resiprositetsformene.

Som et økonomisk grensefenomen blir frivillig arbeid stående mellom de to kategoriene; vare og gave. Volontørene uttrykker åpent at de har intensjoner om en tilbakebetaling i form av selvrealisering. Likevel oppfattes det frivillige arbeidet som gave innenfor bistandsdiskursen. Kopytoff er opptatt av tingenes ulike kommoditetstilstander. Han understreker at varer produseres kulturelt, og ikke bare materielt (1986:64). Det er i den kognitive prosessen tingen klassifiseres som vare. Kopytoff mener mennesker kategoriserer

ting slik det passer deres interesser og moralske perspektiver (1986:17). Dette blir et nyttig perspektiv i min studie av frivillig arbeid. Soleklar er nytteverdien i tilknytning til de to diskursene, mine informanter plasserer seg innenfor. De beveger seg ut og inn av disse diskursene, og tilpasser synet på *frivillig arbeid* som gave eller vare. *Frivillig arbeid* som grensefenomen skaper dermed forhandlingsprosesser, som omdefinerer aktiviteters og tings status tilpasset diskursenes verdihierarkier. Som jeg eksemplifiserte tidligere kan varekjøp bli bistand, og slik en gave. I en del av neste kapittel vil jeg også illustrere perspektivets relevans, i forhold til mine informanternes forventninger til oppholdets innhold. Her transformeres voluntørtjenesten til en vare, der voluntørene stiller krav til kvalitet.

Avslutningsvis

Innledningsvis nevnte jeg at avstanden mellom turisme og bistand har blitt mindre gjennom voluntørtjenester i "den tredje verden". I dette kapittelet har jeg tilnærmet meg frivillig arbeidsturisme på ulike måter. Gjennom et makroperspektiv har jeg sett på den kommersielle utviklingen av frivillig arbeidsturisme der både bistandsorganisasjoner, og turoperatører markedsfører voluntørtjenesten som en turistopplevelse. Denne "turistifiseringen" av frivillig arbeid kan ikke bare sees som et resultat av en kommersialiseringsprosess, da det i markedet har vokst fram mange forskjellige former for etisk politisk forbruk. Slik kan skillet mellom marked og idealisme sies å være i oppløsning.

Mitt empiriske materiale viser voluntørtjenestens nærhet til turisme også på et mikronivå. Voluntørenes hverdag består av både community-work og turistaktiviteter. Til tross for denne nærheten i praksis er der fortsatt en mental avstand mellom bistand og turisme.

Dette mener jeg skyldes et vestlige etisk skille mellom gaven og varen (Bloch og Parry, 1989). Det frivillige arbeidet sees i lys av den vestlige romantiserte gaven; der gaven oppfattes som en ubetinget giverhandling – blottet for kalkulerende beregninger.

Turistaktivitetene blir vanskelig forenlig med arbeidet i lokalsamfunnet. Samtidig oppsøker volontørene dette todelte livet – mellom turisme og community-work. Er det organisasjonen som legger opp til volontørenes turistaktiviteter? Eller må dette sees som et behov som har oppstått blant volontørene? Disse spørsmålene krever en mer omfattende tilnærming til volontørenes opplevelse av oppholdet. Organisasjonen har vært en sentral kontekstskapende aktør, som har lagt grunnlaget for volontørenes opplevelser. I neste kapittel vil jeg derfor undersøke den relasjonelle dynamikken mellom organisasjon og volontør.

Kapittel 3: Salg av opplevelse

Innledningsvis

Etter fire uker på barnehjemmet er det fast rutine med en introduksjonsuke, før voluntørene starter "på jobb". Introduksjonsuka er en uke der Misjonsalliansen i samarbeid med MANB¹⁰, presenterer voluntørene for organisasjonens verdier og gir en innføring i prosjektene. Fattigdommen blir hele tiden beskrevet som et utgangspunkt ved orientering om prosjektene. I tillegg til foredrag blir voluntørene tatt med på besøksrunder til noen utvalgte prosjekter på El Alto. Vi besøker alt fra fotballbaner til microkredittkunder. En av dagene er det og arrangert en ekskursjon til et av distriktsprosjektene. Disse besøkene viste seg å bety mye for voluntørenes opplevelse av oppholdet. Som jeg beskrev i kapittelet før satt mange igjen med en følelse av kaos og håpløshet etter de første ukene på barnehjemmet. Mange slet med at de følte seg utilstrekkelige og til tider lite nyttige. Introduksjonsuka ble viktig for å gi oppholdet mening, både som en påminnelse og en bekreftelse på hvorfor de var der. Den tydeliggjorde Misjonsalliansens arbeid. Fremgang og håp stod som to pilarer i den resultatorienterte presentasjonen.

I første del av dette kapittelet vil jeg gi et bilde av hvordan organisasjonen styrer voluntørenes inntrykk – både av Bolivia og av egen rolle som volontør. Samtidig som introduksjonsuka blir viktige for å "tilfredsstille" voluntørenes forventninger til oppholdet, former den voluntørenes perspektiver. I denne delen av kapittelet inneholder en del empiriske eksempler, samt utdrag fra mine feltnotater. Disse "feltnære" beskrivelsene vil jeg markere med kursiv skrifttype. I andre del av kapittelet ser jeg nærmere på relasjonen

¹⁰ MANB (Mision Alianza de Bolivia) = Misjonsalliansen av Bolivia.

mellom organisasjon og volontør. Her undersøker jeg hvorfor volontørene er viktige for organisasjonen.

Usynlig fattigdom

På El Alto er ikke fattigdommen svært synlig. Her løper ingen barn uten sko. Heller ikke bor de i enkle skur eller bambushytter. Hva er da fattigdom? Det er vanskelig å sette en målestokk på hva som er fattigdom. En ingeniør (♂) som jobbet for MANB sa til meg under et intervju; *"El Alto ligger på 4050 meter over havet. De har sagt at vi er privilegerte, fordi vi har kontakt med Gud..haha..men byen er ganske kald"*. Her brukes kulde som et tegn på at de ikke er under Guds beskyttelse. Kan det å fryse være fattigdom? Ifølge Misjonsallianse lever 66 % av befolkningen på El Alto i relativ fattigdom, mens 20 % lever i absolutt fattigdom (jf. FN's indikatorer på fattigdom). FN skiller mellom to ulike former for fattigdom; absolutt fattigdom og relativ fattigdom. Absolutt fattigdom defineres som de som lever under 1 dollar dagen, og ikke får dekket grunnleggende behov. Den relative fattigdommen blir målt i forhold til samfunnet en bor i, dvs. hvis en ikke har råd til befolkningens gjennomsnittelig forbruk (FN, 2009). Dette er to relativt åpne definisjoner på fattigdom. På El Alto lever mange av innbyggerne i fattigdom i forhold til La Paz, men ikke i forhold til resten av El Alto. Misjonsalliansen mener grunnen til den utbredte fattigdommen på El Alto er innbyggernes mangel på muligheter. I boka *"In Search of Respect"* presenterer Bourgois (2003:17) kjernen av debatten om fattigdommens opprinnelse. Den teoretiske debatten består av to kontrasterende perspektiver som han klassifiserer som *structure versus agency*. Et strukturalistisk perspektiv ser fattigdommen som konsekvens av samfunnsstrukturer. Historiske og økonomiske faktorer som undertrykkelse, rasisme, nasjonalisering og markedsliberalisme, blir i et strukturalistisk perspektiv sett på som overordnede strukturer som tvinges på individet. Bourgois (2003:17) mener problemet med dette perspektivet er at det kontekstualiserer individet som et passivt offer for historiske

endringer. Han argumenterer for at individet må sees som en aktiv agent som tar egne valg, samtidig som handlingene må sees i lys av strukturelle endringer. De teoretiske perspektivene på fattigdomsdebatten kan bli nyttige å se i sammenheng med Misjonsalliansens fremstilling av fattigdom.

Under introduksjonsuka presenterte Misjonsalliansen fattigdommen i Bolivia. Formålet med introduksjonsuka var å gi volontørene en innføring i organisasjonens prosjekter, med hovedfokus på prosjektene på El Alto. I tillegg fungerte den som en forberedelse til den nye arbeidsfasen volontørene skulle inn i. Før denne uka hadde volontørene lite kjennskap til Bolivia. Introduksjonsuka ble derfor spesielt avgjørende for volontørenes inntrykk av landet. Organisasjonen påvirker volontørenes inntrykk av sted og samfunn. Fokuset på fattigdom står sentralt i beskrivelsen. For å forstå volontørenes opplevelse av oppholdet, blir det viktig å se hvordan de oppfatter El Alto. Det er der de jobber og samhandler med de lokale. Det er her de er ansatt for å være til nytte i fattige menneskers liv. For å forstå deres opplevelser blir det nødvendig å se nærmere på organisasjonens presentasjon av El Alto. Under gir jeg et utdrag av mine feltnotater - en beskrivelse jeg gjorde av El Alto to uker etter introduksjonsuka. Teksten gjenspeiler Misjonsalliansens presentasjon av fattigdomsbilde på El Alto.

På høysletta over La Paz ligger byen El Alto. 4000 meter over havet, så nær Gud, men dog så fjernt. Den store flaten overstiges kun av fjellet Illimani på over 6000 meter. Sola gir det snødekte fjellet et gyllent skjær. Det står som et symbol på det tøffe livet i høyden, der kulde og vind setter merker. Ikke bare i et flatt og forblåst landskap, men i menneskers ansikter. Ansikter med røde, sprukne kinnmerket av sol, kulde og vind. Den flate høysletta er dekket av murhus innrammet av høye murvegger. Murveggene beskytter mot vinden, men også mot uvedkommende. Men like viktig beskytter de mot videre innsyn i enkle kår, der et kjøkken kanskje er en balje midt i et ettromshus med jordgulv. Menneskene er tettvokste og overvektige, da maten de spiser er uten annen næring

enn karbohydrater. De er innpakket i klær, men antrekket reguleres sjeldent til tross for de ulike årstidene. Kulda er aldri langt unna. Fattigdommen på El Alto er lite synlig. Kulda er den "mest synlige" indikatoren på en hard tilværelse. De materielle manglene er skjult bak husets vegger, der gjester sjelden slippes inn. Vi informeres om fattigdommens mange ansikter. Fattigdom er ikke bare mangelen på dekning av grunnleggende behov, men også mangelen på muligheter. For barna på El Alto er utdanning ingen selvfølge. Mange må jobbe fra de er små, som et bidrag til familieøkonomien. Muligheten for å bedre sin livskvalitet er begrenset. Det er ikke mangel på menneskelig arbeidskapasitet som begrenser dem, tross deres mange utfordringer i hverdagen. Det er ingen tiggere å se, alle sysselsetter seg selv. Kreative løsninger i salg og produksjon preger bybildet på El Alto. I et hav av markedsboder er det et marked for det meste; amerikanske merkeklær "on second hand", kanarifugl i bur, bildeler, brukte pornoblader og en avdød bestemors gebiss. En engasjert utsending forteller under et foredrag, at så lenge de får en mulighet griper de tak i den med begge hender. Misjonsalliansen er der for å gi folk muligheter.

Slik presenterer Misjonsalliansen fattigdommen på El Alto. Den er usynlig. Gjennom hele introduksjonsuka har vi fått en innføring i denne usynlige fattigdommen. Utsendingene formidler hvordan fattigdommen er mer usynlig der enn i andre steder i verden. Både når det gjelder materielle mangler og ulike former for lidelse. Fra hovedveien ser husene greie ut. Det er i hjemmene man møter ekstrem fattigdom. Vold, alkoholisme og mangel på mat. Dere vil ikke se det på skolen, og jeg tror ikke dere vil bli invitert hjem til noen. Budskapet er at det er vanskelig for oss å se denne fattigdommen, men at det er viktig å vite at den er der. Gjennom introuka har vi fått et innblikk i fattigdommen, og hva organisasjonen gjør for å minske den.

Det vises en film som presenterer oss for familien til "Juan", som nå lever av å lage små lærfotballer som de selger. Faren til Juan stakk av da han var liten. Som alenemor har moren slitt med å skaffe nok mat til Juan og de tre søstrene hans. Den maten hun har skaffet til veie har blitt delt mellom

barna, mens mor har blitt syk av underernæring. Ballprosjektet har Misjonsalliansen satt i gang, slik at familien får en mer stabil livssituasjon. Denne familiens historie er ikke ekstraordinær, i knappe perioder kan morsinstinktet føre til mange familiers undergang. Mor prioriterer å gi barna maten, men hennes undergang blir deres undergang.

Sett i lys av Bourgois (2003) presentasjon av fattigdomsdebatten, formidler Misjonalliansen fattigdommen gjennom et svært strukturelt perspektiv. Foredrag om grusomme skjebner på den andre siden av murveggen formidle fattigdommens lidelser og dens mange dimensjoner; både de fysiske forholdene som preges av matmangel og kulde, men og det sosiale aspektet som vold og alkoholisme. I tillegg kommer mangelen på muligheter som lenker befolkningen fast i sin egen lidelse. Dette strukturalistiske perspektivet plasserer individet som et offer i egen livssituasjon. Samtidig omtales menneskene på El Alto som aktive aktører *med høy arbeidskapasitet*. I et foredrag uttaler en utsending (♂): "Bare de får muligheten griper de den med begge hender". Her referer utsendingen til de fattiges evne til å bedre egne levekår når de får støtte gjennom organisasjonens prosjekter.

Misjonsalliansen skaper slik et bilde av den fattige bolivianeren som en ressurssterk aktør, dersom den fattige gis muligheter. Organisasjonen operer med et strukturalistisk perspektiv på årsaken til fattigdom, men de utstyrer de fattige med en sterk agens i et utviklingsperspektiv; der den fattige har et sterkt ønske om å komme ut av sin egen livssituasjon. I forhold til Bourgois (2003) fattigdomsperspektiv blir Misjonsalliansens perspektiv svært strukturalistisk. Til tross for at de ser de fattige som aktører i et utviklingsperspektiv, fremstilles de utbredte problemene med alkoholisme og vold som et produkt av fattigdommen de lever i.

Foredragene gir volontørene "innblikk" i alle fattigdommens lidelser som de selv aldri er vitner til. Vi får aldri se noen av disse lidelsene med egne øyne. Prosjektbesøkene som en del av introduksjonsuka blir viktig for å virkeliggjøre fattigdommen og menneskene i den.

Vi får aldri innblikk i den lidelsen som beskrives i foredragene, men blir presentert for mennesker som lever i enkle kår. Inntrykkene er likevel sterke. Mens foredragene gir en følelse av fattigdommens uoverkommelighet, gir prosjektbesøkene håp. Fokuset er rettet mot hvordan de har fått økt sin levestandard gjennom støtte fra Misjonsalliansen.

Besøk til mikrokredittkunde

En av dagene går prosjektbesøkene til de vellykkede mikrokredittkundene. "Å få besøk er en ære for dem. Det blir som en anerkjennelse av at de er gode kunder", sier utsendingen (♀) som har organisert besøksrunden, og fungerer som guide denne dagen. Turen går til en lånekunde, der familien produserer klær til salg.

Vi står utenfor en grønn metallport mens vi venter spent på hva som befinner seg innenfor den høye muren. Veikrysset noen meter til venstre bekrefter at gatene, innrammet av høye murvegger, fortsetter innover i en betongjungel uten ende. Gatene er tomme. Bare vinden runder gatehjørnene i ny og ne, og gir oss et kaldt gufs. Porten åpnes. Jeg får ikke sett av hvem før vi har begynt å sive inn på gårdsplassen. En avslitt jordgrunn presenterer to lave murhus som står vegg i vegg. De er enkle, men har takrenne og vinduer med grønne karmen. Vi inviteres inn i arbeidsrommet av damen som har sluppet oss inn bak muren. I et stort skjørt og en ullgenser som ikke antyder at det finnes noen midje, beveger hun seg særdeles raskt. Vips er hun forsvunnet inn gjennom en smal døråpning. Vi følger etter henne. Betongrommet er fylt med tøyoffer og en gammeldags symaskin. Det er ikke spesielt kaldt på denne tiden av året. Likevel hviler en strikkelue på ørene hennes, som om hun alltid er beredt på at kulda skal innvandre dem. Husets unger og andre familiemedlemmer fniser og titter fra de mest utenkelige kriker og kroker. Til slutt lokkes de inn i arbeidsrommet av våre smil, spørsmål og vink.

Damen forklarer hvordan de organiserer sin nyetablerte virksomhet. Utsendingen (♀) oversetter: "Sara klipper stoff sammen med sine slektninger. Damene i familien klipper, mens mannen til Sara reiser til Cochabamba for å selge klærne". Mannen dukker plutselig opp i døråpningen. Han baner seg vei gjennom oss i det lille syrommet. Ivrig overtar han konas forklaring: De har fått fire lån. Nå er de på det fjerde, der de har fått låne 5000 bolivianos (4500 kr.). Han ønsker å produsere mer, og dermed låne mer. "Hva betyr dette lånet?", spør utsendingen (♀). Lånet ble tatt opp for å kjøpe stoff fortsetter mannen. "Bedre økonomi?", presser utsendingen (♀) fram. Jeg ser rundt meg. Noen senger står plassert i den ene delen av rommet. "Sover dere der?", spør jeg. "Ja, men det er bare midlertidig", svarer han. I en oppspilt tone går svaret rett over i voldsomme gestikuleringer om planlagt utbygging. Utsendingen (♀) oversetter planen om utbygging av tomt: "Etter hvert har de midler til å bygge en andre etasje til neste generasjon". Med denne frasen avslutter utsendingen informasjonsinnlegget, og vi tusler ut på gårdsplassen. Vi spør om vi kan få ta bilder av familien. De fniser, ler, og soler seg i glansen av oppmerksomheten av en gjeng med overivorige gringas¹¹. Vi knipser nærbilder av barna. Denne neste generasjonen med runde kinn, merket av vær og vind. Far i huset har plutselig hentet fram et stålfarget kamera, og sier han ønsker å ta et bilde av oss. Vi stiller oss overrasket opp, og har nesten glemt hvordan det er å være hovedmotiv i et bilde. De formidler æren av å ha oss på besøk, og inviterer oss på tampicojuice i et glass som går på rundgang.

Prosjektbesøkene presenterer volontørene for en familie der den påbegynte veien til et bedre liv er tydelig. Vi får se hvordan de lever i enkle kår, men med lån fra mikrokreditt organisasjonen har de kunnet kjøpe inn symaskiner til et verksted. Denne produksjonen har igjen ført til at de har kunnet bedre husets standard med flere rom. Neste drøm er å bygge en andre etasje. Denne type presentasjon av enkeltmenneskers liv gir håp. Det gir håp om at det nytter å drive bistandprosjekter i andre hjørner av verden der fattigdommen "florerer".

¹¹ Gringas = betyr i denne sammenhengen hvite jenter. Ordet har opphav i det spanske uttrykket "gringo" - ofte brukt mer spesifikt om amerikanere, men i Bolivia blir dette uttrykket brukt som en generell betegnelse på mennesker med lys hud.

På casakvelden etter introduksjonsuka uttrykker volontørene stor entusiasme. Det blir sagt ting som; *Introduksjonsuka var helt fantastisk! Det var godt å se at Misjonsalliansens arbeid nytter*. En volontør uttalte; *Selv om jeg ikke har følt at jeg kan endre noe som enkeltperson, er jeg veldig stolt av å være en del av noe så flott*. Den siste uttalelsen viser hvordan introduksjonsuka har gitt volontøren et inntrykk av å være en del av organisasjonen, og da også organisasjonsarbeidet som endrer enkeltmenneskers skjebner. Volontørene uttalte ofte at grunnen til at de jobbet som frivillig, var at de ønsket å *gjøre noe nyttig, og å komme dypere inn i kulturen*. Jeg beskrev i forrige kapittel hvordan jobben på barnehjemmet eller handikapsenteret ble opplevd som en kaotisk arbeidssituasjon. Det å skulle passe inn i et system som framstår som et eneste stort kaos er vanskelig. Og det å skulle være nyttig i et system der ingen ender møtes kan føles uoverkommelig. Gjennom kjennskap til Misjonsalliansens arbeid med konkrete prosjekter der resultater presenteres, har volontørene fått en bekreftelse på at organisasjonens arbeid nytter. Det å være en brikke i denne organisasjonen gir en kollektiv nyttefølelse. De jobber for en organisasjon som bedrer enkeltmenneskers liv. Slik føler de seg og nyttige.

Eksotisk fattigdom

Å komme dypere inn i kulturen er det ene av de to sentrale målene volontørene ønsker å oppnå gjennom å jobbe som frivillig. Møtet med de lokale og deres liv var en sentral del av prosjektbesøkene. Disse møtene blir verdifulle i forhold til volontørenes mål om å bli kjent med en annen kultur. Det er vanskelig å få taket på hva volontørene selv mener med ordet kultur. De uttrykker i ulike sammenhenger at turisme er overfladisk, mens frivillig arbeid gir en inngangsport inn i kulturen. Det å bli kjent med mennesker og å være på et sted over lengre tid slik at en *skjønner kulturen*, nevnes som sentrale mål. Prosjektbesøkene gir et møte

med folk fra denne andre kulturen. En får se hvordan de bor, og hva de jobber med. Det å få se hvordan fattige folk har det i hjemmene sine, er en helt spesiell mulighet som de færreste av volontørene får igjen. Derfor blir disse besøkene viktige for å kunne skape et bilde av hvordan disse menneskene lever.

Gjennom prosjektbesøkene får man se mennesker som lever i fattigslige kår. *"Men hva gjør disse prosjektbesøkene så annerledes enn å se en tigger i Oslo sentrum?"*, spurte jeg to av volontørene. Svaret var da: *"Dette blir annerledes. Det er ikke bare en fattig tigger som har falt utenfor samfunnet. Dette er kultur, de lever i fattigdom, og er ikke bare rammet av den. Som turist passerer man kanskje folk som lever i svært enkle kår. Likevel er det noe annet å få møte menneskene, og se hvordan de lever"*. Møtet med mennesker og fattigdom i en annen kultur, er bak en port som ellers er utilgjengelig. Introduksjonsuka blir en nøkkel til denne porten. Det er nettopp innsynet i denne andre kulturen som gjør opplevelsene fra introduksjonsuka så unike. Prosjektbesøkene er noe av det som har gjort størst inntrykk når de tenker tilbake på oppholdet. Besøkene til to landsbyer i introduksjonsuka er de besøkene mange nevner i tilbakeblikk på tiden i Bolivia. Nedenfor vil jeg gi ett innblikk i ett av prosjektbesøkene.

Blomsterprosjektet

En av dagene er det planlagt en ekskursjon til et distriktsprosjekt. Turen går til en landsby i de andinske dalstrøkene, to timer utenfor El Alto. Nedenfor har jeg gitt et utdrag av feltnotatene mine fra et blomsterprosjekt vi besøkte.

Å komme inn blant de små husene er som å komme inn i en liten "hobbittlandsby". Jordgatene snirkler seg innover og utgjør en slags labyrint, der de lave murhusene er veggene i den. Vi passerer et esel og noen kaklende høner på veien. En trapp klatrer seg opp mot døra til et lavt murhus i en blass, turkis farge. Øverst står en jente og observerer oss. Hun har et alvorlig drag over ansiktet med

de skarpe indianske trekkene. Alderen er vanskelig å gjette på dette fjellfolket, der livets vinder fort sliper av barnlige trekk. Vi drar opp kameraene og spør om vi kan ta bilder, omtrent samtidig som vi tar dem. Hun nikker og gjør ikke tegn til en videre posering, til vår store lykke. To karameller tilbys mens vi vinker og smiler og trækker oss videre forbi de små husene, som en invasjon av høye, hvite, kamerautstyrte mennesker. Den mest erfarne utsendingen (♂) viser vei, sammen med den bolivianske gartneren som har hovedansvaret i blomsterprosjektet vi nå skal se. Vi blir geleidet ned en smal sti som fører bak et naturbrunt adobehus¹². Synet som møter oss er en liten, men nydelig blomsterhage. Blomstene er plantet tett, men fargene skiller dem ut så de separeres som store buketter. Midt blant alle blomstene står en dame med stort blårutete skjørt. En stråhatt hjelper henne å holde sola unna øynene, mens hun inspiserer blomstene. Lange sorte fletter henger nedover ryggen hennes. Hun snur seg, og smiler mot oss med tenner dekorert med gull. Hun tar oss i hånden og ønsker oss velkommen.

I dette prosjektbesøket på landsbygda blir fokuset flyttet litt vekk fra fattigdommen. Landsbylivet blir en eksotisk indikator på en annen kultur. Kommentarer som; *Se så søte husene er! Så fin hage! Se på det eselet!*- regner rundt meg idet volontørene går igjennom landsbyen. En artikkel om "afrikaturisme" av Edward Bruner (2001), inspirerte meg til å tenke på prosjektbesøkene som turistforestillinger. Bruner vektlegger at turister ikke er en homogen gruppe, men at de har ulike formål med sine reiser (2001: 881-882). Bruner skriver om hvordan masaiene blir fremstilt på forskjellige måter for ulike turistgrupper. Mangfoldet av turistgrupper gjør at turistindustrien spesialisere seg innenfor ulike målgrupper. Bruner tar for seg tre turistoperatører som opptrer med turistshow. De har spesialisert seg på hver sin nisje innen turismen. De ulike turistgruppenes forventninger, styrer showgruppenes fremstilling av det kenyanske masaifolket. Turistgruppene kan deles opp i innenlandsturister og utenlandske turister. Utenlandsturistene kan igjen deles

¹² Adobehus= et hus laget av leire og stein.

opp i to grupper. Den ene gruppen er en postkolonial turistgruppe, som er opptatt av det autentiske og primitive "afrikabildet". Den andre er en type turistgruppe som Bruner kaller postturister. Disse ønsker seg et show som passer inn i et slags popkultur image. De foretrekker vestlig luksus, fremfor det autentiske. Den tredje gruppen er innenlandsturister. Disse urbane kenyanerne klassifiserer han som postuavhengighetsturister. Publikumet verdsetter en kenyansk nasjonalismeånd, der alle etniske grupper i Kenya verdsettes likt. Vidt forskjellige fremstillinger av masai folket er resultatet av turistenes ulike forventninger (Bruner, 2001: 896-897).

Prosjektbesøket i blomsterhagen jeg beskrev over, kan sees som et slags turistteater. I dette teateret ser jeg for meg lokale prosjektdeltakere som skuespillere, organisasjonens utsending (♂) som regissør og volontørene som tilskuere. Organisasjonsrepresentantene og prosjektdeltakerne spiller opp mot hverandre i noe som kan ligne en forestilling som holdes for volontørene. Nedenfor følger fortsettelsen på feltnotatene fra blomsterprosjektet.

Etter hvert som volontørene har strømmet inn i hagen, har vi dannet en ring rundt kvinnen og blomstene hun arbeider med. En mann kommer ut av huset, og overtar den verbale delen. Han forteller om hvordan organisasjonen har hjulpet dem med å komme i gang med prosjektet. "Vi får hjelp av Misjonsalliansen. Vi selger blomster, litt for å klare å berge familien. Vi organiserer oss slik at mennene hjelper kvinnene. Det er to organisasjoner som går fremover. Vi spør oss - hva trenger vi? Så prøver vi å finne ut hvordan vi kan selge...det trenger vi hjelp til. Ingeniøren (♀) har hjulpet oss. Men det mangler alltid hjelp og støtte". Utsendingen (♂) oversetter: "Det var for lite inntekt, for lite område, for lite å selge. Vi har lært mye av Misjonsalliansen". Mannen snakker videre: "Vi har lært hvordan vi skal pakke. Vi takker Silvia (den bolivianske ingeniøren) som har vist oss hvordan vi skal dyrke. Vi ønsker å fortsette å jobbe med Silvia". Utsendingen oversetter: "Alle ønsker å dra til prosjektene for å se. De takker for at Silvia har tatt oss med hit". Så snur utsendingen seg mot mannen: "Det er veldig hyggelig for oss å være her. Fremtiden er bedre..."

Feltnotatet viser hvordan gruppene handler på bakgrunn av mål de har satt seg. Organisasjonsrepresentantenes formål med prosjektbesøket har en tydelig agenda, der de ønsker å vise volontørene at prosjektet fungerer. Organisasjonen som markedsfører av eget arbeid, spiller opp til målgruppens forventninger ved å introdusere dem for prosjektene med et målbevisst fokus på framgang og håp. Utsendingens (♂) oversettelse er svært ordøkonomisk, og siler ut det han mener er det viktigste budskapet. Han vinkler prosjektpresentasjonen til et "før- og etterperspektiv", der hjelpen til organisasjonen er avgjørende for hvordan de har det i dag. Lokalbefolkningen er og tjent med å stille prosjektet i et positivt lys. De takker og viser sin kunnskap om prosjektets verdier fra organisasjonens egne retningslinjer. Et indirekte spørsmål om mer støtte blir og nevnt i mannens presentasjon av prosjektet. De to gruppenes ulike formål fungerer likevel perfekt sammen i teaterforestillingen for volontørene. Volontørene får et inntrykk av at organisasjonsarbeidet nytter, og at de som en del av denne organisasjonen indirekte bidrar. Samtidig får de en reise som tar dem nærmere "de autentiske bolivianerne".

Ved å skape en parallell til en teaterforestilling, ønsker jeg å rette oppmerksomheten mot volontørenes oppfatning av denne seansen som den eneste sannheten. Presentasjonen med de lokale deltagerne gjorde prosjektet mer enn troverdig. Ingen betvilte prosjektets vellykkethet. Min hensikt med eksempelet er ikke å vise at denne forestillingen står i kontrast til en lokal "backstage-setting". Dette har jeg ingen data på. Utvilsomt ville det vært interessant å være flue på veggen i hjemmet til denne prosjektfamilien, eller en bie i blomsterhagen for den saks skyld. Det hadde vært interessant å undersøke prosjektdeltakernes egentlige oppfatning av blomsterprosjektet. Som volontør fikk jeg ikke tilgang til de lokale prosjektdeltakerne uten organisasjonens tilstedeværelse. Da deltakerne mest sannsynlig ville assosiert en lys kvinne som en del av organisasjonen, ville det nok vært vanskelig å komme bak fasaden. Jeg kan ikke uttale meg om deres reelle oppfatning av prosjektet. Kanskje mente de det de sa, eller kanskje var det bare et spill for galleriet. Det

jeg ønsker å belyse med eksempelet, er at "forestillingen" er med på å forme voluntørenes opplevelse av oppholdet, uavhengig av en eventuell bakenforliggende sannhet. Inntrykket av en lys framtid i blomsterhagen gir håp. Håp om at organisasjonen kan bedre menneskers liv med små tiltak.

Salget av en opplevelse

Innledningsvis skrev jeg at introduksjonsuka var viktig som en påminnelse og en bekreftelse på hvorfor voluntørene var der. Til nå har jeg presentert introduksjonsuka som en "inngangsport" til et innblikk i fattige bolivianeres liv. Jeg har konsentrert meg om å vise hvordan organisasjonen har formet voluntørenes inntrykk. Dette innsynet fungerte også som en bekreftelse på at noen trengte dem. Introduksjonsuka gav et innblikk i fattigdommen, samtidig som den fungerte som en påminnelse på hvorfor voluntørene var der.

Det var først i etterkant av oppholdet jeg skjønte betydningen av introduksjonsuka. Mitt feltarbeid fortsatte også etter hjemkomst. Voluntører, og da mange av mine informanter, møttes i et gjenforeningstreff som organisasjonen inviterte til. Nettverkslederen (♀) ønsket å få tilbakemeldinger på hvordan oppholdet hadde vært. Det var da en voluntør fra prosjektlandet Ecuador uttrykte misnøye med at introduksjonsuka kom fem uker ut i oppholdet:

"Den første måneden gikk vi bare rundt på casaen og gjorde spansk. Kanskje vi tok oss en tur til noen av kjøpesentrene, og så spiste vi ute på kvelden. Det føltes ganske meningsløst! Det hadde vært greit å få se prosjektene litt tidligere, og se hva vi var kommet dit for". De andre voluntørene rundt bordet nikket, og var enig i uttalelsen.

Volontøren etterlyser i dette sitatet en tidligere introduksjon til prosjektene. Volontørene i Ecuador er ikke i arbeid den første måneden. Det at voluntørene ikke ble involvert i organisasjonens arbeid fra starten uttrykker voluntøren at var uheldig for deres første del av oppholdet. Det ble en diskusjon rundt temaet, der nettverksansvarlig ønsket å høre de ulike synspunktene. Mine informanter fra Bolivia ga uttrykk for at de synes introduksjonsuka kom på et helt perfekt tidspunkt. Som tidligere beskrevet ble voluntørene i Bolivia kastet ut i arbeid så fort kroppen hadde kommet seg etter høydesjokket. Arbeidet på barnehjemmet eller handikapsenteret var det som skilte deres opplevelse fra "Ecuador-volontørene".

Uttalelsen om introduksjonsuka understreker viktigheten av at organisasjonen møter voluntørenes forventninger til oppholdet. I tillegg viser den hvor mye makt organisasjonen har i forhold til å styre voluntørenes opplevelser og inntrykk. Introduksjonsuka legger på mange måter grunnlaget for hvordan voluntøren oppfatter lokalbefolkningen.

Organisasjonen skaper hele tiden sentrale arenaer for voluntøren, men introduksjonsuka fungerer som en spesielt konkret illustrasjon på hvordan organisasjonen former voluntørenes opplevelser. Måten organisasjonen skaper kontekster har likhetstrekk med turistforestillingerne Bruner (2001) presenterer, der turistenes inntrykk i sterk grad blir styrt av turistoperatører. Mens turistindustrien styrer turistenes oppfatning av sted, styrer organisasjonen voluntørenes. Dette turistperspektivet har inspirert meg til å se voluntøren som en part i et markedsbytte, der begge parter er ute etter gjenytelser. Volontøren som "kjøper" av voluntørtjenesten, forventer mye av organisasjonen som "turoperatør". Det ligger tydelige forventninger til relasjonens utbytte fra voluntørenes side. Volontøren forventer at organisasjonen skal oppfylle deres ønske om å *gjøre noe nyttig, og å komme dypere ned i kulturen*. Disse forventningene kan karakteriseres som et typisk trekk ved det vestlige markedsperspektiv, der en betaler for vare og samtidig stiller krav til kvalitet.

Samtidig kan Misjonsalliansens volontørtjeneste vanskelig kategoriseres som en vare, da en ikke betaler direkte for volontørprogrammet.

Selv om det ikke foregår en direkte økonomisk transaksjon fra volontør til organisasjon, er volontørtjenesten ingen pengeløs sfære. Oppholdet må de selv finansiere, og penger er helt nødvendig for å være volontør i organisasjonen. Mange av volontørene jobber halvåret før de drar, for å spare penger til tjenesten. Volontørens betaling går ikke til organisasjonen, men til å finansiere eget opphold. Den eneste direkte betaling til organisasjonen er husleie for bruk av organisasjonens bolig. Ellers er det volontørens energi og tid investert i prosjektet som fremmes som betydningsfullt. Organisasjonen takker for at volontørene gir av sin tid for å jobbe i organisasjonens prosjekter. Det økonomiske aspektet ved volontørtjenesten blir underkommunisert. Som tidligere nevnt mener Bloch og Parry (1989) det vestlige skille mellom gave og vare er et etisk skille. De mener penger fremstilles som del av en profittmaksimerende aktivitet, og da som en motsetning til den altruistiske gaven. Dette argumentet forsterkes av Kopytoff (1986) sitt perspektiv på konstruksjonen av vare som en kognitiv prosess. Ting kan endre status ettersom hvordan mennesker kategoriserer dem. Dette underbygger mitt empiriske funn. Til tross for at penger er helt nødvendig for å gjennomføre volontørtjenesten, underkommuniseres dette økonomiske perspektivet. Jeg mener dette skyldes at volontørtjenesten kategoriseres kulturelt som en gave.

På et tirsdagsmøte takker utsendingene volontørene for at de gir av sin tid til organisasjonen for å hjelpe trengende i Bolivia. De sier de håper volontørene vil *få mye ut av oppholdet*, og at de ønsker å legge mest mulig til rette for det. Her kommuniseres volontørtjenesten som en altruistisk giverhandling, men samtidig uttrykkes en bevissthet rundt volontørenes forventninger til oppholdet. De takker volontøren som er der og hjelper

organisasjonen i sitt arbeid. Samtidig passer de på å understreke at det er viktig for lokalbefolkningen med frasen; *det betyr mye for de lokale at dere er her.*

Husleia volontørene betaler for å bo i organisasjonsboligen, går direkte til organisasjonen. Det reklameres for at en slik støtter organisasjonen indirekte. I en periode der organisasjonsboligen var uten vann installerte de nye vanntanker. I denne forbindelse ble det opplyst at organisasjonsboligen, som separat økonomisk enhet, lenge har gått med underskudd. Likevel eksisterer et ønske om fortsatt å drive boligen i Misjonsalliansens regi. Det er ikke leiebeløpet som økonomisk bidrag som betyr noe for organisasjonen, men volontørnettverket som trygghet og sosialt samhold. Kanskje i et langtidsperspektiv vil boligen kunne gå i overskudd, men leiebetalingene vil likevel ikke være av stor økonomisk betydning. Alt i alt vil volontørordningen være en utgiftspost på budsjettet. I et intervju med regionsansvarlig for Latin-Amerika (♂), spør jeg hvorfor volontørtjenesten er forbeholdt Bolivia og Ecuador. "*Vi har ikke råd til å ha volontørordningen i de andre landene, derfor er ordningen foreløpig forbeholdt Ecuador og Bolivia*", svarer regionsansvarlig. Slik formidler regionsansvarlig at det ikke er det økonomiske aspektet ved volontørtjenesten som er viktig for organisasjonen.

Verdien av et miljø

Volontøren signerer en kontrakt i starten av oppholdet. Samtidig som denne kontrakten gir volontøren en del goder, eksempelvis billigere husleie, binder den volontøren til å oppfylle en del krav fra organisasjonen. Organisasjonen setter krav om at volontøren skal bruke 4 dager hver uke til å jobbe i prosjektene. Tilstedeværelse på en ukentlig samling i organisasjonsboligen er også obligatorisk. De frivillige må bo i organisasjonsboligen. Dette er fordi de ønsker å skape et miljø blant volontørene, opplyser nettverkslederen (♀) til meg, da jeg i "opptaksintervjuet" spør om det er mulig å bo et annet sted. En utsending (♂)

forteller at organisasjonen føler de har et visst ansvar for volontørene. Ansvarer er ikke deres juridisk, men hvis noe skjer med volontørene vil det selvfølgelig være uheldig for organisasjonen. Volontørmiljøet som sosialt nettverk fungerer som et sikkerhetsnettverk. Som venner har volontørene en viss oversikt over hvor resten av gjengen befinner seg. Senere i oppholdet skjønte jeg at organisasjonens krav til volontørene handler like mye om å bygge et miljø blant volontørene. Ikke bare for trygghetens skyld, men for å sikre det sosiale velværet.

Da volontørene hadde bodd i organisasjonsboligen i to måneder, gav utsendingene beskjed om at to gutter fra organisasjonen Håp, kom til å bo i organisasjonsboligen i helgene fremover. Guttene var to norske volontører som jobbet på et boliviansk barnehjem i ukedagene. Da jeg snakket med dem fortalte de at grunnen til at de hadde valgt å flytte inn hos Misjonsalliansen var at de hadde kommet på kant med den bolivianske vertsfamilien. De bodde hos dem i helgene, når de ikke jobbet på barnehjemmet. Martin uttaler; "Man kommer ned hit for å være selvstendig, og så presser de på oss den rikeste vertsfamilien og det mest hysteriske kvinnemennesket". Videre forteller de at det hadde oppstått en del konflikter i forhold til regler og innetider. "Det funker ikke med vertsfamilie! I Lima hadde vi en kul vertsfamilie. Men det som var dumt var at de delte oss opp i ulike bydeler". Guttene hadde kritisert organisasjonen for å ha plassert de norske volontørene ut i vertsfamilier med stor avstand fra hverandre. Slik ble det vanskelig å holde kontakten.

Det er tydelig at et nært miljø er viktig for å sikre for trivselen gjennom oppholdet. Sammenlignet med Misjonsalliansens voluntørtjeneste har Håp lagt opp volontørens arbeidsdag veldig annerledes. De to guttene jobber på barnehjemmet fra mandag til fredag. Jeg ble med disse guttene på jobb tre dager. Volontørene sover i et eget hus, men er ellers sammen med barna. Bare når barna er på skolen - fem timer midt på dagen, har volontørene fri. Barnehjemmet ligger en times busstur fra sentrum av La Paz. Håp sin organisering av voluntørtjenesten er veldig annerledes enn Misjonsalliansens, der

volontørene har relativt kort arbeidstid og mye fritid. Jeg brakte dette temaet på banen for en av utsendingene til Misjonsalliansen. Utsendingen (♂) responderte:

"Ja men du må huske at Håp ødelegger disse guttene helt. De har jo kommet hit fordi de ikke orker mer, og de gruer seg til å dra på barnehjemmet. Det er en grunn til at Misjonsalliansen har valgt en slik politikk. Og det er en grunn til at Misjonsalliansens frivillig arbeid har blitt så populært".

I et intervju med regionsansvarlig for Latin-Amerika (♂) spør jeg hvorfor de ønsker å bygge dette norske miljøet i stedet for å danne et nettverk av vertsfamilier. Han svarer: *"Det ville vært mye mer upraktisk å ha et slikt spredt nettverk. Dessuten er det ofte det ikke fungerer med slike vertsfamilier"*, poengterer han. Misjonsalliansen signaliserer en politikk der de ønsker å bygge et norsk miljø for at voluntørene skal trives. Men hvorfor er det så viktig for organisasjonen at de trives? Tidligere avkreftet jeg at det var et økonomisk motiv for volontørtjenesten. Men er voluntøren en inntektskilde alt i alt?

En ny type misjon

Organisasjonen repeterer viktigheten av jobben de frivillige gjør i Bolivia, og betydningen av at voluntørene *er der og ser de lokale*. Men det er et viktig aspekt ved relasjonen som sjeldent nevnes. Nemlig voluntøren som nettverksbygger. Bare informasjonsmedarbeiderne som jobber direkte med denne nettverksbyggingen, får kontinuerlig påminnelse om viktigheten av den typen arbeid. Ellers underkommuniseres denne delen av voluntørens betydning. Fokuset ligger på det arbeidet voluntørene gjør i Bolivia. Hvorfor snakkes det ikke om betydningen av voluntørene som nettverksbyggere?

Introduksjonsuka er satt opp av organisasjonen for å informere volontørene om arbeidet til organisasjonen. *"I tillegg fungerer uka som et kurs i kulturforståelse"*, sier regionleder (♂) i et intervju. Tidligere i kapitlet har jeg vist at denne uka blir veldig viktig for volontørene. Men hvorfor er den viktig for organisasjonen? Hvorfor ønsker organisasjonen og informere volontørene? Informasjonsuka er viktig for å møte volontørenes forventninger til oppholdet, samtidig gir den organisasjonen mulighet til å forme volontørenes oppfattelse. Kan denne type kunnskapsoverføring sees som en form for misjonering? Marianne Gullestad har gitt ut en bok som heter *"Misjonsbilder"* (2007). Boken omhandler hvordan misjonsbilder har påvirket vår forståelse av mennesker i andre deler av verden, samt forståelsen av oss selv. Hun mener misjonærenes rolle som kunnskapsformidlere har blitt undervurdert. På samme måte mener jeg organisasjonens rolle som misjonær er undervurdert. Gjennom å gi volontørene opplevelser innenfor et satt rammeverk former de deres oppfattelse - både av det bolivianske samfunnet og av egen rolle. Hvis vi skal knytte misjonering til en typisk norsk oppfatning av ordet, så kan en kanskje si at misjonen har byttet felt. Misjonen er ikke lenger konsentrert rundt å fremme det kristne budskapet, men organisasjonens arbeid. Vervingen av norske "misjonærer" har blitt målet for misjonen. Viktigheten av å nå ut til en bred målgruppe er kanskje grunnen til at det kristne budskapet ikke lenger er et mål i seg selv, men at bistanden tuftet på nestekjærighet skal nå fram. Misjonen har slik sett fått en mer praktisk basis.

Som misjonsorganisasjon har Misjonsalliansen en lang tradisjon med misjonsarbeid. Kina var det første landet de arbeidet i. Budskapet i forhold til misjonering er nå endret. Dette uttrykker regionleder (♂) for Latinamerika, i et foredrag for volontørene. Videre uttaler han:

"Vi bygger ikke lenger kirker, men ledere til dem. Sånn sett bygger vi kirker, og slik er det en misjon. Men ellers er det lite evangelisering som man drev med på 30 og 50-tallet.

Organisasjonen har en kristen basis, men vi prøver å være forsiktige med at de skal måtte høre kristen forkynnelse for å få et lån for eksempel".

Misjoneringen om den kristne tro står ikke lenger i fokus. De ønsker å formidle kristne verdier gjennom nestekjærlighet. Målet er ikke å verve folk til å bli troende, men at de skal oppleve guds kjærlighet gjennom organisasjonens hjelp og støtte. *"Vi har funnet en spesiell måte å gjøre det på ved bruk av diakoni og misjon"*, sier regionsleder med en med engasjert stemme. Med dette forklarer han videre at de har en aktiv holdning i forhold til fattige: *"Det handler ikke om veldedighet, men rettferdighet. Vi mener det er en plikt for oss rike mennesker å jobbe for å bedre fattige menneskers liv"*. Det er ikke lenger misjon i forhold til det kristne livssyn, men en diakonal tankegang. Målgruppen for denne typen misjon er et bredt publikum. Volontørene er gode utgangspunkt for bærere av misjonen. Både som en direkte markedsføringsstrategi for organisasjonen, og som "forkynnere" av det diakonale budskapet.

I kapittel 2 orienterte jeg om at nyere statistikk viser en økningen av ikke-statlige organisasjoner. Økningen av ikke-statlige organisasjoner, gjør at organisasjoner stadig blir mer offensive i markedsføringen (Enjolras, 1999). Kan volontørtjenesten sees som et resultat av økt konkurranse på markedet, og et eksempel på det Enjolras (1999) mener er en "marketisation" av organisasjonene? Jeg minner om regionleder (♂) for Latin-Amerikas

forklaring på bakgrunnen for opphavet til voluntørtjenesten: "Det kom en rekke besøkende til misjonærene i Ecuador som ønsket å bidra". Tidligere i dette kapittelet avklarte jeg at voluntørtjenesten er en økonomisk utgift for Misjonsalliansen. Likevel fortsetter organisasjonen og utvide tilbudet voluntørtjeneste i Bolivia. Den økte konkurransen gjør det viktigere å promotere organisasjonen. En effektiv metode å verve medlemmer på er nettopp å inkorporere folk i organisasjonens arbeid. Slik får de et forhold til organisasjonen. Regionlederen (♂) for Latinamerika, uttaler på en casakveld; *"Nettverksbygging er viktig! Det er bra dere er her! Vi er en nettverksorganisasjon"*. Han forklarer hvor viktig voluntørene er for å skape sterke nettverk hjemme. De ønsker at folk engasjerer seg selv og andre i arbeidet, også etter de kommer hjem.

Nettverksbygging

Organisasjonen er avhengig av et godt voluntørmiljø for å videreføre organisasjonens "hjertebarn" – *det handler ikke om veldedighet men om rettferdighet*. Budskapet som formidles er at alle er vi pliktige i å involvere oss i andre menneskers skjebne. Gjennom fokuset på det norske fellesskapet, bygger en nettverk internt blant voluntørene. Parallelt er en opptatt av å knytte voluntørene til det bolivianske samfunnet. Slik foregår det en dobbel nettverksbygging i Bolivia; internt blant voluntørene - og fra voluntør til det bolivianske samfunn. Det arrangeres bursdager, grillfester og andre sammenkomster med de norske. På en del av disse arrangementene inviteres noen bolivianske studenter som arbeider for MANB. Noen ganger kan disse feiringene gå på bekostning av å oppleve det bolivianske samfunnet. Utsendingene arrangerte 17. mai feiring, til tross for at denne datoen dette året falt på feiringen av "Gran Poder"¹³. Få voluntører uttrykte misnøye i forhold til denne bestemmelsen. De fleste synes det var koselig å feire nasjonaldagen. Dette viser at det er viktig for organisasjonen og skape et felleskap og en norsk miljø blant voluntørene.

¹³ El Gran Poder = Lokal fest i La Paz der man feirer Jesus. Feiringen har opprinnelse i sammenslåingen av før colombiansk tro med romersk katolsk tro.

Misjonsalliansen er opptatt av å verve volontører som støttemedlemmer i organisasjonen. Rett før volontørene reiser hjem blir de bedt om å fylle ut et skjema, der de blir spurt om de ønsker å støtte organisasjonen, både økonomisk og i organisasjonsarbeid hjemme. Etter hjemkomst innkalles det til et gjenforeningsmøte, der en inviteres til å delta i underordnede støttegrupper for arbeidet i Ecuador og Bolivia. Det handler ikke bare om en direkte verving av medlemmer, men også om å gjøre Misjonsalliansen og organisasjonens verdier kjent, som igjen er viktig for å skape interesse rundt organisasjonens arbeid.

Organisasjonen sender ut volontører for å skape nettverk. Denne nettverksbyggingen vil jeg sammenligne med trobriandernes kularing, da jeg mener den kan belyse hvordan objekters og menneskers reiser kan fungere som en type markedsføring. Kularingen er en sirkulær utveksling av skjell som fungerte i nettverksbygging. Kularingen er et grundig studert fenomen i antropologien. Det begynte med Malinovskis studie av "villmenns økonomi". Senere har Weiner (1998) blitt kjent for sin grundige analyse via sin kvinnelige innsikt i kjønnsrollenes betydning. Weiner viser at kularingen er en kamp om berømmelse og ikke bare om rang og prestisje som Malinovski kom fram til.

"The world of Kula", where men have freedom to pursue their individual fame, remains deeply tied to "the world of born", where yams and women's wealth demand continual production and care (1988:157).

En "kulamann" sin berømmelse, *butura*, er knyttet til sirkulasjonen av navnet hans i relasjon til de største og mest verdifulle skjellene han har tilegnet seg (Weiner, 1988:143). Weiners analyse av kularingen blir et nyttig verktøy i mitt studie av frivillig arbeid. Skjellene er bærere av eierens navn. Via skjellenes sirkulasjon opparbeider en relasjoner og berømmelse. En opparbeider status gjennom nettverksbygging. Hvis en klarer å spre

skjellene sine til andre steder øker skjellenes verdi. Balansegangen mellom å drive skjellet ut til perifere farvann og samtidig beholde kontrollen over det, er hårfin. Denne parallellen kan overføres til Misjonsalliansens nettverksbygging. Organisasjonen sender volontørene ut til Bolivia. De bygger et norsk miljø for å bygge nettverk og derigjennom "misjonere" sitt budskap. Gjennom reisen fylles volontørene med verdi for Misjonsalliansen. Forskjellen er at en "kulahøvding" sine skjell øker hans berømmelse på reisen, mens organisasjonens berømmelse styrkes når volontørene kommer hjem og "misjonerer". En annen forskjell er at volontørenes verdi ikke øker for andre "høvdinge" (organisasjoner). Misjonsalliansens budskap spres gjennom volontørenes nettverk. Et likhetstrekk er at bygging av relasjoner skaper berømmelse. De bygger nettverk internt blant volontørene i Bolivia, og via volontørene som bærere av organisasjonens verdier, så utvides organisasjonens kontaktnett i det norske storsamfunnet.

Mens trobrianderne brukte skjell for å oppnå relasjoner og berømmelse, bruker organisasjonen volontørene. Begge virkemidler fungerer som markedsføring. Appadurai (1986) knytter markedsføringsprosesser til kuleringen hos trobrianderne. Kuleringen som en konkurrerende presentasjon (Lien, 1998:52), viderefører hans perspektiv til et overordnet analytisk begrep; "tournaments of value". Appadurai definerer tournaments of value som:

"Tournaments of value are complex periodic events that are removed in some culturally well-defined way from the routines of economic life. Participation in them is likely to be both a privilege of those in power and an instrument of status contests between them... Finally what is at issue in such tournaments is not just status, rank, fame, or reputation of actors, but the disposition of the central tokens of value in the society in question" (Appadurai, 1986:21).

Den siste setningen i definisjonen blir et interessant bidrag til min feltobservasjon. Tidligere viste jeg hvordan volontørtjenesten blir en aktiv form for markedsføring av organisasjonen. Det Appadurais "tournaments of value" tillegger denne markedsføringen, er at den plasserer, definerer og reproducerer samfunnsverdier. Via volontørene videreføres organisasjonens verdier ut til andre samfunnsmedlemmer. Denne verdioverføringen reproducerer organisasjonens verdier, og ordner dem i forhold til andre sentrale verdier i samfunnet. Tidligere i kapittelet har jeg argumentert for at volontørene er lett påvirkelige for organisasjonens presentasjoner av det bolivianske samfunnet. Volontørene kan likevel ikke sees som passive bærere av organisasjonens budskap, da de er selvstendig tenkende aktører som stadig produserer og reproducerer sine inntrykk. Volontørene fungerer som formidlere av storsamfunnets "verdiskala". Deres ønsker og behov styrer også Misjonsalliansens organisering av volontørprogrammet. Organisasjonen ønsker å danne et godt voluntørmiljø, men volontørene er selv med på å etablere grunnlaget for hvordan dette miljøet best skapes.

Lien (1998:52) bruker "tournaments of value" som analytisk verktøy i sitt studie av matprodusenten "Viking Food". Utvelgelsen av en markedsføringspartner blir en konkurrerende presentasjon involvert i en verdiforhandling (Lien, 1998:52). Denne resiprositetsprosessen er en forhandling som ikke bare er en evaluering av fortrinn, men også en sosialt rangerende prosess (Lien, 1998:52). Forhandlingene viser seg å være subjektive og følelsesladede. Tillitt til partnerne er viktigere enn de spesifikke strategiene de bruker. Liens (1998) kjepphest er at forestillingen om markedet som kaldt og profesjonelt ikke stemmer overens med markedspraksiser. For hennes informanter handler kjøpet av en markedsføringstjeneste om menneskelige relasjoner og tillit. Det er ikke tjenesten de kjøper, men menneskene som gjør jobben. Slik utfordrer hun tanken om det liberale og frie markedet, som transaksjoner av varer som ting (Lien, 1998:44). Som tidligere nevnt handler konsum i vår tid, om å velge noe fremfor noe annet. Liens studie viser at

menneskelige relasjoner er avgjørende i valget av varen, da de menneskelige relasjonene utgjør varen. Når en velger Misjonsalliansens voluntørtjeneste, velger en også å være del av organisasjonens nettverk. En velger menneskene like mye som man velger voluntørprogrammet.

I dagens globaliserte nettsamfunn, der internett fungerer som hovedinformasjonsspreder, rekker store deler av markedsføringen ut til et bredt publikum. Til tross for denne brede informasjonsstrømmen er våre assosiasjoner avgjørende for hva vi biter oss merke i. Menneskelige relasjoner er effektive skapere av disse assosiasjonene. Mine informanter viste seg å ikke være påvirket av Misjonsalliansens nettprofilering av voluntørprogrammet. Inspirasjonen til å jobbe som frivillig har utviklet seg via bekjente som har kjennskap til Misjonsalliansen. Nettverksverving hadde altså vært den viktigste kilden til voluntørenes interesse. Misjonsalliansen markedsfører gjennom mennesker, og ikke bare ut til mennesker. Gjennom mennesker viderefører Misjonsalliansen verdier og konsepter de ønsker å skape interesse for.

Avslutningsvis

I første del av kapittelet ga jeg et innblikk i hvordan voluntørene opplever introduksjonsuka. Dette ble utgangspunktet for en fremstilling av hvordan organisasjonen påvirker voluntørenes opplevelser. Gjennom å skape arenaer for voluntørenes deltakelse former organisasjonen deres oppfattelser, da særlig i henhold til organisasjonens rolle i fattigdomsbekjempelse. Videre fortolker jeg den konkrete kontekstskapingen til en ny form for misjon, der organisasjonens verdier blir en ledestjerne i voluntørenes videreformidling av sine opplevelser fra Bolivia. Satt på spissen fungerer voluntørene som misjonærer hjemme i Norge, der de viderefører organisasjonens budskap. Avslutningsvis

argumenterer jeg for at misjonen fungerer som en form for nettverksbygging og markedsføring.

I neste kapittel vil jeg se på forholdet mellom volontørenes forventninger bygget opp gjennom introduksjonsuka, og den reelle opplevelsen av arbeidssituasjonen. Dette kapitlet har skissert organisasjonen som kontekstskapende aktør, i neste kapittel vil jeg flytte fokuset til volontøren som aktiv "redaktør" for egne opplevelser.

Kapittel 4: Kampen om å gi

Innledningsvis

Introduksjonsuka fungerte som en slags forberedelse til voluntørenes arbeidsfase. Voluntørene fikk en opplæring i organisasjonens virksomhet, samtidig med en innføring i det bolivianske samfunnet sett med Misjonsalliansens øyne. Deretter bar det ut i det frivillige arbeidet. Voluntørene hadde store forventninger til denne delen av oppholdet. Det var nå de skulle få jobbe som frivillige – bruke sin kompetanse! Hjelp noen! Realiteten ble likevel en litt annen. I dette kapittelet beskriver jeg voluntørenes møte med arbeidet og det bolivianske samfunnet.

Før jeg gir et bilde av dette møtet, forsøker jeg å kartlegge voluntørenes forventninger til voluntørtjenesten. Voluntørene selv mente de ikke hadde så mange forventninger til oppholdet. Jeg har derfor måttet analysere mulige forventninger ved hjelp av teoretiske perspektiver på frivillig arbeidsturisme. En kontekstualisering av frivillig arbeidsturisme som en nisjeturisme, har blitt utgangspunktet for en grundigere analyse av mine informanters forventninger. En sammenlikning av mine informanters forventninger, med deres opplevelse av arbeidet, har gitt meg noen ledetråder i forståelsen av frivillig arbeidsturisme som et grensefenomen.

Volontørturisme versus masseturismen

Wearing (2001) mener økoturismen er et sentralt element i volontørturisme, ved siden av den altruistiske intensjonen. Han begrunner denne koblingen med å beskrive volontørturismen som et bærekraftig turistprosjekt for lokalsamfunnet. Volontørturismen presenteres som et steg vekk fra den "observerende" masseturismen, da den er basert på interaksjon med vertssamfunnet. Han skiller volontørturismen fra masseturismen, som en bærekraftig turisme basert på sosiale utvekslinger på et likeverdig plan:

"However, volunteer tourism is ideally suited for the developement of sustainable, community-based tourism as the principles of volunteer tourism incorporate the facilitation of community ownership and control, both of tourism and of the associated resource management" (Wearing, 2001:147).

Wearing karakteriserer masseturismen som et "forurensende monster", der vertssamfunnet forurenses og degraderes (2001:149). Volontørturisten plasseres som en motpol til masseturisten - opptatt av en bærekraftig utvikling for vertssamfunnet. Slik tilskriver Wearing volontørturisten rollen som en politisk bevisst aktør, som tar avstand fra masseturismen. Jeg mener en slik karakteristikk av frivillig arbeidsturisme blir idealiserende og delvis feilaktig, da den ikke skiller mellom frivillig arbeidsturisme som prosjekt og hvordan den fungerer i praksis. På et teoretisk nivå kan kanskje volontørturismen sies å være en form for økoturisme, der turisten glir inn i lokale strukturer uten å kreve tillagde turistarenaer. Realiteten er likevel ikke slik. Mine informanter var både volontørturister og tradisjonelle turister. Det var ikke slik at de tok bevisst avstand fra masseturismen som en destruktiv aktivitet. Jeg har tidligere beskrevet

deres livsstil bestående av community-work og turisme. Hverdagen innebar både arbeid i lokalsamfunnet og tradisjonelle turistaktiviteter.

Hvis jeg kaster et blikk tilbake på frivillig arbeid i lys av etisk politisk forbruk (EPF), åpner det for et annet perspektiv. Som jeg beskrev i kapittel 2, har teoretiske perspektiver på EPF endret seg. Tidligere så en EPF kun som et politisk middel, dette er ikke lenger tilfellet. Forbrukeren reduseres ikke lenger til en politisk målrettet aktør, men karakteriseres som et individ med ønsker og behov for identitetsbygging. Dette endringsperspektivet innenfor EPF blir et ytterpunkt til Wearing sitt syn på voluntørturisten. Sett i forhold til mitt empiriske materiale, mener jeg han tillegger voluntøren en overdreven agenda, som avstandstaker fra masseturismen. Mine informanter hadde ingen tanker om masseturisme som destruktiv for lokalsamfunnet. Vanligvis sjonglerte de mellom community-work og turisme uten videre betenkeligheter. Innimellom var det noen voluntører som påpekte at deres altruistiske intensjon havnet i skyggen av turistaktivitetene. En voluntør uttalte i et intervju; *"Noen ganger føler jeg det frivillige arbeidet kommer i annen rekke. Vi shopper og reiser, og det blir nesten det man prioriterer mest. Og det synes jeg er litt feil"*. Forbruk kunne til tider også oppfattes som kontrasterende til den altruistiske intensjonen. Da særlig det voluntørene anså som *"luksusforbruk"*. *Huff..vi spiser på dyre restauranter og handler oss dyre alpacagensere, mens på El Alto fryser de og spiser dårlig mat*. Sporadiske drypp av dårlig samvittighet for bruken av tid på kaféliv og turistaktiviteter vitnet om andre intensjoner. Likevel var det mye av dette voluntørene brukte sin fritid på. Hvorfor ble det slik? Som jeg tidligere har vist konstrueres voluntørturismen etter målgruppens behov. For å avdekke disse behovene vil jeg undersøke voluntørens intensjoner.

Mine informanter har vist at de ønsker å gjøre nytte for seg. De ønsker å hjelpe den fattige lokalbefolkningen. For dem handler det ikke om å skape en form for bærekraftig turisme, men å bidra i lokalsamfunnet. Det handler ikke om bevaring, men om å hjelpe. Menneskene

er i fokus - ikke sted og miljø. Butcher knytter voluntørturismen til veldedighetsturisme og moralsk turisme (i Novelli, 2005:184). Denne beskrivelsen anser jeg som mer nærliggende frivillig arbeidsturisme enn den Wearing gir. Det er bistand som er i fokus og ikke miljø. Men til tross for at det er en "moralisk" type turisme, med bistand som grunnelement, betyr ikke det at voluntørenes intensjon bare omhandler disse aspektene. Mens Wearing fremstiller frivillig arbeid som et avstandstakende alternativ til masseturismen, mener jeg det har oppstått som et supplerende alternativ til masseturismen. Samtidig som behovet for alternative turistnisjer øker, ønsker folk fortsatt å være tradisjonelle turister. Mine informanter som alternative turister, drev aktivt med tradisjonell turisme ved siden av voluntørtjenesten. De valgte voluntørturisme som et supplement for å komme *dypere ned i kulturen*. Fortsatt var tradisjonelle turistaktiviteter en sentral del av oppholdet.

Frivillig arbeidsturisme - en annerledes vare

Millers empiriske funn i forhold til EPF gir et interessant perspektiv på forbrukerens tankegang (2001:118). Tidligere nevnte jeg at hans informanter ikke handlet "rødt" på bakgrunn av altruisme, men på grunn av produktets kvalitet. Altruisme er et viktig element i frivillig arbeidsturisme. Samtidig velges også denne typen turisme på bakgrunn av andre kvaliteter. Altruisme er bare et element som fremmer mange andre kvaliteter ved denne aktiviteten. Jeg vil videre gi en innsikt i disse kvalitetene som gjør frivillig arbeidsturisme til en unik vare på markedet.

På et globalisert marked, der produkter er lett tilgjengelige, har det blitt viktigere å fremme det unike ved varen og slik skaffe seg monopol innen sin salgsnisje. Harvey (2001) bruker begrepet "monopoly rent" i forbindelse med det unike som gullkort på salgsmarkedet. Han mener kultur er et slikt gullkort mange benytter seg av for å få monopol på markedet. Dette

eksemplifiserer han med vinindustriens fokus på produktets tilknytning til det kulturelt unike ved vinens hjemland. Ved å gi vinen kulturell identitet, selger en ikke vin i verdi av seg selv, men vin som kulturelt objekt. Kulturelle opplevelser har slik blitt en vare. Problemet oppstår når varen blir for tilgjengelig. Balansegangen mellom varen som salgbar og unik er hårfin. Turisme har på mange måter mistet kontrollen over denne balansen. Turistnæringen har hatt en voldsom vekst i en stadig mer globalisert verden. Det har hatt sin pris. En del lokaliteter har slik mistet sin unikhhet, ved å bli dratt inn i globale turistdiskurser. Turismen har derfor søkt nye arenaer.

Wearing bruker begrepet, "commodities of difference", om utviklingsland som har blitt en del av turistindustrien. Han henviser til at med det post-industrielle konsummønsteret, har det vært et økende behov for unike varer på turistmarkedet (2001:38). Utviklingslandene har blitt fremmet som andre typer turistopplevelser. Turismen som identitetskapende aktivitet, har vært avhengig av å kunne tilby unike muligheter. I et behov for nye opplevelser på et mettet marked, har nisjeturisme som et konkurransekonsept vært en effektiv strategi (Novelli, 2005:7). Turismen har forgrenet seg i mer interesserettede former som legger større vekt på selvrealisering. Novelli beskriver det slik: "For tourists, niche tourism appears to offer a meaningful set of experiences in the knowledge that their needs and wants are being met" (Novelli, 2005:1). Volontørturisme blomstret opp på slutten av 90-tallet, og har ekspandert utover det tjuende århundret (Novelli, 2005:183).

Volontørturismen markedsfører et salg av en unik personlig opplevelse, ladet med altruistiske motiver for å hjelpe et lokalsamfunn. Gjennom en type "community work" oppnås interaksjon med lokalbefolkning, og slik forventer man å komme "under turistfasaden". Denne typen turisme anses som opplevelser en vanligvis ikke har tilgang på. Med det autentiske som merkelapp oppfattes det som en unik form for turisme.

Samtidig med dette autentiske bilaget, er det den altruistiske giverhandlingen som markedsføres som voluntørturismens gullkort. Det forventes en selvrealisering i forbindelse med det altruistiske aspektet ved turismen. Dette er et viktig analytisk poeng som jeg vil belyse gjennom mitt empiriske materiale.

Kapittelet vil videre illustrere hvordan disse forventningene ikke var i tråd med den virkeligheten volontørene møtte i arbeidet. Den altruistiske giverintensjonen ble vanskelig å realisere. Mange av volontørene opplevde å føle seg unyttig i arbeidssammenheng. Denne sannheten var vanskelig å takle. Det lå mange forventninger til hva oppholdet skulle romme. En av disse forventningene var nettopp det altruistiske aspektet ved denne formen for turisme.

Fra introduksjonsuke til arbeid

Volontøren Sandra skrev en tekst i etterkant av voluntørtjenesten. Gjennom teksten ønsket hun å gi en helhetlig beskrivelse av oppholdet til sine nærmeste. *"Det viktigste med skriveprosessen var å få bearbeide tanker rundt oppholdet i Bolivia"*, forklarte Sandra. I et avsnitt beskriver hun overgangen fra den informative introduksjonsuka ladet med håp, til å bli kastet ut i arbeidskonteksten og den bolivianske virkeligheten.

"De (Misjonsalliansen) lar oss med andre ord gjennomgå litt! Gir oss en dose håp og idealisme, for så å kaste oss ut i den verdenen vi skal redde. Nedtur. For hvordan redder man egentlig denne haugen med bolivianske tenåringer med 90-tallsveis fra et liv med fattigdom og strev, ved å lære dem "I it hamburgers"? Slike spørsmål dukker selvfølgelig opp - ofte. Men jeg liker meg der oppe. Og jeg tror de liker meg også. Jeg greier å kommunisere med dem. Bedre og bedre for hver dag. De er som tenåringer flest. De pynter seg, flørter, erter, skriver av hverandre, har kviseproblemer, bråker i

timene og kjøper godteri i friminuttene. Jeg ser ikke hvem som er fattige bak skoleuniformene. Kanskje kan jeg ikke redde dem, men jeg merker at det betyr noe at jeg er der likevel. På den lille jenta som kommer løpende og møter meg hver dag, på lærerinna jeg tar følge med på bussen, på gjengene som vinker meg bort for å spørre om alt de lurte på om verden og Norge. På den ensomme gutten jeg oversetter tekster for. Og for skolelysene som faktisk har ambisjoner om å lære engelsk”.

Avsnittet beskriver en overgang mange av volontørene slet med. Overgangen fra introduksjonsuka, der de hadde vært under ”opplæring”, til å skulle ut i arbeidet. Det var mange forventninger til denne delen av oppholdet. I introduksjonsuka hadde volontørene fått en konkret innføring i Misjonsalliansens vellykkede prosjekter. De hadde sett nytteverdien av organisasjonens prosjekter. I jobbsammenheng var ikke dette positive utviklingsperspektivet lenger så åpenlyst. Hvem var de fattige? Og hva kunne en gjøre for dem som en engelskassistent? Dette er spørsmål som dukker opp i Sandras tekster. Det ble vanskelig å se nytteverdien av eget arbeid i et utviklingsperspektiv. Denne utfordringen stod ikke alene, men virket sammen med at volontørene følte seg lite nyttig i den konkrete arbeidssituasjonen.

Som tidligere nevnt i kapittel 3, ble det å *gjøre nytte for seg*, uttalt som hovedformål for det frivillige arbeidet. I denne fasen ble en tildelt en konkret assistentstilling, der en skulle være i resten av oppholdet. Den første måneden på barnehjemmet eller handikapsenteret var også en arbeidsperiode, men det ble ikke kalt *jobb*. Det var arbeidet en skulle ut i etter introduksjonsuka som var *jobb*. Det var store forventninger knyttet til denne nye perioden. Volontørene hadde selv valgt hvilket prosjekt de ønsket å jobbe i. Alle plukket prosjekt etter hva som lå nærmest deres interesse og eventuell utdannelse. Volontørene kom til arbeidsplassen, med en forventning om å få brukt sin kompetanse. Men i prosjektene møtte volontørene ulike barrierer i forhold til å få gjort nytte av sin arbeidskapasitet. Så å si alle ga uttrykk for at de ofte følte seg tilsidesatt, og lite nyttige, i jobbsammenheng.

Utfordringene var av ulik opprinnelse. Den vanligste utfordringen var arbeidsfordelingen mellom de lokale ansatte og volontørene. Volontørene var bevisste på at de trådte inn i assistentstillinger, men likevel følte de seg lite nyttige. Enten fordi ansatte ikke nyttiggjorde seg av deres arbeidskraft, eller fordi forholdene ikke var tilrettelagt for volontørenes assistanse. Noen av prosjektene volontørene ble plassert i, var også vanskelig gjennomførbare på et konkret utføringsplan. Fotballprosjektet var det som utmerket seg som "problemprosjekt", både i forhold til arbeidsforhold og gjennomførbarhet. Problemet med prosjektet har vært at det ikke er mulig å oppdrive kontrakter til de ulike fotballbanene. Det har vært vanskelig å drive jevnlige treninger, da Misjonsalliansen aldri har hatt noen dokumentert rett til å bruke banene. Plutselig har det kommet andre idrettslag som har krevd å få bruke banen. Denne usikkerheten kombinert med regntid har gjort fotballprosjektet svært ustabilt. Når banen er våt må treningen avlyses. Ungene har ikke noe tørt skift å komme hjem til, og sykdom er noe man ønsker å unngå. Lokale forhold har slik skapt problemer i forhold til prosjektets praktiske gjennomførbarhet. Til tross for en utbredt jungeltelegraf, var det mye usikkerhet i forhold til når det var trening.

Det var tydelig at de volontørene som var med på dette prosjektet var frustrerte over sin arbeidssituasjon. Dette var de åpne om til organisasjonen. De gangene den praktiske gjennomførbarheten av prosjektet fungerte, understreket mange at de synes det var gøy og meningsfullt. Men fortsatt var det mange av volontørene som følte seg lite nyttige.

Frustrasjon uttrykt var:

Volontør 1: "Fotballvolontører bør får vite på forhånd at det kan gå helt skeis. For det har det tross alt gjort to år på rad! Man burde få muligheten til å være med noen andre på jobb, når det ikke er trening. Ellers går man rundt og føler seg helt ubrukelig!"

Volontør 2: *"Jeg tror vi hadde vært mange erfaringer rikere hvis fotballen hadde funka sånn som den skulle. Hvis det hadde vært et ordentlig opplegg hadde jeg følt at jeg hadde gjort en mye bedre innsats".*

Volontør 3: *"Det gikk jo fem måneder uten kontrakter, der ting ikke fungerte i det hele tatt i vår. Siden den lille banen fungerte best sendte treneren oss dit. Men det bør organiseres bedre. For det hadde vært helt greit å være fire sammen så lenge det hadde vært behov for det. Men vi har vært alt for mange volontører på få barn. Det hadde vært mye bedre hvis de fordelte oss".*

Nyttefølelse var en fremtredende "mangelvare" blant mange av volontørene. Denne mangelen ble til en viss grad erstattet med et annet perspektiv senere i volontørtjenesten. Etter hvert merket jeg at volontørenes syn på arbeidsverdien endret seg. De uttrykte ikke den samme frustrasjonen som tidligere. I et intervju jeg gjorde to måneder etter arbeidsstart, med en av volontørene som jobbet i fotballprosjektet og i medieprosjektet, spurte jeg om hun følte det gikk bedre i jobben. Hun svarte:

Volontør 3: *"I fotballprosjektet har jeg følt meg litt nyttesløs. En gang var vi seks volontører som kom opp å skulle trene fire barn. Da tenkte jeg at det ikke hadde vært noen forskjell om jeg ikke var der. Men jeg ser at på både infokontoret og på fotballen setter de pris på at jeg er der. Og vi får i hvert fall sett ting. Og det gir oss mye".*

Perspektivet på arbeidet gikk fra at de følte det var nytteløst, til at det fikk en sosial verdi. Dette gjaldt ikke bare i fotballprosjektet, men var en fellesnevner for de fleste prosjektene. Hvis vi kaster et blikk tilbake på Sandras tekst, fremmes viktigheten av det å bety noe for noen. Det skjedde altså en endring i volontørenes perspektiv på arbeidets verdi. *De følte seg*

ikke så nyttige, men de visste at det betydde noe at de var der. For å undersøke denne endringen, vil jeg se på nærmere på voluntørenes forventninger til den altruistiske giverhandlingen.

Hensikten med det frivillige arbeidet er ikke å få et direkte økonomisk utbytte av arbeidet, men en sosial gevinst. Gjennom en altruistisk handling investeres det i giverglede og andre ikke-maternalistiske verdier, som vennskap, opplevelser, og kunnskap. Dette bidrar igjen til identitetsbygging. Dette er helt opplagt et selvrealiseringsprosjekt med en form for individuell vinning. Til tross for at en ikke føler seg så nyttig, oppnår en på mange måter de samme målene gjennom interaksjon med lokalbefolkningen. Hvorfor er det likevel en utbredt misnøye blant voluntørene når de ikke får arbeidet? Mange uttaler at *de vet de ikke kan redde verden, men det føles godt å være til nytte i stedet for å bare reise rundt*. I sitatene som omtalte fotballprosjektet kom det frem at arbeidet blir forstått som en viktig del av selvrealiseringsprosessen. En del av voluntørene uttalte etter hvert at deres viktigste bidrag i et bistandsperspektiv, var å påvirke venner og bekjente hjemme. Likevel var det en åpenlys misnøye når de ikke fikk jobbet. Arbeidet i lokalsamfunnet var uansett en viktig del av oppholdet. Voluntørene hadde mange forventninger til arbeidet. Jobben fungerte som en port til interaksjon med lokalbefolkningen. Til tross for at de ikke følte seg nyttige på et praktisk plan, følte de seg nyttige på et symbolsk nivå. *Det betyr noe at jeg er der*.

Kan dette fortelle noe om det grunnleggende ved den vestlige gaven? I kapittel 2 presenterte jeg perspektiver på den vestlige forestillingen om gaven - blottet for økonomiske beregninger (eksempelvis; Bloch og Parry 1989, Smedal 2005). Tanken om den altruistiske handlingen, kun som en ubetinget giverhandling. Ifølge Smedal (2005) er et grunnleggende aspekt ved gaven, at den alltid vil styrke sosiale relasjoner. Er dette det viktigste aspektet ved gaven for voluntørene? De sosiale relasjonene skapes og styrkes ved voluntørenes tilstedeværelse på arbeidsplassen, uavhengig av om voluntørene får brukt sin

arbeidskapasitet. Volontørene konverterer sin gave til betydningen av at de er der. Slik blir det frivillige arbeidet en symbolsk gave.

Volontørene jobbet hele tiden for å komme inn i den altruistiske sfæren. Forestillingen om denne sfæren ble på mange måter sett på som nøkkelen til en endring av selvet. Som tidligere nevnt, tok ikke volontørene avstand fra masseturisme og annet pengeforbruk. Likevel er det et tankekors at det er den altruistiske intensjonen som oppleves som endringsskapende for eget selv. Som jeg nevnte i kapitel 2 kunne "shopping" beskrives som en form for bistand i noen situasjoner. Likevel ble ikke shopping sett som en aktivitet som kunne endre selvet. Er avstanden til pengesfæren som en del av det moderne samfunnet avgjørende for volontørenes tro på altruismen som veien til selvrealisering?

Volontørene ønsket en selvrealisering gjennom den altruistiske giverhandlingen. Den altruistiske sfæren ble knyttet til jobben og lokalmiljøet. Samtidig som denne lokale sfæren ble sett på som nøkkelen til en ønsket endring, møtte volontørene dilemmaer i den bolivianske konteksten de synes det var vanskelig å takle. På den ene siden er et sentralt mål å oppnå endring, mens på den andre siden har endring blitt sett på som noe problematisk. Videre i kapittelet vil jeg vise noen av de utfordringene volontørene støtte på i møtet med det bolivianske samfunnet.

Møtet med en annen virkelighet

I kapitel 2 presenterte jeg Wearing sitt syn på voluntørturisme som verdipåvirkende. Voluntørturismen setter turisten i en kontekst som gir rom for individets egen vurdering. Dette kan utfordre dominerende stereotyper (Wearing, 2001:87) og oppfatninger. Mitt empiriske materiale støtter den siste påstanden. Innsyn i det bolivianske samfunnet

utfordrer dominerende holdninger og forståelser, men en ytterligere verdipåvirkning så jeg ikke. Et hovedargument i kapittel 3 er at organisasjonen danner en kontekst som blir styrende for voluntørenes oppfattelse av det bolivianske samfunnet. Organisasjonens fremstillinger kan lett inkorporeres i voluntørenes forestillinger og forventninger. Det er møtet med "de andre" som utfordrer voluntørenes oppfatning. I den bolivianske hverdagskonteksten blir de møtt av en annen virkelighet, som gjør at de må stille spørsmålstegn ved sin egen forutinntatte forståelse. En episode fra introduksjonsuka belyser dette møtet godt.

Alle voluntørene er samlet i et møterom på hovedkontoret for Misjonsalliansen. Veggene er hvite og nymalte. Foran stolene vi sitter på står en projektor. Tre mannlige utsendinger har nettopp hatt foredrag som har gitt oss en rask innføring i diakoni. Voluntørene har satt stolene sammen for å kunne diskutere i grupper. Oppgaven som har blitt utdelt er å komme med forslag til hvordan man kan starte opp et bistandsprosjekt. I en etterfølgende diskusjon i plenum forteller voluntøren Heidi om en situasjon som fikk henne til å revurdere egne etablerte meninger. Heidi går oppover El Prado (hovedveien som klatrer seg opp gjennom sentrum av La Paz). Hun ser en tigger sitte på fortauet, litt lenger oppe. En vurderende tankerekke flyr gjennom hodet idet hun passerer han: Det er best å ikke gi til de som tigger, men heller støtte de som selger ting - de viser i hvert fall interesse for å komme ut av den situasjonen de lever i. Konklusjonen er klar og hun passerer uten å reflektere mer over valget. Da hun kommer forbi tiggeren litt senere på dagen, sitter han og selger kioskvarer. Han har brukt de pengene han har samlet inn, til å kjøpe ting han kan selge. Da revurderer hun sine tanker om å ikke gi penger til tiggere.

Historien viser hvordan våre avgjørelser er tilpasset vår virkelighetsoppfatning. Som mennesker vurderer vi hendelser i andre samfunn, ut i fra vårt eget kulturrelativistiske syn på verden. Heidi videreførte en innlært oppfatning om at en ikke bør gi til tiggere. Argumentet lå trygt i bakhodet – det er bedre å støtte de som selger ting. Implisitt lå der en

tanke om at tiggeren ikke vil komme seg ut av tiggerrollen hvis en fortsetter å gi. Plutselig ble dette resonnementet satt på prøve. I møtet med det bolivianske samfunnet kan slike opplevelser dekonstruere voluntørenes forutinntatte holdninger. I tillegg åpner det for andre perspektiver. I møtet med denne andre virkeligheten tvinges voluntøren til å nyansere sine oppfatninger. En del av den bolivianske virkeligheten var likevel ikke alltid så enkel å takle. I jobbsammenheng var voluntørene ofte vitne til situasjoner som gikk imot deres etiske prinsipper.

Utfordringene voluntørene har møtt i jobben har hjulpet meg å se noen kulturelle forskjeller som blir viktige i møtet mellom voluntør og lokalbefolkning. To ferdigutdannede sykepleiere jobbet på et helsesenter på El Alto. På tirsdagsmøtene redegjorde de for hvordan språket var en barriere i arbeidet. De kunne ikke ha pasienter alene, men var avhengig av en sykepleier som var der og kunne ta seg av kommunikasjon med pasienten. Videre fortalte de hvordan forståelsen rundt hygiene er vidt forskjellig fra deres egen. De måtte lære seg at en rensesår med såpe og sterke antiseptiske midler. Etter hvert viste det seg at utfordringene ikke bare var på det praktiske plan, men også knyttet til mer dypereliggende etiske holdninger.

En dag er jeg med Ingrid og Anne på jobb. Vi skal vaksinere hunder sammen med tre lokale sykepleierstudenter. En stund blir vi stående å vente på at de plukker fram det nødvendige utstyret. Mens vi venter forteller Ingrid og Anne meg om de største etiske utfordringene de har møtt på jobb: " En utfordring har vært taushetsplikten, det å være vitne til at den ikke tas hensyn til. De tok for eksempel med seg tuberkulosemappen til en student, da de skulle vaksinere. Men den største utfordringen har vært at de pynter på sannheten. De sier små hvite løgner både for å skåne seg selv og pasienten. Hvis det blir oppdaget at noen har gjort en feil i jobben, da særlig av praksisstudenter, kan de bli oppsagt fra praksisplassen. Dette vil da kunne ødelegge hele utdannelsen deres. Det er lett for oss å si at det alltid er best å si sannheten, men når man kjenner konsekvensene så er realiteten en

annen. For eksempel kan de endre navn på pasienten for å dekke over ting. Vi har skrevet en varslingsrapport om det til Misjonsalliansen.. Vi gruer oss litt til det rapporteres videre siden vi vet at vennene våre fortsatt jobber der når forholdet blir tatt opp. Vi har også vært vitne til at de har dekket over ting for pasientenes skyld. For eksempel har de ikke villet si at en personen har høyt blodtrykk (oppgi dette), for da vil andre kunne anse personen som syk”.

Anne og Ingrid forteller videre at de tror årsaken til at hele systemet er bygd opp på hvite løgner, er at de ansatte er redde for ledelsen. De føler som utenforstående, at de ikke har klart å forandre noe på denne kulturen. ”Det er vanskelig å hele tiden skulle påpeke feil - for sånn er det her. Og for å passe inn å bli kjent med folk - som er vårt mål - har vi ikke kunnet si fra om alt. Vi har hintet litt, men det har ikke hjulpet. Vi har ofte måttet bøye oss når vi har blitt fortalt hva sanksjonene blir”.

En voluntør blir eksponert for en del ulik praksis som er i strid med egne normer og regler. En utfordring mine informanter støtte på var bruken av fysisk avstraffelse. Særlig på en av organisasjonens samarbeidsskoler var dette utbredt. Forespørsler om økonomisk støtte var en annen utfordring. Organisasjonen hadde en streng policy knyttet til privat pengebistand for å forhindre at voluntørene ikke skulle bli ”minibanker” for enkelte i lokalbefolkningen. Voluntørene opplevde det likevel vanskelig å avstå fra å gi penger i enkelte tilfeller. Voluntørene tok opp disse dilemmaene med utsendingene, som videreformidlet problemene i rapporter til høyere instanser i organisasjonen, eller uttrykte budskapet direkte til den lokale institusjonen. Misjonsalliansen oppfordret voluntørene til å fremme sitt verdisyn, i alle slike situasjoner. Mitt poeng er ikke å gå hver av disse etiske utfordringene i sømmene. Hovedformålet er å belyse at voluntørene opplevde deler av den lokale interaksjonssfæren som problematisk, da den ofte kom i konflikt med deres verdisyn.

Møtet mellom voluntører og lokalbefolkning kan oppfattes som et møte mellom to ulike verdisystemer, men det kan også oppfattes som et møte mellom to ulike samfunn. I ayamarakulturen er det å lyve en synd akkurat som hjemme. Likevel lyver de to sykepleierstudentene om medisinske resultater. Mine lærerkollegaer uttrykte avsky ovenfor foreldrenes voldshandlinger, dersom en gutt kom på skolen og fortalte at han var blitt slått av sin far. Fysisk avstraffelse på skolen kunne likevel legitimeres. Mange av voluntørenes normer delte lokalbefolkningen på et teoretisk nivå. Likevel opererte lokale kollegaer i strid med normene når det kom til praksis. Jeg mener dette må sees i sammenheng med den helhetlige samfunnskonteksten.

Videre vil jeg presentere en hendelse som viser hvordan den bolivianske virkeligheten er svært forskjellig fra den norske. I Bolivia har de ikke et velferdssystem som fanger opp de som ikke har mulighet til å arbeide. I tillegg har de en annen sykdomsforståelse. Skepsis som resultat av uvitenhet fører til stigmatisering og vranglære i forhold til sykdom. Misjonsalliansen jobber med å redusere HIV og AIDS i Bolivia. I dette prosjektet samarbeider organisasjonen med bolivianske grasrotorganisasjoner. Under introduksjonuka ble voluntørene presentert for Naira - en ung boliviansk kvinne som ble HIV-smittet, og nå har fått AIDS.

Volontørene er plassert på stoler, i et av Misjonsalliansen kontorer i sentrum av La Paz. De har sittet og hørt på foredraget til den utsendingen (♀) som er ansvarlig for HIV og AIDS arbeidet i Bolivia. Nå skal Naira fortelle sin historie som HIV-smittet. Hun forteller at hun i 2005 fikk diagnosen som hivsmittet og fikk kort tid etter AIDS. Hun ble smittet av sin samboer som hun har et barn med. Barnet (♀) ble født hiv-positiv. Jenta er hennes grunn til å fortsette videre i livet, til tross for sykdommens plager og medisinenes bivirkninger. "Jeg opplevde mye stigmatisering og diskriminering. De økonomiske problemene ballet på seg da jeg ikke lenger hadde helse til å jobbe. Sjefen sparker deg. Medisinene man kan få er donert fra Brasil, og man vet aldri når de vil slutte å

gi. Legene i Bolivia bare henviser deg til spesialisten din - som du ikke har. På sykehuset blir man sendt på infeksjonsavdelingen. Foreldrene mine vet ingenting om sykdommen. Det har vært svært vanskelig for meg. De har spurt meg; Hvorfor har du blitt smittet? Har du hatt deg med mange menn? Jeg dro til mange leger. Jeg fikk medisiner, men ingenting hjalp. Til slutt testet jeg meg, men det var det siste jeg tenkte på. Også fra fagfolk har jeg opplevd å bli stigmatisert”.

Utsendingen (♀) forklarer videre at her er det ingen kultur for å sjekke seg, så da kommer man i aidsfasen. Her er det en ”jobbekultur”, og man skal ikke være syk. Dette er et typisk trekk ved aymarakulturen, og har betydning for hvordan helsesystemet fungerer. Det er viktig for folk å ikke bli stemplet som syke, da det er helt nødvendig å jobbe for å overleve. Det finnes ikke noe statlig nettverk som fanger deg opp, du må sikre deg gjennom ditt eget, som forhåpentligvis er der på tross av skepsis i forhold til sykdom.

I et samfunn, der staten oppfattes som en fiende, kan en ikke alltid handle i takt med reglene. I Bolivia fanges ikke enkeltmenneskene opp av et offentlig nettverk, det skal derfor mye mindre til for vippe et stakkars individ ut av spillet. Enkeltmenneskers handlinger i jobbsammenheng kan derfor få store konsekvenser for den enkelte. Det blir derfor viktig å hele tiden vurdere sine handlinger etter situasjonen en befinner seg i. Dette kan sees i kontrast til en norsk samfunnskontekst der vi i mye større grad kan tillate oss å være ”regelryttere”. Velferdsstaten og lovverket er der for å sikre borgerne. I Norge oppfattes staten som ansvarlig for mennesker som ”faller utenfor samfunnet”. Sørhaug (1984) tar opp denne tilliten til staten som et særegent norsk fenomen. I Norge, som sosialdemokratisk prosjekt, regnes staten som et objektivt og godt fungerende apparat. Folk flest er fornøyd med statens styresett (Sørhaug, 1984). Mine informanter som er norske, har også forståelsen av staten som overansvarlig aktør. Den bolivianske staten ble sett på som en kontrast til Norges velferdsstat. I Bolivia inngår du ikke i noen støtteordning hvis du blir syk. Dette er ting volontørene vet om Bolivia. Likevel er deres verdisyn et produkt av det samfunnet de

har vokst opp i. Det blir vanskelig å fullt ut forstå og tilpasse seg den bolivianske virkeligheten. Det å ikke føre opp det reelle resultatet, er galt i volontørenes perspektiv. Hendelsen med "pyntingen" på resultatene strider imot deres etiske forståelse, til tross for at de er smertelige klar over konsekvensene ved å si sannheten. Handlingen dømmes etter egen moral, selv om volontørene ser den i lys av den samfunnskonteksten de befinner seg i.

Selvrealisering i kontrollerte former

For mine informanter var arbeidet i en boliviansk institusjon avgjørende for at de fikk den opplevelsen de ønsket. Gjennom arbeidet fikk de en "naturlig rolle" i det bolivianske samfunnet. Rollen viste seg riktignok ikke å være så naturlig som tenkt. Den lokale sfæren bød på både moralske og praktiske utfordringer. Det var likevel mange "gode historier" som ble skapt i denne lokale konteksten. Relasjoner til lokale kollegaer og elever var av stor betydning. Disse historiene, sammen med inntrykkene av de fattiges liv, gjør at volontørene føler de sitter igjen med noe unikt etter reisen. Jeg intervjuet hver enkelt volontør rett før avreise, og spurte hva de kom til å huske best fra oppholdet. Nedenfor har jeg plukket ut fire svar.

Volontør 1 (assistent på helsesenter): "Jeg har fått mange inntrykk som jeg ikke hadde fått hvis jeg ikke hadde vært her og opplevd det med egne øyne. Jeg har kommet inn i en kultur på en helt annen måte, ved å ha den nære kontakten med lokalbefolkningen. Mange vennskap har jeg også fått. Som sykepleier føler jeg ikke at jeg har fått så mye igjen. Men jeg har lært at det går an å få til ting med få ressurser. De har mye ressurser i seg selv!"

Volontør 2 (fotballtrener og informasjonsmedarbeider): "Nå er det litt på avstand da, men jeg tror kanskje barnehjemmet blir det sterkeste minnet. Da følte jeg mer at jeg jobba

som frivillig. Selv om det ble bare en liten del av dagen, og det var kanskje det arbeidet som var mest ork....mest slitsomt. Men da følte jeg i hvert fall at jeg jobba litt ordentlig, og kom inn i det bolivianske samfunnet. Hvis jeg hadde kunnet spansk da, tror jeg at jeg hadde fått høre mye rart som de egentlig ville ha fortalt meg, men som jeg ikke klarte å forstå".

Volontør 3 (fotballtrener og informasjonsmedarbeider): *"Jeg husker veldig godt et av landsbybesøkene. Vi måtte gå den siste delen av veien inn til landsbyen, for det gikk ikke an å kjøre inn dit. Vi traff noen barn på veien. De brukte to timer på å gå til skolen. Da vi kom fram besøkte vi et av husene. Det gjorde sterkt inntrykk å se huset, der kjøkkenet bare var en balje. En dame stod og gråt. Hun fortalte hvor takknemmelig hun var for at de hadde fått vann av Misjonsalliansen".*

Volontør 4 (engelskassistent): *"Den siste dagen, da vi hadde avslutning for meg. Men slåing er en annen ting jeg vil huske. Det er forskjellige kulturer, derfor gjør de det. Læreren og rektor slo. En elev ble slått med stokk foran alle i klassen. Det skal tas opp i en rapport. Andre ting jeg kommer til å huske er feiringene av farsdagen. Da hadde vi det veldig koselig...vi i spilte ball, og stod å prata".*

Svarene viser at det er opplevelsene fra den lokale sfæren volontørene mener er den viktigste delen av oppholdet. Etter hjemkomst har jeg fått bekreftet disse svarene. Det har vært viktig for volontørene å møtes for å mimre tilbake til volontørtjenesten, og Bolivia-oppholdet. På disse treffene har mimringen vært sentrert rundt de vennskapsrelasjonene en dannet med bolivianere. Til tross for at de frivillige mye av tiden drev med tradisjonelle turistaktiviteter, er det minnene fra den lokale sfæren som fremmes i ettertid. Hvorfor tilbrakte ikke volontørene mer tid i den lokale konteksten? Jeg mener dette skyldes det tynne silkepapiret mellom volontørenes trivsel i den lokale sfæren, og at det blir en "faresone". Det er i denne sfæren egne verdier, forståelser og grenser utfordres - både

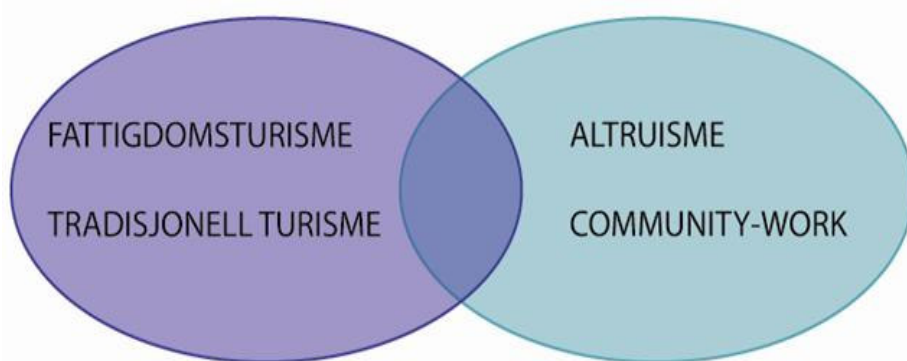
fysisk og mentalt. Utvidelse av egen horisont kan foregå på "fredlig vis", via volontørens egen observasjon og vurdering. Men volontøren kan plutselig bli dratt inn i situasjoner som volontøren selv ikke ønsker å befinne seg i. Situasjoner der grenser trues.

Rikke, en tidligere volontør, kom på besøk i juni. Jeg ba om å få et intervju med henne, da jeg synes det var interessant å sammenligne mine informanternes inntrykk med hennes. I intervjuet spurte jeg om hun synes noe hadde utmerket seg som vanskelig i oppholdet. Hun brakte da opp et tema som jeg ikke hadde bitt meg merke i tidligere, men som jeg så veldig tydelig, da hun tok det opp - den korte veien mellom håp og håpløshet. Et håp om at individers skjebne kunne endre seg, kunne plutselig bli lagt i grus. Hvordan det så raskt snudde mellom disse to tilstandene, var ulogisk for volontørens tankesett. Rikke hadde jobbet som engelsk assistent på en ungdomsskole. Hun fortalte: "Jeg så hvordan noen elever virkelig gjorde en innsats for å oppnå gode resultater på skolen, og tenkte at de kunne komme langt. Men da jeg fikk vite hvor dårlige kår de egentlig kom fra, mistet jeg håpet". Videre gir Rikke et tilbakeblikk på en lørdag da hennes volontørgjeng var med skopusserne og spilte fotball: "Vi tenkte; åh så bra! De bruker lørdag formiddag til å spille fotball, i stedet for å sniffe lim. Etter hvert kom foreldrene for å se på, noe jeg ble veldig positivt overrasket over. Men så plutselig så jeg at de foreldrene sitter og drikker, og egentlig er kjempefulle. Og det er jo ikke bra for barna! Og da ser man at de blir så skuffa...og da ser man at det er så kort mellom at de har litt håp, og at det ødelegges".

Samtidig som en ønsker å eksponere seg for denne fremmede virkeligheten i det bolivianske samfunnet, blir dette sett som en sfære en ikke selv kan kontrollere.

I senere tid har det dukket opp flere former for nisjeturisme som går på de mer "skjulte sfærene i et samfunn". Frivillig arbeidsturisme har likhetstrekk både med lokalturisme og fattigdomsturisme. Fattigdomsturisme foregår ofte i store byer med marginaliserte bydeler eller slumområder. Frivillig arbeid gir på samme måte som fattigdomsturisme et blikk inn i marginaliserte menneskers liv. Tilbudet om et innblikk i fattigdom blir unikt i forhold til

andre former for turisme. En ordinær turist blir advart mot å bevege seg inn i fattige soner på grunn av utbredt kriminalitet. Fattigdomsturisme åpner for organiserte turer inn i tidligere "farlige og forbudte områder". Likhetsstrekkene til lokalturisme er også påfallende. Begge turistnisjene handler om å se det ekte autentiske, samtidig som en støtter lokalsamfunnet. Frivillig arbeid foregår likevel på et mer omfattende interaksjonsnivå, der en gjennom en direkte arbeidsinnsats har kontakt med et lokalsamfunn over lengre tid. Dette er et unikt særtrekk for frivillig arbeidsturisme. Frivillig arbeidsturisme kan likevel sies å være sammensatt av flere elementer som også tilhører andre turistgrener. Nedenfor har jeg laget en modell som viser det jeg mener er de sentrale elementene i voluntørturisme.

Figur - Modell over de sentrale elementene i voluntørturisme, der de 4 elementene er delt inn i to sektorer; en interaksjonssektor, og en observerende sektor.

Interaksjonssektoren gir rom for en unik opplevelse bare voluntøren selv kan få. Den åpner for vennskapelig interaksjon og personlige relasjoner. Samtidig er dette sfæren der endringer og utfordringer truer voluntørens egne grenser. Her kan ikke voluntøren stille seg utenfor å observere, men blir tvunget til å delta, vurdere, og sette spørsmålstegn ved egen virkelighetsforståelse. De frivillige har et ambivalent forhold til denne sektoren, som er relasjonsskapende og grenseutfordrende.

Den observerende sektoren er derimot en mye tryggere sfære. Her kan voluntørene holde en analytisk avstand til det de ser. De trenger ikke ta del på samme måte. Disse sektorene kan ikke sees som helt fastlåste kategorier. Foucault sitt "gaze" beskriver hvordan det å se er en handling, der en selektivt reflekterer og vurderer (i Stoller, 1989:38). Min observerende sektor er ingen passiv sektor. Inntrykk bearbeides stadig. Den observerende tilstanden er slett ingen beskyttende boble. Voluntørene kan ikke alltid velge hva de vil se. De befinner seg ikke inne i en lukket turistsressort, men oppholder seg stadig på ulike arenaer i det bolivianske samfunn. Plutselig ser voluntørene noe som kan utfordre egne grenser – for eksempel et tiggende barn med hånden utstrakt. Likevel er det mulig å distansere seg fra denne hendelsen. En kan til en viss grad sile den vekk, gjennom et vurderende resonnement. Det er interaksjonen med kollegaer og elever eller pasienter, som virkelig sliter og drar i voluntørenes personlige oppfattelser og grenser. Den observerende turistrollen fungerer som en trygg avkobling til interaksjonssfæren. Som en stor gjeng drar voluntørene "ut på eventyr" - til en bar, en restaurant, et marked, til Chile eller til jungelen. I hverandres selskap kan de oppleve ting på trygg avstand – uten at grenser trues.

Avslutningsvis

Frivillig arbeidsturisme blir en unik vare på turistmarkedet. Aktiviteten oppfattes som en gave – og da ikke som salgbar. Samtidig er voluntørtjenesten et alternativ til andre turistaktiviteter. Mange søker seg til voluntørtjenesten som en alternativ reise, eller som et supplement til en reise. De får muligheten til å oppleve både tradisjonell turisme, og en mer autentisk form for turisme. Gjennom community-work får en tilgang på den lokale sfæren. Arbeidet blir sett som nøkkelen til selvrealisering, både som en altruistisk handling, og som et innblikk i det bolivianske samfunnet. Til tross for ønsket om dette autentiske bidraget, er dette en problematisk sfære å oppholde seg i – et sted grenser trues. Mange

søker derfor tilflukt i turistsfærene utenom arbeidet. I hvor stor grad en ønsker å eksponere seg for den lokale sfæren, kan voluntøren selv velge. Kombinasjonen av disse to sfærene, gjør denne type volontørtjeneste attraktiv for en stor målgruppe. I det neste og siste kapittel vil jeg derfor se nærmere på ønsket om denne kombinasjonen. Behovet for å eksponere seg for "fare", for så å kunne trekke seg tilbake til en trygg arena.

Kapittel 5: Frivillig arbeidsturisme som trend

Innledningsvis

Misjonsalliansens volontørtjeneste markedsføres på hjemmesiden til lokallaget "Ilimitado". Lokallaget beskrives som en fanklubb av Misjonsalliansens arbeid i Bolivia, og er startet opp av volontører som har ønsket å engasjere seg hjemmefra. Lokallaget fungerer uavhengig av Misjonsalliansen, men har et tett samarbeid med organisasjonens utsendinger i Bolivia. Nettsiden gir først en kort beskrivelse av hva det vil si å jobbe som frivillig. Deretter retter beskrivelsen av volontørtjenesten seg mot turisme. Budskapet er at som volontør for Misjonsalliansen vil en få unike muligheter til å oppleve Bolivia- både som turist og volontør. *Opplev Bolivia fra innsiden*, er en av overskriftene på informasjonssiden for volontørtjenesten. Videre presenteres organisasjonsboligen: *Du kan bli med på spennende utflukter til Misjonsalliansens prosjektområder i høyfjell og jungel. Casa Alianza er en inngangsport til Bolivia* (Ilimitado, 2008).

Er det nettopp denne kombinasjonen som gjør Misjonsalliansens volontørtjeneste så populær? Hvorfor ønsker folk denne vekslingen mellom turisme og community-work?

Dette kapittelet fungerer som en videre tolkning av disse spørsmålene.

Kapittelet bygger videre på analysen fra de andre kapitlene, og kan ikke sees som en selvstendig kvalitativ fundert analyse. Formålet med kapittelet er å se mine empiriske funn i en større sammenheng. Kan trekk ved frivillig arbeid som et grensefenomen finnes i andre deler av samfunnet?

Frivillig arbeid som grensefenomen

Gjennom mitt feltarbeid har jeg vært vitne til voluntørenes todelte livsstil mellom turisme og community-work. Samtidig med observasjonen av denne todelte praksisen har jeg kommet frem til at bistand og turisme opprinnelig oppfattes som to opposisjonelle kulturelle kategorier. Mine informanters motstridende praksis og tankegang har avlet mange spørsmål. For å klargjøre det forvirrende feltet, har jeg tatt i bruk diskursanalyse, som et verktøy for å kartlegge mine informanters tankegang. Gjennom en studie av egne feltnotater har jeg sett nærmer på mine innsamlede utsagnsdata likt som handlingsdata. Da summen av utsagn og praksiser er svært tvetydige, har jeg identifisert to fundamentalt forskjellige måter å tilnærme seg frivillig arbeid på; "en bistan diskurs" og "en liberalistisk markedsdiskurs". Disse diskursene er ikke emiske kategorier, men idealtyper som oppsummerer og identifiserer mine informanters motstridende utsagn og praksiser. På den ene siden oppfattes det frivillige arbeidet som bistand, på den andre siden oppfattes aktiviteten som en unik form for turisme. Bistan diskursen produserer frivillig arbeid som en gave, mens markedsdiskursen konstruerer frivillig arbeid som en vare. Meningsinnholdet i frivillig arbeid produseres gjennom begge disse diskursene, og slik blir frivillig arbeid et grensefenomen. Jeg mener de to analytiske diskursene har opphav i etablerte forestillinger og diskurser om bistand og marked, som igjen bygger på det vestlige skillet mellom gave og vare.

Arbeidet i lokalsamfunnet viste seg å ikke bli som forventet. Mine informanter opplevde det problematisk når de ikke følte de fikk realisert den altruistiske intensjonen. Jeg mener grunnen til frustrasjonen er at de to diskursene har opphav i et grunnleggende etisk skille mellom gave og vare. Gaven karakteriseres som en altruistisk handling – uten kalkuleringer om egen vinning. Varen sees kun som profittmaksimerende aktivitet, blottet for sosiale relasjoner. Uten gaveaspektet mister det frivillige arbeidet den moralske

verdien. Interaksjon med lokalbefolkningen på jobb, blir en erstatning for forventningene om å *gjøre noe nyttig, for de som virkelig trenger det*. Volontørene endrer da oppfattelsen av hva som kan forstås som gave. Det relasjonelle aspektet blir en erstatning for arbeidets nytteverdi. Betydningen av deres tilstedeværelse blir det vesentlige, istedet for den konkrete nytteverdien. For å teoretisere dette poenget har jeg sett det som et eksempel på Kopytoffs oppfattelse av ting status som kognitive og da også kulturelle kategorier. Kopytoff sin teori passer mitt empiriske funn. Han mener mennesker tilpasser sine kategorier etter hva som passer deres moralske perspektiver samt deres interesser. Mine informanter endrer meningsinnholdet i frivillig arbeid gjennom produksjon og reproduksjon av sin forståelse.

Interaksjonssfæren utgjør det unike ved frivillig arbeid som turistaktivitet. Det er i samhandling med lokalbefolkningen at de "gode historiene" skapes. Likevel oppholder mine informanter seg mye i turistsoner utenom sin arbeidstid. Grunnen til dette har jeg tolket dit hen at voluntørene opplever interaksjonssfæren som en problematisk sfære, der deres virkelighet og private grenser utfordres. Derav blir løsningen å søke tilflukt i turistsoner som fungerer som pusterom fra den lokale sfæren. Samtidig som interaksjonssfæren oppfattes som nødvendig for å gi frivillig arbeid sitt unike særtrekk, har voluntørene et ambivalent forhold til denne sfæren. Slik skapes den todelte livsstilen mellom "community-work" og turisme, der de beveger seg vekselvis mellom observasjonssektoren og interaksjonssektoren. Hvor mye voluntørene oppholder seg i hver av de ulike sfærene styrer de selv. I kapittel 3 nevnte jeg en utsending sitt utsagn om at Misjonsalliansens voluntørtjeneste var så populær, fordi de ikke ødelegger voluntørene slik organisasjonen Håp gjør. Er det nettopp fordi organisasjonen fører en relativt åpen "volontørpolicy" at norsk ungdom velger deres voluntørprogram? Er det denne vekslingen mellom turisme og bistand folk ønsker?

Risikosamfunnet

Det er helg og jeg sitter ved frokostbordet og drikker en kopp kaffe, mens jeg blar meg igjennom Misjonsalliansens opplevelsesmagasin; [tsjili]. En liten del av en spalte i informasjonsbladet opplyser: "Fra høsten 2009 åpner Misjonsalliansen for at norske ungdommer kan jobbe som frivillig i organisasjonens prosjekter på Filippinene. Nå etterlyses assistenter til helse-, skole- og landsbyutviklingsprosjektene" (tjili, 2009:17). Jeg glemmer å svelge, og setter kaffen i halsen. Kan dette stemme? Skal volontørtjenesten utvides også til Asia? I kapittel tre oppsummerte jeg noen punkter fra et intervju med Misjonsalliansens regionleder (♂) for Latin-Amerika. Der ytret han at volontørtjenesten var en utgift for Misjonsalliansen, men at den var oppstått som et resultat av behov hjemmefra. Høsten 2009 utvides volontørtjenesten til Filippinene.

Rapporten "Turism Research and Marketing" (TRAM, 2008), viser volontørturismens kraftige ekspansjon. (Resultatene ble presentert i kapittel to). Som tidligere nevnt mener Wearing (2001) volontørturisme har oppstått som et alternativ til masseturismen, mens jeg mener den har oppstått som et supplement. Uansett har den oppstått som et produkt av en etterspørsel i markedet, og da også et produkt av utbredte holdninger i samfunnet. Hvorfor har det vokst fram et behov for denne typen nisjeturisme?

Frivillig arbeidsturisme har oppstått som en av de mange formene for nisjeturisme (Novelli, 2005). Som jeg var inne på i forrige kapitel, har en del av de ulike formene for nisjeturismen fellestrekk. Søken etter autenticitet er et av de mest fremtredende fellestrekke. Som et resultat av dette har det vokst fram en del turistgrener som gir tilgang på "skjulte sfærer" i samfunnet. Dette kan og sees som en trend innenfor nisjeturisme. Gjennom å kunne tilby tilgang på det ellers utilgjengelige, får turismen en unik karakter.

Gullestad (1989) mener en helhetlig komponering av livsstil har blitt et mer fremtredende uttrykksmiddel i den vestlige verden. Mennesker skaper identitet gjennom formidling av egen livsstil. Dette blir et ekspressivt uttrykk for identitet (Gullestad, 1989:103). Sett i lys av dette perspektivet, kan frivillig arbeidsturisme sees som en måte å utrykke identitet. Ligger det ikke noe veldig ekspressivt i uttrykket *frivillig arbeid*? Frivillig arbeid assosieres med å gjøre noe uten å få betaling for det. Det at arbeidet er "frivillig", forsterker altruismen og medmenneskeligheten over handlingen. Da *frivillig arbeid* ofte forbindes med hjelpearbeid i den tredje verden, får tittelen et heltemodig preg.

I kapittel to nevnte jeg at "risikosamfunnet" blir tolket som en av årsakene til økt fokus på etisk politisk forbruk. Beck mener risikosamfunnet er et resultat av kombinasjonen av større vaktksomhet i forhold til menneskenes påvirkning på jorda, og det globaliserte mediebildet (i Terragni et. al 2006:14). Stadig sendes tunge dokumentarer om miljøkonsekvenser og klodens undergang, eller om kriger og elendighet ifra alle verdens hjørner. Men hvis risikosamfunnet er et resultat av at vi er bekymret – hvorfor gjør vi ikke noe? Økoturisme og andre former for "ansvarlig turisme" har blomstret opp. Frivillig arbeidsturisme kan sees som en del av denne bølgen. I kapittel 4 avkreftet jeg miljøbevissthet som årsak til mine informanternes deltakelse i volontørprogrammet. Den utbredte holdningen var at de *ønsker å gjøre noe nyttig for andre som trenger det*. Volontørenes ønske om volontørtjeneste i "den tredje verden", er høyst sannsynlig påvirket av det globaliserte mediebildet Beck mener er årsaksforklarende. Land som Bolivia blir fremstilt som offer for fattigdom, som trenger hjelp og støtte. På dette punktet kan frivillig arbeid sees som en ansvarlig form for turisme, da det blir en deltakelse i et større samfunnsansvar.

Frivillig arbeidsturisme blir et steg i retning av en aktiv holdning til problemene. En trend der en ønsker å ta ansvar og del i problemene, har vokst fram. Frivillig arbeidsturisme kan sees som et ønske om å gjøre en medmenneskelig handling, for andre som "lider". Mine

informanter uttrykte at de ønsket å *gjøre noe nyttig for noen som trenger det*. Likevel brukes mye av deres tid til andre aktiviteter enn det direkte arbeidet.

I forrige kapittel gikk jeg igjennom utfordringer voluntøren møter i "den lokale sfæren". Jeg kom fram til at interaksjon med lokalbefolkningen utfordrer voluntørenes grenser – både fysisk og psykisk. Voluntørene har derfor et ambivalent forhold til den lokale sfæren. Samtidig som den sees som nøkkelen til unike opplevelser, føles det anstrengende, og til tider problematisk å involvere seg i "den bolivianske virkeligheten". Voluntørene ender derfor opp med å ikke oppholde seg i den lokale sfæren utenom arbeidet. I stedet oppsøker de mer vestlige arenaer; der det er tilrettelagt for turister. Voluntørenes livsstil blir derfor splittet mellom community-work og turisme. Etter en dag på arbeid er det godt å trekke seg tilbake til vestlige arenaer, der ikke personlige grenser trues.

Er det ikke nettopp dette utvikling- og miljødebattene handler om - eller er det ikke nettopp her debattene stopper? Mange engasjerer vi oss i disse temaene, men få grep tas i forhold til egen livsstil. Nustad (2003) trekker frem vestlige bistandsperspektivers tendens til å lokalisere røttene av fattigdomsproblematikken som interne. Menneskerettigheter blir sett på som et av de fremste midlene for å bekjempe fattigdom. I stedet for å se fattigdom som en relasjonell konsekvens av avhengighetsforholdet mellom sør og nord, ser en deres verdisystem som det grunnleggende problemet. En ønsker ikke å gjøre endringer i eget samfunn. I stedet blir det vestlige verdisynet brukt som ledestjerne for en utvikling av andre samfunn. Dette perspektivet forteller noe om menneskers motstand mot endring av eget samfunn. Kan vi ikke alle kjenne oss igjen i voluntørens rolle? Et ønske om utvidet horisont, uten at vi trenger å flytte våre personlige grenser.

For antropologer er det ekstra lett å kjenne på rollen i gråsonen mellom deltakelse og observasjon. Tord Larsen kritiserer i sin artikkel "Er alle andunger egentlig svaner?" (1979)

den rådende antropologiske holdningen til ikke å dømme andre kulturer. Han mener det ligger en kulturrelativistisk holdning i uttrykket "*kulturer må forstås på deres egne premisser*". Når moral atskilles fra forståelsen, plasserer vi oss over motparten. Praktisk talt behandler vi motparten som et barn – vi fratar individet moralsk myndighet. Larsen (1979) klargjør skillet mellom kontinuitet og diskontinuitet. Gjennom antropologers analytiske mål om å forstå, uten å dømme, skaper vi en avstand mellom oss og dem. Dette blir en form for diskontinuitet, der avstanden også konstrueres gjennom en ovenfra og ned holdning. For meg minner den antropologiske distansen, om volontørenes hyppige opphold i turistsfæren. I denne sfæren søker volontørene tilflukt fra den lokale sfæren, der kontinuitet utfordrer grenser. Larsen (1979) understreker at både distanse og nærhet er nødvendig for å kunne forholde oss til andre mennesker.

Volontørtjenesten blir en ekstrem sammenstilling av vekslingen mellom distanse og deltakende observasjon. Larsens (1979) perspektiv blir nyttig som en del av årsaksforklaringen til hvorfor volontørene har behov for å trekke seg ut av den lokale sfæren. Etter min mening gir den likevel ikke hele bildet. Vekslingen mellom den lokale sfæren og turistsfæren mener jeg kan sammenlignes med andre trender i samfunnet. Det har skjedd en oppblomstring av aktiviteter som tilrettelegger for opplevelser av/gjennom utfordringer og "farer". Ekstremsport er det tydeligste eksempelet på at mennesker i økende grad søker etter fare. Sammenligningen av Misjonsalliansens volontørtjeneste med ekstremsport er selvfølgelig satt på spissen. I ekstremsport er det ingen vei tilbake når en eksempelvis er midt i et basehopp. Jeg ser det likevel formålstjenelig å nevne denne aktiviteten som et ytterpunkt i noe jeg mener kan betegnes som en trend i samfunnet.

De siste årene har det "poppet" opp en rekke reality-serier der folk eksponerer seg for ulike utfordringer og "farer". Disse programmene kan sees som arenaer for mer kontrollerte former for eksponering. Programmene kan være rettet mot psykiske prøvelser eller fysiske.

Et eksempel på et program der de fysiske utfordringene står i sentrum er "Whipe Out". I dette programmet utfordres deltakerne til å fullføre en ekstraordinær hinderløype med høy vanskelighetsgrad. Ellers er der mange eksempler på programmer som utfordrer deltakernes psyke - eksempelvis; "Ungkaren", "Big Brother" og "Paradise Hotell". Det mest åpenbare eksempelet er likevel kanskje "Løgn-detektoren", der programdeltaker blir spurt de verst tenkelige private spørsmål foran venner og familie. For å vinne pengesummen må deltaker svare sant.

Jeg mener disse programmene har visse likhetstrekk med frivillig arbeidsturisme. I likhet med disse programmene, utstetter volontørene seg for utfordringer og "farer" under kontrollerte forhold. Reality-serien "Den store reisen" viser hvordan møter med en annen kultur kan oppfattes som ekstremспорт. Serien bygger på et konsept om å eksponere deltagerne for et stammesamfunns "primitive praksiser". Norske familier utfordres til å leve sammen med en stamme i en annen del av verden. Familiene deltar i alt fra jakting av dyr til helbredelsesritualer. Dette kan sees som en ekstrem versjon av volontørenes eksponering for det bolivianske samfunnet. På samme måte som de norske familienes grenser utfordres i møtet med stammesamfunnet, utfordres volontørenes grenser i interaksjonssfæren. Serien har fått et stort seerantall, og ble kåret til "beste reality" under Gullruten 2009 (Wikipedia, 2009 b).

Oppblomstringen av denne type serier vitner om stor seeroppslutning. Folk engasjerer seg gjennom mediefremstillingen av programdeltakernes opplevelser. De involveres, men ikke fullstendig, de har opplevelsen på trygg avstand. Er det ikke dette som gjør *frivillig arbeid* til et grensefenomen? - Ønsket om å holde seg på trygg avstand.

Litteraturhenvisninger

- Appadurai, Arjun. 1986. *The social life of thing. Commodities in cultural perspective*.
Cambridge: Cambridge University Press
- Barker, Chris. 2008. *Cultural Studies. Theory and Practice*. Los Angeles-London-New
Dehli-Singapore: Sage Publication
- Bergem, Hedvig. 2008. *Fra rettferdig handel til handel med rettferdighet*. Masteroppgave
ved Sosialantropologisk Institutt, Universitetet i Oslo.
- Bourgois, Phillipe. 2003. *In Search of Respect. Selling Crack in El Barrio*. Cambridge:
Cambridge University Press
- Bloch, Jonathan og Maurice, Parry. 1989. *Money and the Morality of Exchange*.
Cambridge: Cambridge University Press
- Bruner, Edward. 2001. "The Masai and the Lion King: Authencity, Nationalism, and
Globalization in Africa" i *American Ethnologist*. American Anthropological
Association, vol. 28, nr. 4.
- Enjolas, Bernard. *Democratic Voluntary Organisations Between State and Market*.
A Theoretical Perspective, Rapport 99:10, 1999.
Oslo: Institutt for samfunnsforskning

Fløgstad, Kjartan. 2000. *Sudamerica. Latinamerikanske reiser*. Oslo: Gyldendal

FN-sambandet. *Hva er fattigdom?* [opp søkt mai 2009]. Tilgjengelig på:

[http://www.fn.no/FN-informasjon/Ofte-stilte-spoersmaal-FAQ/Fattigdom-og-sult/Hva-er-fattigdom/\(language\)/nor-NO](http://www.fn.no/FN-informasjon/Ofte-stilte-spoersmaal-FAQ/Fattigdom-og-sult/Hva-er-fattigdom/(language)/nor-NO)

Frøystad, Kathinka. 2001. "Forestillinger om det  ordentlige   feltarbeid og dets muligheter i Norge" i *Nære steder og nye rom – ufordringer i antropologiske studier i Norge*. Marianne Rugkåsa og Kari Trædal Thorsen (red.). Oslo: Gyldendal Akademiske

Gill, Lesley. 1994. *Precarious Dependencies. Gender, Class, and Domestic Service*. New York: Columbian University Press

Gill, Lesley. 2000. *Teetering on the Rim. Global Restructering, Daily Life, and the Armed Retreat og the Bolivian State*. New York: Columbia University Press

Gullestad, Marianne. 1989. *Kultur og hverdagsliv*. Oslo: Universitetsforlaget

Gullestad, Marianne. 2007. *Misjonsbilder. Bidrag til norsk selvforståelse. Om bruk av foto og film i tverrkulturell forståelse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Harvey, David. 2001. "Ch. 18: The Art of Rent: Globalization and Commodification of Culture", i *Spaces of Capital. Towards a Critical Geography*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Hoëm, Ingjerd. 2001. "Jeg kan ikke få sagt hvor mye du betyr for meg! Om språk og antropologi" i *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, nr. 1-2, 12. årgang.

Ilimitado. *Volontør- / praksisopphold i Bolivia* [oppsøkt oktober 2008]. Tilgjengelig på:
<http://www.ilimitado.no/volontoer-praksisopphold/>

INE – Instituto Nacional de Estadística: www.ine.gov.bo

2001 a: "Bolivia poblacion por sexo y area según departamento, provincia y municipio, censo 2001" [oppsøkt mai 2009]. Tilgjengelig på:

<http://www.ine.gov.bo/indice/visualizador.aspx?ah=PC20102.HTM>

2008 b: "Estadísticas socioeconómicas del Municipio del Alto" [oppsøkt mai 2009].

Tilgjengelig på: http://www.ine.gov.bo/pdf/boletin/NP_2008_25.pdf

Langdridge, Darren (oversetter: Petter Røen). 2006. *Psykologisk Forskningsmetode. En innføring i kvalitative og kvantitative tilnærminger*. Trondheim: Tapirakademiske Forlag.

Larsen, Tord. 1979. "Er alle stygge andunger egentlig svaner?" *Antropologinytt* nr. 2: 116-129. Oslo: Sosialantropologisk Forening

Lazar, Sian. 2008. *El Alto, Rebel City. Self and Citizenship in Andean Bolivia*. Durham-London: Duke University Press

Lien, Marianne. 1998. "Between Market Exchange and Friendly Favour: "An Ethnographic study of advertising exchange" i *Sosiologi i dag* (4)

- Lien, Marianne. 2001. "Latter og troverdighet. Om antropologi i hjemlige egne", i *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, nr. 1-2, 12. årgang. Oslo: Univesitetsforlaget
- Mauss, Marcel. 1990. *The Gift. The form and Reason of exchange*. London: Routledge
- Miller, Daniel. 1998. *A Theory of Shopping*. Cambridge: Polity Press
- Miller, Daniel. 2001. *The Dialects of Shopping*. Chicago: The University of Chicago Press
- Misjonsalliansen. 2005. DVD: *Omsorg for det hele mennesket. Ni informasjonsfilmer om Misjonsallianse*.
- Misjonsalliansen. 2006. Informasjonsdokument: *The Norwegian Mission Alliance Strategy for Developement Cooperation*.
- Misjonsalliansen. "Åpner for volontører på Filippinene" i *Tjili. Opplevelsesmagasin fra Misjonsalliansens verden*, nr.2 - 2009, årgang 105.
- Nordvik, Ragnhild. 2007. *Å leve på kanten. Fellesskap og identitet i en ungdomsgjeng på El Alto, Bolivia*. Cand. Polit. Sosialantropologisk institutt, Universitetet i Oslo.
- Novelli, Marina. 2005. *Niche Tourism: Contemporary issues, trends and cases*. Amsterdam: Elsevier
- Nustad, Knut. 2003. *Gavens makt*. Oslo: Pax

Sivesind, Lorentzen, Selle og Wollebæk. *The Voluntary Sector in Norway. Composition, Changes and Causes*. Rapport nr. 2 – 2002. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Sivesind, Karl. "Frivillig arbeid i Norge" i *NopusNytt*, nr.4 – 2006.

Sivesind, Karl. *Frivillig sektor i Norge 1997-2004. Frivillig arbeid, medlemskap, sysselsetting og økonomi*. ISF rapport nr.10 - 2007. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Sahlins, Marshall. 2004. *Stone Age Economics*. London: Routledge

Smedal, Olav. 2005. "Denne gaven" i *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, nr.1, 16. årgang. Oslo: Universitetsforlaget

Stoller, Paul. 1989. "Ch. 2: Eye, Mind and Word in Anthropology", i *The Taste and Ethnography of Things. The Senses in Anthropology*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.

Sørhaug, Hans Christian. 1984. "Totemisme på norsk – betraktninger om den norske sosialdemokratismens vesen" i *Den norske væremåten*. Arne Martin Klausen (red). Oslo: Cappelen

Terragni, Jacobsen, Roos, Vittersø, Torjusen. *Etisk – Politisk forbruk. En oversikt*. Oppdragsrapport nr. 13-2006. Oslo: Statens Institutt for Forbruksforskning (SIFO)

Thagaard, Tove. 2003. *Systematikk og Innlevelse. En innføring i kvalitet og metode.*

Bergen: Fagbokforlaget

TRAM: Tourism Research and Marketing. *Volunteer Tourism a Global Analysis.* Atlas Publications, 2008.

Wadel, Cato. 1991. "Feltarbeidet som runddans mellom teori, metode og data, " i *Feltarbeid i egen kultur. En innføring i kvalitativ orientert samfunnsforskning.* Flekkefjord: Seek

Wearing, Stephen og Neil, John. 1999. *Ecotourism: Impacts, potentials and possibilities.* Oxford: Butterworth-Heinemann

Wearing, Stephen. 2001. *Volunteer Tourism. Experiences that makes a difference.* New York: CABI

Weiner, Anette. 1988. *The Trobrianders of Papua New Guinea.* Forth Worth-Philadelphia-San Diego-New York-Orlando-Austin-San Antonio-Toronto-Montreal-London-Sydney-Tokyo: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers

Wikipedia. *Slumbydeler* [oppøkt mai 2009 a]. Tilgjengelig på:
<http://no.wikipedia.org/wiki/Slum>

Wikipedia. *Den store reisen* [oppøkt mai 2009 b]. Tilgjengelig på:
http://no.wikipedia.org/wiki/Den_store_reisen

X-plore AS. *Om oss – X- plore AS*, 1 avsnitt [oppsøkt mars 2009].

Tilgjengelig på: <http://www.x-plore.no/omoss.cfm>